

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

SINIF EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SINIF ÖĞRETMENLERİNİN HAYAT BİLGİSİ DERSİNDE
ÖĞRENCİLERE DEMOKRATİK DEĞERLERİN
KAZANDIRILMASINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Salih ÇANAK

TOKAT

Haziran, 2019

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

SINIF EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SINIF ÖĞRETMENLERİNİN HAYAT BİLGİSİ DERSİNDE
ÖĞRENCİLERE DEMOKRATİK DEĞERLERİN
KAZANDIRILMASINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Salih ÇANAK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sevim GÜVEN

TOKAT

Haziran, 2019

ETİK SÖZLEŞME

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgi toplama ve raporlaştırma sürecinin Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna, genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirildiğini; bu tez çalışmasını "intihali engelleme" programı ile taradığımı, bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve bulgulara atıf yaptığımı ve kaynağımı gösterdiğimi beyan eder, sorumluluğun tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

Tarih: 22/07/2019

Salih ÇANAK

JURİ İMZA ONAY SAYFASI

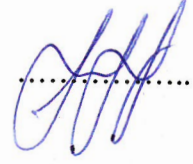
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Salih ÇANAK'ın "Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinde Öğrencilere Demokratik Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Görüşleri" adlı çalışması .../.../2019 tarihinde jürimiz tarafından Temel Eğitim Ana Bilim/ Sınıf Eğitimi Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

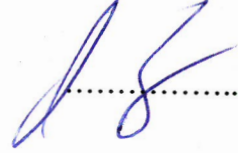
Adı Soyadı

İmza

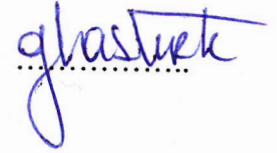
Başkan: Doç. Dr. Murat KURT

Üye (Tez Danışmanı): Dr. Öğr. Üyesi Sevim GÜVEN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hanife Gamze HASTÜRK

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

22.07.2019

Enstitü Müdürü
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURAZ

ÖNSÖZ

Toplumda var olan değerleri birey ilk önce ailede, daha sonra okulda kazanmaktadır. Okulda verilen eğitim bireyin topluma uyumunu kolaylaştırmaktadır. Okulda gerçekleştirilen eğitim bir plan dâhilinde yürütülür. Günümüz okullarında en önemli görülen konularında başında değerler eğitimi gelmektedir. Değerler eğitiminin gerçekleştirilmesinde en önemli misyon Hayat Bilgisi dersine düşmektedir.

Hayat bilgisi dersi ilkokulda 1. 2. ve 3. sınıfta okutulan ve bireyin topluma uyumunu sağlayan önemli derslerden birisidir. Bu dersin temel amacı bireye içinde bulunduğu topluma uyumunu sağlamak, etkili, sorumlu bir vatandaş olmak ve hayata dair beceriler ve değerler kazandırarak onların kişisel ve toplum gelişimine katkı sağlamaktır. Hayat Bilgisi dersinde sınıf öğretmenleri öğrencilere bazı demokratik değerler kazandırmayı ve öğrencinin topluma uyumu kolaylaştıracak değer ve beceriler kazanmasını amaçlamaktadır. Bu çalışmada Hayat Bilgisi dersi öğretim programının demokratik değerleri kazandırma düzeyinin sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde problem durumuna, araştırmanın amacına, araştırmanın alt problemlerine, araştırmanın önemine, sayıltularına, sınırlılıklarına ve tanımlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesi doğrultusunda literatür taraması yapılarak konuya ilişkin kavramsal açıklamalara ve yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, ölçme araçları, veri toplama süreci ve verilerin çözümlenmesi üzerine açıklamalar bulunmaktadır. Dördüncü bölümde çalışmanın alt problemleri doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Beşinci bölümde araştırma ile ilgili tartışmaya, altıncı bölümde sonuçlara ve bu konudaki paydaşlara (öğretmen, araştırmacı, MEB vb...) yönelik önerilere yer verilmiştir.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca akademik bilgisi ve mesleki tecrübesi ile bana yol gösterici olan çok değerli Sayın danışman hocam Doktor Öğretim Üyesi Sevim GÜVEN'e, çalışmalarım boyunca bir an olsun güler yüzünü ve emeğini esirgemeyen sevgili eşime ve biricik kızıma, maddi ve manevi desteğini ömrüm boyunca üzerimden eksik etmeyen sevgili anneme ve babama, teknik desteklerinden dolayı değerli meslektaşım Yusuf Şaban ERDOĞDU'ya, çalışmalarımda araştırmaya katılarak katkı sağlayan değerli sınıf öğretmenlerine sonsuz teşekkürlerini sunuyorum.

ÖZET

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN HAYAT BİLGİSİ DERSİNDE ÖĞRENCİLERE DEMOKRATİK DEĞERLERİN KAZANDIRILMASINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Çanak, Salih

Yüksek Lisans Tezi, Sınıf Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Sevim Güven

Haziran, 2019, xiv+128 sayfa

Hayat Bilgisi dersi bireyin çevresinin ve kendisinin anlaması ve tanınmasını sağlamak amacı güden bir derstir. Aynı zaman da bu ders bireyi topluma etkili bir vatandaş ve sorumlu bir birey olarak yetiştirme amacını taşımaktadır. Bu yüzden Hayat Bilgisi dersinde bulunan demokratik değerler bireye kazandırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bu araştırmanın amacı, Hayat Bilgisi dersi öğretim programındaki demokratik değerlerin kazandırılmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemektir.

Araştırma nicel ve nitel araştırma yönteminin birlikte kullanıldığı karma desen üzerine kurgulanmıştır. Araştırmanın nicel boyutuna ilişkin çalışma grubu, basit random örnekleme yoluyla belirlenmiş olup, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Kayseri ili Melikgazi, Kocasinan, Talas ve Sivas ili Gemerek ilçesinde MEB bağlı ilkokullarda 1. 2. ve 3. sınıfta görevli 254'ü kadın ve 280'i erkek olan toplam 534 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmanın nitel boyutuna ilişkin çalışma grubu kriter örnekleme esas alınmış olup toplam 10 öğretmenden oluşmaktadır.

Araştırmanın nicel bölümüne ilişkin veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan anket yoluyla elde edilmiştir. Anket formu araştırmacı tarafından 3 bölümden oluşacak şekilde geliştirilmiştir. Nitel bölüme ilişkin verilerin elde edilmesinde, araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcılarla yapılandırılmış görüşme yapılarak veriler elde edilmiştir.

Elde edilen nicel veriler SPSS 22 paket program aracılığıyla analiz edilmiştir. Nicel verilerin çözümlenmesinde cinsiyet ve herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyelik açısından farklılaşıp farklılaşmadığı için Bağımsız Gruplar t-testi ve yaş, okutulan sınıf,

mesleki kıdem ve hangi sınıfı okuttuğu durumuna ilişkin farklılıkların manidarlığı yönünden ise Varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Nitel verilerde ise içerik analizi ile incelenmiştir. Veriler temalar altında kodlanmış ve katılımcılara da kod verilerek frekanslar incelenmiştir.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşlerinin cinsiyet, yaş, mesleki kıdem (çalışma yılı), okutulan sınıf ve herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyelik durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ayrıca, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşlerinde öğrenim düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bu ilişki doktora yapan öğretmenler ile ön lisans, lisans ve yüksek lisans yapan öğretmenler arasında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca lisans düzeyindeki öğretmenler ile doktora düzeyindeki öğretmenler arasında da olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin yoğunluk düzeyi ile ilgili adalet değerinin biraz, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, saygı ve yardımseverlik değerinin ise çok düzeyinde olduğu şeklinde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersinde verilmesini istedikleri demokratik değerlere yönelik görüşlerinde en çok; adalet, saygı, hoşgörü, doğruluk ve dürüstlük değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından Hayat Bilgisi ders kitabının demokratik değerlerin öğretiminde yeterli buldukları yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için uygulanan sınıf içi etkinliklere yönelik görüşlerinde en çok; drama, filmler ve örnek olay etkinlikleri kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerleri öğrettiği etkinliklere yönelik görüşlerinde en çok; örnek olay, drama, rol oynama ve soru-cevap etkinliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların, Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerleri öğrettiğine yönelik görüşlerinde; aktif katılım, benzetme, beyin fırtınası, boyama, biyografi, güncel hayat indirgeme, grup çalışmaları, hikâyeler, işbirliği yaparak öğrenme, problem çözme, resimleri sıraya koyma,

senaryolar, sosyal etkinlikler, skeçler, sportif ve kültürel faaliyetler, şarkı, tahmin etme ve tartışma etkinliklerinin ise en az düzeyde kullanılan etkinlikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi Dersi, Değer, Demokratik Değerler, Sınıf Öğretmeni

ABSTRACT

THE OPINIONS OF CLASSROOM TEACHERS ON HAVING STUDENTS GAIN DEMOCRATIC VALUES IN LIFE SCIENCES COURSE

Çanak, Salih

Master's Thesis, Primary Education Science Department

Thesis Advisor: Dr. Sevim Güven

June, 2019, xiv+128 Pages

Life sciences course helps individuals to understand and recognize their environment and themselves. In addition, this course aims to raise the individual as an effective citizen and responsible person. Teaching the democratic values found in life sciences course curriculum to individuals is of great importance. Therefore, this study aims to determine the opinions of classroom teachers about having students gain the democratic values covered in the curriculum of life sciences course.

The study used a mixed method in which both quantitative and qualitative research methods were employed together. The study group for the quantitative dimension of the study was determined by the simple random sampling method. The group consisted of a total of 534 classroom teachers (254 females and 280 males) working in the schools of the Ministry of National Education as 1st, 2nd, and 3rd-grade teachers in Melikgazi and Kocasinan county of Kayseri province and Gemerek county of Sivas province in the 2014-2015 academic year. On the other hand, the group for the quantitative dimension of the study was made up of 10 teachers selected based on criterion sampling.

The data of the quantitative part of the study were collected using a questionnaire developed by the researcher. The questionnaire had 3 parts. To collect the qualitative data, an interview form designed by the researcher was used. Structured interviews were held with the participants during the data collection process.

The quantitative data obtained were analyzed using the SPSS 22 software package. For analyzing the quantitative data, independent samples t-test was employed to determine whether there was a difference in terms of gender and belonging to any

non-governmental organization. Variance analysis (ANOVA) was used to test the significance of differences regarding age, grade, and professional seniority. The qualitative data were analyzed with content analysis. The data were coded under themes and the frequencies were examined by coding the participants.

The opinions of the teachers about having students gain the democratic values found in the curriculum of life sciences course were found to show no significant difference in terms of gender, age, professional seniority (working year), the grade taught, belonging to a non-governmental organization. In addition, the views of the teachers about having students gain democratic values covered in the curriculum of life sciences course were found to show a significant relationship with education level. This relationship was found to be between the doctoral teachers and associate, undergraduate and graduate teachers. In addition, it was found out that it was between undergraduate and doctoral teachers.

Regarding the intensity level of the democratic values covered in the curriculum of life sciences course, the participants reported a medium level of justice value, whereas they reported a high level of truthfulness, honesty, tolerance, respect, and helpfulness values. In addition, the study found that the values that the participants mostly wanted should be covered in the curriculum of life sciences course were justice, respect, tolerance, openness, and honesty.

On the other hand, the majority of the participants in the study were discovered to state that they found the life sciences course textbook satisfactory in teaching democratic values. The participants were also found to state that the classroom activities mostly employed in having students gain democratic values in life sciences course teaching program were drama, films, and sample case activities.

Based on the opinions of the participants about the activities covered in life sciences course textbook used to teach democratic values, the most frequent activities were determined to be sample case, drama, role play, and question-answer activities. On the other hand, the least frequently used activities handled in the life sciences course textbook were found to be active participation, analogy, brainstorming, painting, biography, sampling daily life, group work, storytelling, learning through collaboration,

problem solving, ordering pictures, scenarios, social activities, sketches, sports and cultural activities, singing, guessing, and debating.

Key Words: Life Science, Value, Democratic Values, Primary Classroom Teacher

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	i
ÖNSÖZ	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	5
Araştırmanın Önemi	5
Araştırmanın Sayıtları	7
Araştırmanın Sınırlılıkları	7
Tanımlar	7
BÖLÜM II	9
KURAMSAL ÇERÇEVE	9
Demokrasi	9
Değer	11
Demokratik Değerler	15
Değerler Eğitimi	18
Değerler Eğitimi Yaklaşımları	20
Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı	21
Değerleri Belirginleştirme Yaklaşımı	22
Değer Analiz Yaklaşımı	23
Bütüncül Yaklaşım, Kohlberg'in Adil Topluluk Okulları	24
Değerler Eğitimi'nde Gizil Güç: Örtük Program	26
Karakter Eğitimi	27
Hayat Bilgisi Dersi	28
BÖLÜM III	34
YÖNTEM	34

Araştırmanın Modeli.....	34
Evren ve Örneklem.....	34
Ölçme Araçları.....	38
Veri Toplama Süreci.....	40
Verilerin Çözümlemesi.....	41
BÖLÜM IV.....	43
BULGULAR	43
BÖLÜM V.....	70
TARTIŞMA.....	70
BÖLÜM VI.....	89
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	89
Sonuçlar.....	89
Öneriler.....	93
KAYNAKÇA.....	97
EKLER	119
Ek 1. Anket Formu.....	119
Ek 2. Görüşme Formu.....	122
Ek 3. Araştırma İzinleri.....	124
Ek 4. Özgeçmiş.....	128

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Bazı Ülkelerin Eğitim Programlarında Belirlenen Ortak Değerler.....	18
Tablo 2. 2009, 2015 ve 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler.....	33
Tablo 3. Çalışma Grubunun Nitel Boyutunda Yer Alan Öğretmenlerin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımları	35
Tablo 4. Çalışma Grubunda Nicel Boyutta Yer Alan Öğretmenlerin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımları.....	37
Tablo 5. Çalışma Grubunda Nitel Boyutta Görüşmeye Katılan Öğretmenlerin Görüşme Bilgileri.....	41
Tablo 6. Katılımcıların 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Demokratik Değerlere İlişkin Nicel Boyutta Yer Alan Görüşlerinin Cinsiyet Açısından Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları.....	43
Tablo 7. Katılımcıların 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Demokratik Değerlere İlişkin Görüşlerinin Yaş, Mesleki Kıdem, Öğrenim Düzeyi ve Okutulan Sınıf Açısından Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	44
Tablo 8. Katılımcıların 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Demokratik Değerlere İlişkin Görüşlerinin Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelik Açısından Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları	45
Tablo 9. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Demokratik Değerlerin Yoğunluğuna İlişkin Katılımcıların Görüşleri	45
Tablo 10. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Verilen Demokratik Değerler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları	46
Tablo 11. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Hoşgörü Değeri Hakkında Öğrettikleri Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları.....	48
Tablo 12. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Saygı Değeri Hakkında Öğrettikleri Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları	50
Tablo 13. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yardımseverlik Değeri Hakkında Öğretilenler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları.....	52
Tablo 14. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Doğruluk Değeri Hakkında	

Öğretilenler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları.....	54
Tablo 15. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Dürüstlük Değeri Hakkında Öğretilenler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları	56
Tablo 16. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Adalet Değeri Hakkında Öğretilenler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları	57
Tablo 17. Hayat Bilgisi Dersinde Verilmesi Gereken Demokratik Değerler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları	60
Tablo 18. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kapsamında Demokratik Değerlerin Kazandırılması İçin Sınıf İçinde Yapılan Etkinlikler Teması İlgili Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları	62
Tablo 19. Hayat Bilgisi Ders Kitabının Demokratik Değerlerin Öğretimi Açısından Yeterliliği Temasıyla İlgili Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları	65
Tablo 20. Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Demokratik Değerlerin Öğretilmesinde Kullanılan Etkinlikler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları.....	67

KISALTMALAR

Akt.	Aktaran
p	Anlamlılık Düzeyi
X	Aritmetik Ortalama
bkz.	Bakınız
N	Denek Sayısı
Ed.	Editör
F	F Sayısı
f	Frekans
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEM	Milli Eğitim Müdürlüğü
NCSS	National Council for The Social Studies
s.	Sayfa
sd	Serbestlik Derecesi
t	T sayısı
TDK	Türk Dil Kurumu
TV	Televizyon
vb.	Ve Benzeri/Benzerleri

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırma ile ilgili problem durumuna, araştırmanın amacına, araştırmanın alt problemlerine, araştırmanın önemine, sayılıtlarına, sınırlılıklara ve tanımlara yer verilmiştir.

Problem Durumu

Bireylerin içinde yaşadığı toplum ile kazandığı bilgi, beceri ve değerler, onun yaşamına yön veren unsurlar olarak görülür. Bu unsurlar, toplum içerisinde diğer insanlarla ilişki kurmaları ve bu ilişkileri geliştirmeleri açısından önemlidir. Bu ilişkide değerler, inançlar, gelenek ve görenekler bireyler arasında etkileşimi oluşturan önemli etkenlerdir.

“Değer davranışlara genel olarak rehberlik eden ilkeler ve temel inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen olarak yargılandığı standartlar” diye tanımlanmaktadır (Halstead ve Taylor, 2000, s.169). “Değer, bireyin nasıl davranması gerektiğine ilişkin içselleştirilmiş bir inançtır” (Meydan ve Bahçe, 2010, s.22). Değerlerin bireyin gösterdiği davranışları yönlendiren temel güçtür (Yaylacı ve Beldağ, 2018). Değerler insanların bulunduğu toplumdan, kendi düşüncelerinden ve inançlarından bağımsız değildir. “Değerler günlük yaşam içerisinde ailede, akraba, komşu, yakın çevre ilişkilerde, alışverişte, düğünde, yasta, bayramda bir başka deyişle her zaman her yerde toplumsal yaşamımızda yer almaktadır” (Deveci ve Ay, 2009, s.169). “Bütünlük içinde bakıldığında değerlerin hem tüm insanlığı kuşatan hem de bir toplumun insanlık içerisindeki konumunu belirleyen önemli bir öge olduğu anlaşılmaktadır” (Yeşil ve Aydın, 2007, s.67). Değerlere ilişkin farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır. “Bu sınıflandırmalarda değerler; teorik, ekonomik, dini, estetik, politik, demokratik, eğitimsel, amaç, araç, evrensel, toplumsal, bireysel değerler gibi farklı birçok ayrıma sahiptir” (Yılmaz, 2011, s.298-299).

Modern toplumların en önemli gördüğü değerlerin başında demokrasi gelir. Demokrasinin varlığı bir toplumun en önemli gelişmişlik göstergesidir. Demokrasi üzerinde tartışılmasına rağmen halen tanım konusunda tam bir ortak karara varılamamıştır. Çünkü bu kavrama, insanlar kendi durumlarına, ideolojik görüşlerine,

bakış açılarına göre farklı anlamlar vermişlerdir (Güven, 2008). Demokrasi sözcüğü Yunanca'da “demokratia” dan gelmektedir. Demos halk demek ve kratia da yönetim demektir. Halkın temsil edilmesi ve doğrudan halkın yönetime katılması anlamına gelmektedir (Kaldırım, 2005). Demokrasi; çoğunluğun politika oluşturma, azınlığın katılma ve eleştirebilme haklarının bulunduğu; insan hak ve özgürlüklerine dayalı bir yaşayış ve yönetim biçimidir.” diye tanımlanmaktadır (Gömleksiz, 1988, s.53). Demokrasi politik bir kavram olup eşitlik, adalet, hak, özgürlük, yönetim, sorumluluk vb. değerleri barındıran bir hayat tarzı olarak söylenebilir (Sadık ve Sarı, 2012). Demokrasi, bir değer olarak, bireylerin hayatları boyunca kazanacakları ve içinde olacakları bir düşünce sistemidir (Gömleksiz, Kan ve Öner, 2012). Demokrasinin toplumla iç içe olduğu ve bireylerle hayatları boyunca ayrılmaz bütün olduğu görülmektedir.

Topluma demokrasinin yerleşmesi ve demokrasinin uygulanma düzeyi, bireyin bulunduğu toplumun eğitim düzeyine bağlıdır. Demokrasinin bir toplumda tutum, değer, yaşam biçimi olarak kabul edilmesi ve benimsenmesi ile demokrasinin toplumda kolaylıkla yaşandığı görülecektir (Aydemir ve Aksoy, 2010). Bunun yaşanması içinde toplumda demokratik bireylerin varlığından söz edilmelidir. Toplum ve millet olarak demokratik bir yurttaş ve milletin geliştirilmesi eğitimden geçmektedir.

Demokrasinin oluşması için, demokratik değerleri benimseyen bireylerin ve demokratik davranışlar sergileyerek demokrasiyi yaşaması gerekir (Yeşil ve Aydın, 2007). Bu yüzden, “demokrasi, ancak demokrasinin değer ve kültürünü içine sindirebilmiş bireyler sayesinde gelişebilir” (Güven ve Akkuş, 2004, s.222). Demokratik öğrencilerin ve demokratik bireylerin yetişmesi için bir program dâhilinde demokratik değerler öğrencilere verilmelidir. Bu da demokratik değerleri benimsemiş ve gerçek hayatında uygulayan öğretmenler tarafından mümkündür. Amaç ise; “Temel demokratik değerleri yalnızca bilen değil, bunlara gerçekten sahip olan ve demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak içselleştirmiş bireyler yetiştirmek olmalıdır” (Sarı, 2007, s.32). Demokratik değerlerin eğitiminde okulda verilen eğitim tek başına yeterli değildir. Bu yüzden okulda verilen eğitimin yanı sıra öğrencinin aile içinde aldığı değerler ve ailenin de önemi çok büyüktür.

Demokratik değerler eğitim ile benimsenir. Demokratik değerleri benimseyen bireyler davranışlarının ona göre düzenler. Bu bireyler toplumda daha kolay anlaşılır ve

topluma daha kolay adapte olur. Demokratik bir eğitimin amaçladığı birey profili; sorgulayan, araştıran, demokrasinin ve onun değerlerinin önemini bilen, bu ilkeleri yaşantısında uygulayan, toplum bazında yerleşmiş olan düşünce ve doğruları, hiç bir şeyin etkisi altında kalmaksızın tamamen aklın ve bilimin süzgecinden geçirdikten sonra kabul eden bireyler ve öğrenciler yetiştirmektir.

Demokratik sistemin sağlam bir şekilde yetişmesi için, demokrasiyi her anlam ile yaşama biçimi olarak kabul eden, benimseyen, onunla hareket eden bireylerin yetişmesi ile mümkündür. Bu yüzden, eğitim demokrasi ve demokratik değerlerin yaşamasında, uygulanmasında büyük önem taşımaktadır (Kılıç, Ercoşkun ve Nalçacı, 2004). Demokratik değerler ve davranışlar, insanın düşünce hayatında benimsenmediği sürece yer bulamazlar. Bu durum ise; ancak bireyi tüm yönleriyle ele alan, toplumsal ve bireysel hedefleri de önemseyen bir eğitim ile gerçekleştirilebilir (Kaymakcan ve Meydan, 2010). Öğretmen öğrenciye model olmaktadır. Bu nedenle öğretmen öğrenciye demokrasi ve demokratik değerleri benimsemiş bir şekilde davranmalı ve mutlaka kendine ilke edinmelidir. Ravitch (1991) demokratik öğretmenin tanımını şu şekilde yapmıştır: “Sınıflarında çocukların demokratik tutum ve davranış geliştirmesini isteyen öğretmenler, kendileri demokratik toplumun anlamlı işleyişini bilmeli; bu değer ve davranışları göstermelidirler.” Kısacası okullarda demokratik bir eğitimin verilebilmesi için öncelikle öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının demokratik değerlere, tutuma ve davranışa sahip olması gerekir

Literatürde demokratik değerler, adalet, duyarlılık, hak, eşitlik, hoşgörü, sevgi, özgüven, özsaygı, doğruluk, dürüstlük, dayanışma, paylaşım, çatışmalara barışçıl çözüm yolları arama, insan haklarına saygı, özgürlük, katılma, uzlaşma, serbest tartışma ortamı, açıklık, çoğulculuk, farklılaşma, sorumluluk, hukuk devleti, sosyal devlet, şiddetten kaçınma, eleştirel düşünme, işbirliği yapma, ifade etme özgürlüğü, erdemli olmak ve kibar olmak şeklinde tanımlanmıştır (Yeşil, 2002; Doğanay ve Sarı, 2004; Akbaş,2004; Yeşil ve Aydın, 2007; Sadık ve Sarı, 2012). Ayrıca başka bir kaynakta; “Demokratik değerleri genel olarak insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük, çoğulculuk, hukuk devleti, sosyal devlet, şiddetten kaçınma, eleştirel düşünme ve düşünceyi ifade etme özgürlüğü şeklinde” (www.egitimsen.org, 2015, s.12) açıklandığı görülmüştür.

Toplumda eğitim ile istendik davranışlar geliştirilmektedir. Bu bireylerden davranışları tam anlamıyla kazananlar ise sorumlu ve etkili birer vatandaş davranışları

sergilemektedir. Her birey demokratik vatandaşlık için bazı becerileri kazanmak zorundadır. Öğrencilerin iyi birer vatandaş olarak yetişmesi için gerekli temel değerler, bilgiler ve becerilerin kazandırılmasında Hayat Bilgisi dersi önemli bir rol üstlenmektedir.

“Hayat Bilgisi dersi ilköğretimin ilk üç sınıfında okutulan, çocuklara; iyi bir insan, iyi bir vatandaş olma, çevreye uyum sağlama gibi gerekli temel davranışları kazandırmayı hedefleyen ilk ders olarak tanımlanabilir” (Bahçe, 2010, s.4). İlköğretimin temel amaçlarının gerçekleştirilmesi için önemli bir yer tutan Hayat Bilgisi, ilköğretimde ilk üç sınıfta yer almaktadır. Bu ders ile çocuk topluma daha çok alışmakta, hayata ve bir sonraki eğitime hazırlanması sağlanmaktadır (Demir, 2007). Sonuç olarak ifade edilirse; “Hayat Bilgisi, çocuğa hayat deneyimlerinin bir program dâhilinde aktarılmaya çalışıldığı bir derstir. Dolayısıyla bireyin toplumsal yaşama entegre olmasında önemli bir işleve sahiptir” (Şimşek, 2010, s.65). Hayat Bilgisi dersi öğrencinin toplumsal yaşama uyum sağlamasında, demokratik değerlerin kazandırılmasında ve öğrencinin demokratik değerleri benimseyerek yaşamasında sorumluluğu olan derslerin başında gelmektedir.

Demokratik değerler ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; öğretim elemanlarına yönelik (Akar, 2016; Genç ve Esen, 2012), öğretmenlere ve yöneticilere yönelik (Bayramoğlu, 2016; Çiftçi, 2015; Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar, 2006; Yılmaz, 2011), öğrencilere yönelik (Balaman, 2016; Dinç ve Üztemur, 2016; Doğanay ve Sarı, 2004; İlğan, Karayığit ve Çetin, 2013; Oğuz, 2011; Ulubey, 2015; Ulusoy, 2007; Yüksel, Bağcı ve Vatansever, 2013), öğrenci ve öğretmene yönelik (Kontaş, Selçuk ve Polat, 2016), öğretmen adaylarına yönelik; (Akın ve Özdemir, 2009; Aladağ ve Çiftçi, 2017; Bergmark ve Westman, 2018; Çermik, 2013; Karadağ, 2015; Uluçmar, 2012; Yazgan, 2013; Yazıcı, 2011;), demokratik değerlerin çeşitli değişkenler ile ilişkilendirilip yapılan (Halperin ve Bar-Tel, 2006; Higham ve Djohari, 2018; Sarı, 2007; Subba, 2014) çalışmaların yapıldığı gözlenmiştir. Hayat Bilgisi dersine ilişkin araştırmalar incelendiğinde; öğretmenlere yönelik (Aykaç, 2011; Bahçe, 2010; Bastık, 2019; Demir, 2007; Güven, 2010; Karaman, 2019; Kuzu ve Aslan, 2012), öğrencilere yönelik (Baysal, 2009; Bektaş, 2007; Çetin, 2011; Geçit, Şeyihoğlu ve Kartal, 2011; Keskin, 2012; Şimşek, 2005; Tay, 2007), öğretmen adaylarına yönelik (Ütkür, 2019), Hayat Bilgisi dersinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesine yönelik (Demirel

Balık, 2016; Gibson ve Mourad, 2018; Karasu Avcı ve Ketenoğlu Kayabaşı, 2018; Özen, Güleriyüz ve Özen Bulut, 2012; Özer ve Çam Aktaş, 2019; Öztürk ve Özkan, 2018; Sarıtaş ve Şahin, 2018; Yaşaroğlu, 2013;) çalışmaların yapıldığı gözlenmiştir. İlgili çalışmalar incelendiğinde farklı dersler açısından ve uygulama yapılan kişiler ile ilgili çeşitli değişkenler yönünden çalışmalar yapıldığı ancak öğretmen görüşlerine dayalı olarak Hayat Bilgisi dersi öğretim programında bulunan demokratik değerlere yönelik yeterli çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu alandaki çalışmalara katkı sağlayacağı öngörülerek araştırmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle bu çalışmada Hayat Bilgisi dersi öğretim programındaki demokratik değerlerin kazandırılmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Hayat Bilgisi dersi öğretim programındaki demokratik değerlerin kazandırılmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemektir. Araştırmanın problemi ise Hayat Bilgisi dersi öğretim programındaki demokratik değerlerin kazandırılmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir? şeklinde tanımlanmıştır. Bu genel problem doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşleri; cinsiyet, yaş, mesleki kıdem (çalışma yılı), öğrenim düzeyi, okutulan sınıf ve herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıkları değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin programdaki yoğunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri nedir?
3. 2009 Hayat Bilgi dersi öğretim programının demokratik değerlerine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Bilgi ve teknolojinin hızla gelişip ve değiştiği günümüzde, bireyleri toplumun istekleri ve gereksinimleri hedefinde yetiştirme sorumluluğunu eğitim kurumları

üstlenmektedir. Toplumlar, eğitim kurumları yoluyla, bireylerin gereksinim duydukları temel bilgi, beceri ve değerleri öğrenebilmeleri ve yaşamlarını daha iyi sürdürebilmelerini sağlar. Gerekli bilgi, beceri ve değerler doğrultusunda yetiştirilen bireyler, kişiliklerini kazanmakta ve topluma, ailesine, vatanına ve milletine yararlı birey haline gelmektedir. Bu nedenle; ilköğretim programlarında temel bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılabilmesi üzerinde önemle durulmuş; bunun için okullarda uygulanan programlarda bu temel bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasına yönelik planlama yapılarak kazandırılması amaçlanmıştır. Bu derslerden olan Hayat Bilgisi dersi için hazırlanan öğretim programında bu hedeflenen bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasında büyük önem taşımaktadır.

Hayat Bilgisi dersinde yer alan temel bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması birey için büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda programda yer alan demokratik değerlerin öğrenciye kazandırılması öğrencinin topluma uyumu açısından gereklidir. Demokratik değerler mutlaka bir plan dâhilinde bireye kazandırılmalıdır. Demokratik değerlerin kazandırılmasının gerçekleşmesi ve insanların hoşgörü içinde yaşayabileceği bir demokratik ortam oluşturulması için öncelikle demokrasinin yaşatılması ve ortak bir demokrasi anlayışına sahip olması ile mümkün olur. Bunun için ise demokrasi eğitimine ihtiyaç vardır.

Eğitim bir süreç dâhilinde istendik yönde gerçekleşmektedir. Bu eğitim süreci ise okullarda demokratik eğitim ile olmaktadır. Demokrasi ve eğitim arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Demokrasi; eğitim sayesinde güçlenir ve varlığını devam ettirir. Benzer şekilde eğitim de demokrasinin temel niteliklerinin özümsemiği “demokratik bir ortamda” yapılırsa, istenilen amaca ulaşılır (Yazıcı, 2011).

“Değer eğitimi, insana özgü olanakları, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran olanakları başka bir deyişle insana özgü bütün etkinlikleri insansal olarak amaçlarına uygun tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır” (Dilmaç, 2007, s.4). Bu sebeple değerler eğitiminin uygulayıcıları olan öğretmenlerin, değerlerden haberdar olması ve bu değerlerine uygulanmasında etkili bir öğretim yapmaları açısından değişen ve gelişen eğitim sürecinden haberdar olmaları ve sürekli olarak kendilerini yaşadığı çağın şartlarına göre yenilemeleri gerekmektedir. Bu durumda öğretmenlerin, Hayat Bilgisi dersin öğretim programında bulunan demokratik değerlerin etkili bir şekilde öğretilmesi, demokratik değerlerin öğretilecek etkinliklerin

bilinmesi ve hangi etkinlikler ile etkili bir şekilde öğretileceği konusunun öğretilmesi önemli görülmektedir.

Bunun birlikte;

- Hayat bilgisi dersi öğretim programında öğretilen demokratik değerlerin etkili bir şekilde öğretilmesinde uygulayıcılara,
- Programda yer alan özellikle demokratik değerlerin öğrenciye daha iyi kazandırılması için etkili bir şekilde program hazırlanması üzerine alan eğitime,
- Yapılan araştırmayla çıkan sonuçların derlenmesiyle bu yönde daha geniş araştırmalara kaynak oluşturmada araştırmacılara,
- Bu derste öğretilmek istenen demokratik değerlere yönelik programların yapılmasında ve eğitimin genel politikalarına yön veren eğitim politikacılarına birçok katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Araştırmanın Sayıtları

1. Hayat Bilgisi dersi demokratik değerlerin kazandırılmasında önemli bir derstir.
2. Hayat Bilgisi dersi öğretim programında bulunan demokratik değerler bireyin topluma uyumunu sağlayan önemli değişkendir.
3. Bu araştırmada ele alınan değişkenler ve ilişkiler dışında kontrol altına alınamayan değişkenlerin etkisinin olması muhtemeldir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma aşağıdaki sınırlılıkları kapsamaktadır.

1. Araştırma, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Melikgazi, Kocasinan ve Talas İlçe Müdürlükleri ile Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Gemerek İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nde bulunan tüm ilkokullarda görev yapan 254'ü kadın, 280'i erkek olmak üzere toplam 534 sınıf öğretmeni ile sınırlıdır.

2. Araştırmanın konusu sınıf öğretmenlerinin 1. 2. ve 3. sınıflarda ders olarak okutulan Hayat Bilgisi dersinde yer alan demokratik değerler ile ilgili uygulamalarla sınırlıdır.

3. Araştırma 2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programındaki demokratik değerler ile sınırlıdır.

Tanımlar

Değer: Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü (TDK, 2019).

Demokrasi: İnsan onurunu, düşüncesini ve inancını en üst düzeyde tutan, sürekli yeniden oluşturulabilen bir yaşam biçimidir; o ne bir felsefedir, ne bir din, ne de ahlak öğretisi; barış içinde toplumla birlikte bir yaşama zemininin adıdır (Büyükdüvenci, 1998).

Demokratik Değerler: Adalet, duyarlılık, hak, eşitlik, hoşgörü, sevgi, özgüven, özsaygı, doğruluk, dürüstlük, dayanışma, paylaşım, çatışmalara barışçıl çözüm yolları arama, insan haklarına saygı, özgürlük, katılma, uzlaşma, serbest tartışma ortamı, açıklık, çoğulculuk, farklılaşma, sorumluluk, hukuk devleti, sosyal devlet, şiddetten kaçınma, eleştirel düşünme, işbirliği yapma, ifade etme özgürlüğü, erdemli olmak ve kibar olmak şeklinde tanımlanmıştır (Akbaş, 2004; Doğanay ve Sarı, 2004; Sadık ve Sarı, 2012; Yeşil, 2002; Yeşil ve Aydın, 2007;).

Hayat Bilgisi Dersi: “Çocuğun bulunduğu topluma uyumunu sağlayan, yaşadığı toplumun tarihi, kültürel ve sosyal yapısını tanımasına yardımcı olan, toplumsal yaşamın gerektirdiği davranışları kazanmasını sağlayan bir derstir” (Bahçe, 2010, s.iii).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde demokrasi, değer, demokratik değer, Hayat Bilgisi dersi ve demokrasi eğitimi kavramlarına yönelik kuramsal bilgilere ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Demokrasi

Çağımızın sihirli sözcüklerinden olan “demokrasi” hakkında birçok yorum yapılmış ve halen de yapılmaktadır. “Yunanca da demos, insanlar ve kratos yönetme sözcüklerini birleştirerek demokrasi ya da demokratia sözcüğünü ilk kez Yunan Medeniyetinden Atinalılar kullanmışlardır. Demos sözcüğünü Atina’da genellikle bütün Atinalılar, bazen de Halk, kimi zamanda fakir insanlar anlamına gelmesi ilginçtir. Anlaşıyor ki demos sözcüğü onu eleştiren Aristokratlar tarafından kendilerinin yönetimin kontrolünü savaarak ellerinden alan sıradan halkı küçük gördüklerini göstermek için kullandıkları bir sözcüktür” (Dahl, 2001; akt. Güven, 2009, s. 417-418).

Demokrasinin anlamı hakkında farklı görüşler savunulmuştur. Bu yüzden demokrasinin anlamı konusunda bir görüş birliğine varıldığını söylemek mümkün değildir (Genç, 2006). Demokrasinin tanımı toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık göstermektedir. “Demokrasi, en çok sayıda bireylere en büyük özgürlüğü veren, olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan siyasal yaşam biçimidir” (Touraine, 1997, s.25). Yönetim biçimi olarak demokrasi; “siyasal gücün halkın egemenliğine dayalı olarak kullanılması” anlamına gelmektedir. Toplumsal yaşam açısından bakıldığında ise “bir yaşam felsefesi ve bir yaşam biçimi olarak görülmektedir” (Hotaman, 2010). “Hukuki olarak demokrasi, bir toplumda yaşayan bireylerin kendi geleceklerini kendilerinin belirleyebildikleri yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır” (Ulubey, 2015, s.6). Emir ve Kaya (2004, s.70)’ya göre ise “demokrasi, halkın egemen olduğu yani siyasal gücün yetkisinde bulunduğu bir yönetim şeklidir”. Amerikan eski başkanlarından olan Abraham Lincoln’ün, halen geçerliliğini koruyan tanımı ise; “Demokrasi, siyasi iktidarın toplumda, toplum için bizzat toplum tarafından kullanılmasıdır” (Ercan, 2010; Kaldırım, 2005). En genel ifadeyle halkın farklı yönetim araçlarıyla kendi kendini yönetmesidir diye ifade edilen demokrasi, insanlık tarihi

boyunca, farklı toplumlarda ve farklı kültürlerde değişik uygulamalardan geçerek bugünkü haline ulaşmıştır. İlk olarak Antik Yunan'dan bu yana demokrasi farklı toplumlarda, farklı sosyal, politik, ekonomik ve hukuksal bağlamlarda kendini var etmiştir. Günümüzde ise demokrasi bir kavram olarak, insan haklarının ve özgürlüklerinin hukuksal düzlemde korunduğunu ve her topluma, her kültüre göre genişletilmeye ve geliştirilmeye sağlandığı çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı bir düzeni işaret etmektedir (Yazgan, 2013). Görüldüğü gibi demokrasi toplumdaki topluma, kültürden kültüre farklı çerçevelerde tanımlanabilmekte ve sonuçta da demokrasiyle ilgili çok çeşitli sayılabilecek tanımlar ve yorumlar ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden demokrasinin her zaman ve her yerde geçerli olan, tam ve değişmez bir tanımını yapmak olanaksızdır (Demir, 2010). Ancak en genel anlamıyla demokrasi, azınlıkta kalanlarında haklarının savunulduğu, en üst gücün halk olduğu, temel hak ve özgürlüklerinin korunduğu ve gelişmesine açık olduğu, halka iktidar olma şansın veren bir doktrindir.

Demokrasi, çağdaş toplum düşüncesinin temellerini oluşturmaktadır. İnsan haklarına dayalı demokratik toplum yapısının olduğu ve her alanda insanın odak alındığı, özgürlüklerin korunduğu, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin işlerlik kazandığı, insanca yaşama ve geliştirmenin temel alındığı toplumda demokrasi düşüncesinin etkili olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca demokrasinin vazgeçilmezlerinden olan toplumsal bütünleşme, katılım, çoğulculuk, özgürlük, hoşgörü, sevgi ve saygı ilkeleri olmazsa olmazlardandır (Cılga, 2001). Demokrasi ve demokratik düzenin işlerliğini koruyabilmesi için toplumda var olan düzen içerisinde bu ilkelerin işlerliğini koruması gerekmektedir.

Demokrasinin toplumda yer edinebilmesi için insanı demokratikleştiren özellikler benimsenmelidir. Ayrıca bu özellikleri yaşamında da uygulayarak demokrasinin uygulanışını bireylere sergilemelidir. Demokrasinin egemen olduğu toplumda halk kendi kendini yönetme hakkına sahiptir. Kendi kendini yöneten toplumda mecburi olan uyulması gereken bazı ilkeler ve kuralları vardır. Bunlardan bazıları; seçme ve seçilme hakkı, özgürlük, düşünce ve ifade özgürlüğü, eşitlik, hoşgörü, saygı gibi örnekler verilebilir. Bunun yanında demokrasinin güzel bir şekilde uygulanabilmesi için değer sisteminde de demokratik bir düzenin olması gerekmektedir. Toplum olarak değerlerini demokratik bir düzen üzerine yapılandıranlar eşitliği, özgürlüğü ve kardeşçe yaşamayı

hayat felsefesi olarak ilke edinmektedir (Bayramoğlu, 2016). Toplumda var olan demokrasi ve demokratik dzen özü itibari ile her bireyin eşitliğini, eşit katılımını, seçim yapmayı, muhalefet kültürünü, eleştiriyi, hoşgörüyü, tartışmayı, azınlığın yok sayılmamasını, hukuku, çoğulculuğu, özgürlüğü vb. temel alır (Demir, 2010).

Demokrasi her ne kadar içinde var olan formel süreçler ve uygulamalarla kendini var eden ve bunu koruyarak devamlılığını sürdüren bir kavram olsa da aynı zamanda bir yaşam biçimidir (Kuzu, 1992; Yazgan, 2013; Yeşil, 2002). Toplum içinde demokrasinin yerleşmesi ve yaşatılması amaçlanıyor ise, toplumu oluşturan bireylere küçük yaşlardan itibaren, yaşamın her alanında yaptığı seçimlerde akılcı tercihler yapma, hukuk kurallarının yaşamdaki önemini kavrama ve kavratma, toplumu ileriye götürecek çalışmalarda işbirliği ve dayanışma içinde çalışma, muhaliflere karşı hoşgörü, saygı ile göstererek davranışlar sergileme, medya ve kitle iletişim araçları tarafından verilen haberleri, bilgileri sorgulama ve onlara eleştirel yaklaşma, sosyal ve politik yaşama etkin katılım gösterme davranışları kazandırılmalıdır (Ercan, 2010).

“Demokrasi kavramı günümüzde siyasal bir sisteme karşılık gelse de aynı zamanda gündelik yaşamda birçok değerler kümesi olarak algılanır ve anlaşılır. İfade özgürlüğü, fikirlere saygı, eşitlik, adalet, özgürlük, hoşgörü, barış, şeffaflık, hesap verilebilirlik vb. bu değerler sisteminin önemli unsurlarıdır” (Turan, 2017, s.V). Dahası “demokratik değerleri benimsemiş ve bunları yaşam biçimine dönüştürmüş bireyler hem kendilerinin hem de toplumun mutlu ve huzurlu olmasına katkı sağlayacak ve toplumda barış ve adalet temin edilecektir” (Toomey, 2010; akt. Dinç ve Üztemur, 2016, s. 976). Toplumların demokrasiyi bir sonraki kuşaklara kültür ve eğitim yoluyla ulaştırması çok önemlidir. Demokrasinin var olması ve yaşaması onu yaşayan, benimseyen ve hayatlarına uygulayan bireylerden geçmektedir.

Değer

Bulduğumuz yüzyıl içerisinde teknolojik gelişmeler hızla yaşanmakta ve toplumlarda büyük değişimler olmaktadır. Son birkaç yüzyılda toplumların ihtiyaçları ve değişimleri bu gelişmelerle bireylerin yaşam şekillerini etkilemiştir. Toplumun kültürü ve yaşayışı şekillerinde değişimler görülmüştür. Bunlar insanların kültürlerini, gelenek, görenek, inançlar ve değerlerini de etkilemiştir. Değer kavramı birçok toplum tarafından ve birçok bilim adamı tarafından yaşanan değişimlerle değişik anlamlar

yüklenmiştir. Bu yüzden “değer” kavramı da günümüzde çok kullanılan ve farklı alanlarda değişik anlamlar yüklenen bir kavram haline gelmiştir. “İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlerle kazandırılan değer kavramı, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Altinkurt ve Karaköse, 2009, s.50; Aydın, 2003, s.122; Özensel, 2003, s.82; Ulusoy ve Tay, 2011, s.61). Değer kavramını, insanın bir olay karşısında yorumunu, bir varlığa bakış açısını ve ona verdiği değeri yansıtan, bireyin davranışlarına yön veren psikolojik, sosyal, ahlaki ve estetik boyutu olan inançlar ve davranışlar bütünü olarak tanımlanabilir (Yeşil ve Aydın, 2007). Değerler; belli bir durum ve şartlara bağlı kalmaksızın, arzu edilen, istenilen, bireye faydası olacak varlıkları gösteren kıstaslar olarak da söylenebilir (Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı, 2008). “Değer davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inançlar ve kurallardır” (Hökelekli, 2010, s.4). Diğer bir tanım da ise; “değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete, bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük demektir” (Aydın, 2010, s.16) şeklinde ifade edilmiştir.

Değerler bireylerin toplum içerisinde yer edinmesini, hayatını teminat altına almayı sağlayan ve onların yaşamlarını kolaylaştıran, toplumsal olarak birleştirici rol oynayan ölçütlerdir (Özkan, 2010). “Bir sosyal grup ya da toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır” (Bahçe, 2010, s.7; MEB, 2009). Değerler, “Bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar” (Özden, 1998, s. 167) olarak ifade edilmektedir. Schwartz değeri tanımlarken insanların kendileri de dahil olmak üzere çeşitli olayları değerlendirmek için kullandıkları, toplumda yer edinmiş ölçütlerdir demiştir (Schwartz, 1992; akt. Burhan, 2010; Özensel, 2003). Akbaş’a (2004, s.44) göre değer tanımı; “bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği ve davranışlarını yönlendiren standartlar” olarak tanımlamıştır. Değerler, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini belirtir (Akbaş, 2008). Değerler ile yapılan tercihler ve tercih edilenin ne kadar değerli olduğunu kavrayarak davranışlar sergilenebilmektedir. “Değer: Düşüncelerimiz, davranışlarımız ve etkinliklerimizle doğrudan tutarlı ve ilişkili olan ilkeler bütünüdür” (McGettrick, 1995; akt. Sarı, 2007, s.14). Değer, belirli bir davranışın ve onun yapılması ile ortaya çıkan olumlu ya da

olumsuz durumlara karşı alınan arzu edilip, edilmemesine yönelik gösterilen davranış biçimi olarak ta tanımlanmaktadır (Çavdar, 2009). Sonuç olarak değer, toplum tarafından kabul edilmiş, inançlara, gelenek ve göreneklere, kültüre aykırı olmayan, kuşaktan kuşağa geçen ve bireylerin etkileşimi sonucunda oluşan bireyin benimsediği standartlar ve davranışlardır.

“Toplumda oluşan duygular, tercihler, sevinçler, inançlar, beklentiler, tutumlar, değerler, ahlak ve etik gibi öğelerden oluşan duyuşsal boyut hem bireysel hem de toplumsal bir yaşam için olmazsa olmaz bir boyuttur” (Dilmaç, 2007, s.26). İnsanın varoluşunda değerlere sahip olmak vardır. Bu değerler, inançlar ve tutumlar kişinin çevresiyle etkileşimi sonucunda öğrenilmektedir. Değerlerin toplumdan ve kişinin kültüründen bağımsız olması beklenemez (Sezer, 2008). Değerler, insanın çevresindeki durumları tanıma, yorumlama ve anlamlandırma da kullandığı temel ölçütlerdir. Toplumun oluşturan insan, değer üreten tek varlıktır. Değerlerin önemli özelliklerinden birisi doğuştan bireyle birlikte gelmeyip, yaşanılarak, öğrenilerek ve olduğu toplumla ilişkili olarak kazanılmasıdır (Yeşil ve Aydın, 2007). Bu yüzden değerler bulunduğu ve olduğu çevreden ayrı tutulamaz ve ilişkisiz olamaz. Her değer olduğu ve bulunduğu toplumun mutlaka izini ve kültürünü yansıtır.

“Değerlerin birey ya da toplum açısından önemli bir işlevi, ona bir bakış açısı vermesi, varlığı ve bulunduğu yer hakkında onu bilinçlendirmesidir. Çevresindeki olgu ve olaylara anlam vermede, önem atfetmede, değer biçmede, kendine konum belirlemede birey ve toplumu yönlendiren, eline ölçütler sunan özellikler, sahip olduğu değerler bütününden başka bir şey değildir” (Yeşil ve Aydın, 2007, s.67). Değerler, bireylerin ve toplumların karakterlerine şekil vererek, onlara ahlaksal ilkeler sağlayarak ve toplumun amaçlarına yön vererek yaşamlarını etkilemektedir (Büyükdüvenci, 1990). Toplumun oluşturan değerler belirli bir kural özelliğine sahiptir. Değer kavramı ile bazen yaşam biçimleri arasındaki tercihleri, insanın dünyadaki yeri ile ilgili varsayımları, herhangi bir ihtiyacın, tutumun ya da arzunun hedefi bazen de kültürel ve sosyal değer gibi değişik şekillerde algılanmaktadır (Çavdar, 2009). Değer, insan için var olan gereksinimleri ve insanı diğer canlılardan ayıran, hatta insan için var olan bütün insansal etkinlikleri amaçlarına uygun tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelmesine yardımcı olur.

“Toplumdaki bireylerin birlikteliklerini ve toplumların gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan kültürün merkezinde değerler yer almaktadır. Bir toplumdaki kültürün güçlü olması, toplumda geçerli olan değerlerin bireyler tarafından paylaşılmasına bağlı olduğu söylenebilir” (Tay ve Yıldırım, 2009, s.1502). Değerler, bireylerin topluma uyumunu sağlayan kurallardan oluşmaktadır. Buna bağlı olarak değerler, yapılan bilinçli ve amaçlı davranışların genel ölçütü olup sosyal olarak davranış sergileyen bir kişinin kabullendiği olay, olgu ve istekleri için temel ilke olarak görev görmektedir (Özensel, 2003).

“İnsanlar, biyolojik bir organizma olmanın ötesinde aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun bir ürünüdür. İnsanlar grup içinde değerler ve toplumsal niteliklerini grup içinde kazanırlar. Bu gruplar aracılığıyla toplumda geçerli olan bilgiler, değerler bireye aktarılır. Kişiler kültürlerini toplumsallaşma süreci içinde öğrenme yoluyla elde ederler. İnsan davranışlarının büyük kısmı öğrenilmiş davranışlardır” (İçli, 2005, s.117). Toplumda bulunan insanlar birbiriyle etkileşimleri ile toplumda geçerli olan kurallar, normlar, tutumlar, alışkanlıklar, inançlar, gelenek ve görenekler, beceriler ve değerli öğrenmektedir. Her kavramın kendine ait özellikleri bulunmaktadır. Değerlerin sahip olduğu özellikler ise şunlardır (MEB, 2009):

1. Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
4. Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
5. Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir.

Değer kavramının ne olduğunu anlayabilmek için son yıllarda değerler üzerine çalışmalar yapan Schwartz ve Bilsky'nin belirlediği değer özellikleri de şunlardır:

1. Değer inançtır. Ancak tümüyle nesnel duygulardan arınmış, fikir niteliği taşımazlar. Etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
2. Değerlerin bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hakbilirlik, yardımseverlik) ilişkilidirler.

3. Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedirler. Örneğin itaatkârlık değeri evde, işte, okulda ve tanımadığımız ilişkilerin tümünde geçerlidir.
4. Değerler davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
5. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.
6. Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içinde etkileşim ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir. (akt. Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000, s.60).

Değerler insanların davranışlarını ve tutumlarını yönlendirmektedir. Değişen dünya ve gelişen teknoloji ile toplumlarda birtakım değişikliklere uğramıştır. Bu nedenle değerler de bu değişime uyum sağlayarak, etkileşim yaşayarak değişime uğrayabilmektedir. Değerler mevcut sistemin ortaya çıkardığı yeni işlevler, üretim biçimi, politik ortam, yaşam, kültür ve düşünme biçimleriyle farklılık göstermektedir. Toplumsal yapıyı oluşturan ekonomi, siyaset, politika, aile, eğitim, hukuk, din gibi temel yapıların hepsinin de kendine ait değerleri ve yapıları vardır. Ancak toplum içinde insanların birbirleriyle etkileşimi kaçınılmaz olduğu gibi bu yapılarında birbiriyle etkileşimi kaçınılmazdır. Böylece her yapının değerlerini de bağımsız düşünmek mümkün değildir (Gedik ve Memiş, 2010; Izgar ve Beyhan, 2015; Özensel, 2003).

Bireyin yaşadığı toplum içinde değerleri benimseyerek gösterdiği davranışlar ile çevreye adaptasyonu kolaylaşacaktır. Bu nedenle toplumsal değerler ile kişinin davranışları arasında tutarlılık olacaktır (Gedik ve Memiş, 2010; Özensel, 2003). Birey bu tutarlılık ile topluma uyumu daha da kolaylaşacak ve etkili bir vatandaşlık davranışları sergileyecektir.

Demokratik Değerler

“Eğitim, fiziksel uyarımlar sonucu bireyde istendik biyo-kimyasal yapı oluşturma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik ürün olarak tanımlanabilir” (Sönmez, 1999, s.14). Geçmişten günümüze kadar gelen toplumlar bireyleri kendi hedefleri doğrultusunda yetiştirmek için eğitimi bir araç olarak kullanmışlardır. Eğitimin bireyin davranışlarını istenilen yönde değiştirmesi ve topluma yararlı ve uyumlu hale getirmesi de eğitimin önemini göstermektedir. Bu önem ile eğitim,

toplumlar için her zaman vazgeçilmez bir unsur olmuştur (Ulubey, 2015). “21. yüzyılda eğitimin küresel düzeyde belirlenen temel hedeflerinden biri; mevcut toplumsal sisteme uygun ve sistemi geliştirmeyi hedefleyen, insan haklarına saygılı, kendi hak ve sorumluluklarının farkında olan bireyler yetiştirmektir” (Diker, 2012, s.229). Eğitimin genel amacı yetiştirmekte olduğu bireyleri bulunduğu topluma sağlıklı ve verimli bir şekilde uyum sağlamalarını gerçekleştirmektir. Ayrıca bireyi sorumlu ve etkili bir vatandaş olarak yetişmesini sağlamaktır. Birey toplumsal hayata uyum sağlayabilmesi için eğitim aracılığı ile gerekli bilgi, beceri, davranış ve değerleri kazanır.

“Demokrasi ve değer yüzyıllar boyu ilgi çekmiş ve pek çok araştırmaya konu olmuş kavramlardır. Günümüzün vazgeçilmez unsurlarından olan demokrasinin içerdiği değerler, bireylere eğitim yolu ile kazandırılmaktadır” (Bayramoğlu, 2016, s. viii). “Günümüzde toplumu oluşturan en etken faktöründe demokrasi olduğu artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Bir toplumda demokrasinin yerleşmesi ancak demokrasinin bireyler tarafından benimsenmesi ve davranış biçimine dönüştürülmesi mümkündür” (Çiftçi, 2015, s.1). Eğitimin istendik yönlerinden birisi de demokrasinin bireylere bilgi, davranış ve değer olarak öğretilmesidir. Eğitim-öğretim düşünen, eleştiren, sorgulayan bireyler yetiştirebilmeyi hedeflemektedir. Bu hedefler doğrultusunda bireylere kazandırılan nitelikler ile bulunduğu toplumun gelişmesine, güçlenmesine ve değiştirilmesinde çok önemli roller üstleneceklerdir. Demokrasinin varlığını sürdürebilmesi için özgür düşünebilen, kritik edebilen, sorgulayan, araştıran ve zengin fikir düşüncesine sahip bireylere ihtiyaç vardır (Gömlüksiz, Kan ve Öner, 2012; Güven, 2009).

Değerler sisteminin önemli bileşenlerinden olan demokrasi, dünyadaki toplumlarda yer alan eğitim sistemi içerisinde yer edinmiştir. Bu eğitim sistemi aracılığı ile yetiştirilmekte olunan bireyler demokrasiyi özümseyerek ona uygun davranışlar sergilemektedir. Bu davranışların istendik yönde değişmesi ise eğitimin önemini ortaya koymaktadır.

“İnsanlık tarihinde demokratikleşme süreciyle birlikte önce insan, insanların özgürlüğü, insanların inancı, hür düşünce, ifade özgürlüğü vb. değerler ortaya çıkmaya başlamıştır. Zamanla eğitim sayesinde bu alanda ilerlemeler giderek hızlanmıştır. Tüm dünya demokratik değerlerden söz etmeye başlamıştır” (Ulusoy, 2007, s.75). Böylece toplumlarda demokratik değer kavramı yer edinmeye başlamıştır. İnsanlar tarafından

toplumda benimsenmeye başlamış ve toplum olarak kabul edilen demokratik değerler ortaya çıkmıştır. Gelişmiş demokrasilerde ise bireylerin sahip olması gereken değerler içerisinde ise en önemlisi demokratik değerler olarak gelmektedir (Dündar, 2013).

“Demokrasi yaşamadan öğrenilmez. Demokrasi adına öğretilmeye çalışılan değer ve ilkeleri, bireysel ve sosyal yaşamlarında deneme, uygulama imkânı bulamayan bireylerin, gerçek anlamda demokrat bireyler olması beklenemez” (Şişman, 2006, s.303). Demokrasinin bireyler tarafından benimsenmesi ile ortaya demokratik bir toplum çıkmaktadır. Bireyin bu sayede demokratik değerleri özümseyerek yaşaması bu toplumda daha kolay gerçekleşmektedir. Demokratik değerler, demokrasinin var olduğu toplumda yaşama, insanlara, olaylara ve toplumdaki bütün bireylere ve varlıklara bakış açısını ifade etmektedir (Ulubey, 2015; Yeşil, 2002). Demokratik değerler var olan demokrasinin daha iyi işleyebilmesi için bireylerin sahip olması gereken değerler olarak tanımlanabilir (Uygun ve Engin, 2014).

Demokratik değerler, sadece eşitlik, özgürlük, katılma, serbest düşünme, çoğulculuk gibi insan haklarına yönelik olanları değil; aynı zamanda uzlaşma, şiddete karşı durma, hoşgörü, bencil olmama gibi sorumluluk ve toplum için gerekli değerleri de kapsamaktadır (Yeşil, 2001). Büyükkaragöz (1990)'de demokrasinin değerlerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Tartışılan konuların anlaşılabilir olarak çözümlenmesi
2. Toplumsal değişimin barışçıl ve toplumun her kesimini içine alacak şekilde sağlanması
3. Siyasal seçeneklerin bulunması
4. Zor kullanma ve baskının en aza indirilmesi
5. Çok seslilik ve fikir hürriyetinin temini
6. Hukukun sağlanması
7. Hukukun üstünlüğü
8. Eğitimin demokratikleştirilmesi.

Ülkeler kendi siyasal anlayışları ve demokrasi kültür içinde farklı demokratik değer tanımlayabilir. Doğanay (akt., 2006, s.263) tarafından bazı ülkelerin değerleri belirlenmiş ve ilgili değerler Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1. Bazı Ülkelerin Eğitim Programlarında Belirlenen Ortak Değerler

Yeni Zelanda	Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, görev, merhamet (Heenon, 1996).
Avustralya	Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara barışçıl çözümler arama (Moroz ve Reynolds, 2000).
ABD "NCSS"	Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslararası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı (NCSS, 1984).

Kaynak: Akt. Doğanay, A. (2006, s.263). Değerler eğitimi. (Ed. C. Öztürk). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi "Yapılandırmacı Bir Yaklaşım". Ankara: Pegem Yayıncılık.

Şüphesiz demokratik değerlerin tam ve değişmez bir listesini yazmak mümkün değildir (Ulusoy, 2007; Yeşil, 2002). Ancak bazı farklı görüşlere sahip düşünürlerin demokratik değer olarak gördükleri temel unsurların; "özgürlük, eşitlik, katılma, kararların serbest tartışılması ve oylama ile alınması, uzlaşma geleneği, siyasal hedeflerin gerçekleştirilmesine şiddet yönteminin kesinlikle reddi, insanın insan olarak taşıdığı temel değer, bu değerın korunup geliştirilmesi için hürriyet ortamının taşıdığı vazgeçilmez önem, hoşgörü, gerçeğe ancak hür ve serbest düşünme ve tartışma yoluyla varılabileceği inancı" (Ulusoy, 2007, s.80) olarak sıralanabilir. Yeşil'e (2002, s.5) göre ise demokratik değerler; "insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük, katılma, uzlaşma, serbest tartışma ortamı, açıklık, hoşgörü, çoğulculuk, farklılaşma, hukuk devleti, sosyal devlet, şiddetten kaçınma, eleştirel düşünme ve ifade özgürlüğü gibi değerler" olarak ifade etmiştir. İlgili alanyazında ise temel demokratik değerler olarak; eşitlik, bağımsızlık, özgürlük, kendine saygı, insan onuruna saygı, arkadaşlık, yardımseverlik, işbirliği, gizlilik, dürüstlük, doğruluk, sorumluluk, adalet, hakkaniyet, çeşitlilik, hoşgörü, çevreye saygı, hukukun üstünlüğü, çatışmalara barışçıl çözümler arama ve uluslararası insan hakları değeri olarak sıralanabilir (Kinnier, Kernes ve Dautheribes, 2000; akt. Sarı, 2007).

Değerler Eğitimi

Yaşadığımız dünyada sürekli ve kaçınılmaz olan bir değişim vardır. Bu değişim, genellikle bilimsel ve teknolojik açıdan gelişmeler ile toplumu etkilemektedir. Toplum

içinde var olan eğitim kurumları ise bu değişim ile etkilenmekte ve değişime ihtiyaç duymaktadır (Yazar ve Yanpar Yelken, 2013). Değişim ve gelişim içinde bulunan dünyada kültürünü kaybetmeden bu değişimlere ve gelişimlere uyum sağlamanın zorluğu bulunmaktadır. Bunu eğitimciler de desteklemektedir. Bu değişim ile toplumda bulunan bireylere verilecek değerlerde değişim göstermektedir. Bu sorumluluğu toplumda eğitim üstlenmektedir. Değerlerin bireye benimsetilmesinde ve gelecek nesillere aktarılmasında eğitimin rolü büyüktür.

Eğitim toplum olarak hedeflenen yere varmak için gerek kültürel değerleri gerekse evrensel değerleri öğretmede önemli rol oynamaktadır. Okulların önemli görevi ise kültür aktarımında okul programında açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğretmektir. Bu değerler ile öğrenciyi hayata hazırlamakta, ahlaki olarak gelişimine katkıda bulunmakta, gelecekteki hayata hazırlamakta, kişilik ve benlik algısını olumlu yönde etkilemektedir (Cihan, 2014). Bu yüzden bireyin belirli değerleri benimsemesi, içselleştirmesi ve özümsemesi için eğitim ve eğitimciler büyük görev düşmektedir. Bu yüzden eğitimin toplum olarak benimsenen değerleri bireylere planlı ve düzenli şekilde öğretmesi gerekmektedir.

Eğitimde bulunan değerler söylenecek olursa; adalet ve dayanışma gibi ahlaki değerleri içerebilir, iş ve toplum hayatındaki davranışları düzenleyici olarak içerebilir, empati, sorunlarla başa çıkma ve eleştiri gibi değerleri içerebilir (Veugelers ve Vedder, 2003). Değerler eğitimi, en basit şekliyle değer kazandırma etkinliğidir. Değerler eğitimi bireylere kimlik kazandırma bakımından önemlidir. Değerler eğitimi öğrenilebilir ve öğretilir. Ancak neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu insanoğlu doğuştan öğrenemez. Bu yüzden değerler eğitiminde öğretilen değerlerin insani, ahlaki, ulusal ve evrensel nitelikte olması önemlidir. Ayrıca öğretilen değerlerde mutlaka bir denge ve tutarlılık bulunmalıdır (Ercan, 2010). “Değerler eğitimi bireylerde; saygı, sevgi, sorumluluk, erdem, cesaret, inanç, azim, adalet ve bireysel disiplin gibi çok önemli ahlaki ve medeni değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır. Değerler eğitiminin amacı, bütün insanlığın ortaklaşa sahip olduğu evrensel değerlere vurgu yaparak iyi karakter örnekleri sergileyen, ahlaki değerlere sahip, sorumluluk duygusu içinde hareket eden vatandaşlar ortaya çıkarmaktır” (Altan, 2011, s.55). “Değerler eğitimi öncelikle iyi bir yurttaş, ahlaki değerlerle donatılmış bireyler yetiştirilmesi hedeflenmektedir” (Ercan, 2010, s.168). Bu yüzden değerler eğitimi toplumun ahlaki olarak gelişmesi, örnek

kişiler yetiştirilmesi, sorumluluk duygusuna sahip bireylerin yetiştirilmesi için önemlidir. Ayrıca bunun eğitim sistemine yerleştirilmesi ile planlı ve düzenli olarak aktarılması gerekmektedir. Bireylerin etkili birer vatandaş olması için mutlaka değerler eğitimi özümsemesi ve bu eğitim sayesinde kazandığı değerleri hayatında uygulaması gerekmektedir.

Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Günümüz toplumlarında bireyin topluma uyumu açısından değerler eğitimi büyük önem taşımaktadır. Değerler ile ilgili gerekli kazanımları elde edememiş bireyler, insanlara ve çevreye karşı uyum sağlayamamakta ve zarar verme eğilimi göstermektedir. Teknolojinin gelişmesi, insana verilen önemin artması, ülkelerin büyüme çabaları, kitlesel olarak sosyal ve ekonomik bütünlük sağlama, eğitimin küreselleşmesi, eğitimde yeni buluşlar içinde olma, değerler eğitiminde eğitimcilerle farklı yaklaşımlar sunmalarını sağlamıştır (Baydar, 2009). Değerler eğitimi konusunda farklı yaklaşımlar bulunmakta, her yaklaşım farklı bir konu üzerinden bireyin topluma uyumunu kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle verilen değerler eğitimi öğrencinin sosyalleşmesi, sorumlu bir vatandaş olması ve bireyin gelişimi açısından önem taşımaktadır. Değerler eğitiminde öğrenciye ve bireye karşı hiçbir zaman zorlama olmaması esastır. Bir kişi bir başka değeri seçmeye bireyi zorlayamaz. Ayrıca kendi değerlerini de kabul etmesini isteyemez. Kişiyeye verilecek değer eğitimi özgür ortamda verilirse, bireyin sosyal olarak gelişim olumlu yönde gerçekleşir. “Değerler ve değerlerin eğitimi konusunda farklı yaklaşımlar ve fikirler görülmektedir. Bunlar:

- 1)Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı
- 2)Değerleri Belirginleştirme Yaklaşımı
- 3)Değer Analizi Yaklaşımı
- 4)Bütüncül Yaklaşım, Kohlberg’in Adil Topluluk Okulları
- 5)Değerler Eğitimi’nde Gizil Güç: Örtük Program
- 6)Karakter Eğitimi’dir” (Ulusoy ve Dilmaç, 2012, s.68-69).

Değerlerin Doğrudan Öğretimi Yaklaşımı

Tarih boyunca değerler öğretiminde en eski yaklaşım değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım sıkça kullanılan ve çoğunlukla öğretmen merkezli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım basit ve doğal bir süreci kapsamaktadır. Yetişkinler doğru ve kabul edilen değerleri, çocuğun sorgusuzca kabul etmesini amaçlar (Sprinthall, 1974; akt. Baydar, 2009). Yani öğretmen öğrenciye vereceği değeri empoze etmekte ve zorla, düşünmeden kabul etmesini beklemektedir. Bu yaklaşımda 2 yöntem bulunmaktadır.

a) Telkin Yaklaşım Yöntemi: Bu yöntemde öğrencilere öğretmenleri ve yetişkinler tarafından sürekli tekrar ettirme yoluyla ve öğrencilerin neyi öğrenip öğrenmeyeceklerini açıklayan yöntemdir (Dilmaç, 2007). Bu yaklaşımda geleneksel eğitim yapısı hâkimdir. Öğrenciye ve bireye değer aşılması yapılmaktadır. “Telkin yaklaşımı yönteminde değerler analiz yaklaşımında olduğu gibi neyi öğrenip öğrenmeyeceğini sorgulama olmadan yetişkinler tarafından öğretilenlerin öğrenilmesi sürecine dayanır” (Ulusoy ve Dilmaç, 2012, s.71). “Öğrencilere aktarılacak değere ilişkin analiz, eleştiri ve açıklama yapılmaz. Bunların yerine örnek olay anlatma ve tarihi şahsiyetlerden örnek gösterme, onların yaşam öykülerini örnek göstererek değeri sözlü olarak telkin edilir ve öğüt verilir” (Özyurt, 2015, s.28). Superka (akt. Baydar, 2009) tarafından değerlerin öğretim sürecinde doğrudan öğretim yaklaşım yöntemlerinden olan telkin yaklaşımı için sistematik durumlarda kullanılan öğretim modelini geliştirdi ve geliştirilen bu modelin basamakları şu şekildedir:

- 1)Telkin yaklaşımı olabilecek değerleri belirleme
- 2)Değer seviyelerini belirleme
- 3)Davranışsal amaçları belirleme
- 4)Uygun metotları seçme
- 5)Metotları uygulama
- 6)Sonuçları değerlendirme

Telkin yaklaşımı değerler eğitiminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Çünkü içsel ve dışsal kullanımı mevcuttur. Değerlerin öğretilmesi sürecinde yetişkinlerin

yönlendirilmesi ile öğretilmek istenen değer öğrenciye özümsetilmekte, öğrenci ise o değeri öğrenmek durumundadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2012).

b) Davranış Değiştirme Yöntemi: “Davranışçı yaklaşımın önemli kuramcılarında biri olan B.F. Skinner tarafından edimsel (operant) koşullanmadan esinlenerek bireylerin davranışlarını değiştirmek için kullanılan bir yöntemdir” (Wattenberg, 1977, akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2012, s.71). Bu yöntem değerler öğretim yaklaşımında kullanılan bir tür doğrudan öğretim yöntemidir. Bu yöntem uygulanırken beş basamaklı bir işlem uygulanır. İstenilen değerlerle tutarlı bir davranış göstermesi, ölçütün belirlenmesi, yöntem seçme, uygulama ve değerlendirme gibi basamaklar uygulanır. Ayrıca gerektiğinde tekrar şeklinde de basamakları geri dönüş yapılır (Sarı, 2007).

Değerleri Belirginleştirme Yaklaşımı

Değerlerin belirginleştirilmesindeki temel amaç, öğrencilerin duygu ve düşüncelerinin farkına varmalarını sağlama, değerlerini belirleme ve öğrenme süreçlerinde öğrenciyi merkez almayı hedeflemektedir (Halstead, 1996; akt. Dilmaç, 2007). “Bu yaklaşım değerler öğretiminin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın temeli bireyin kendi yaşamında neyin önemli olduğunu nasıl belirlediklerine dayanmaktadır” (Ulusoy ve Dilmaç, 2012, s.72). John Dewey’in çalışmalarından esinlenerek, Raths, Harmin ve Simon tarafından 1966 yılında geliştirilmiştir. Geliştirilen yaklaşım 3 ana başlık ve yedi aşamada gerçekleşmektedir (Simon, 1972; akt. Akbaş, 2004). Bu adımlar ve etkileri:

“a)Seçme

1)Özgürce seçim ya da bağımsız seçim yapma (seçme özgürlüğü)

2)Bir dizi mevcut seçeneği değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilme

3)Her alternatiften olası sonuçlarını düşünerek değerlendirdikten sonra seçebilme

b)Ödüllendirme

4)En önemli ve değerli olduğu düşünülen şeyleri ödüllendirme ve değer verme

5)Serbestçe(özgür) seçilen bir değeri açıkça söyleyebilme

c)Hareket

6)Serbestçe(özgür) seçilen değerle uyumlu olan bir hareket tarzı (tavır) hareket edebilme

7)Seçilen değerle uyum içerisindeki bir hareket tarzında tekrar tekrar hareket edebilmek” (Akbaş, 2004, s.99; Baydar, 2009, s.28; Dilmaç, 2007, s.38).

Değer açıklama (belirginleştirme) yaklaşımında amaç, yukarıda verilen yedi basamağı kullanarak, öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla özümseyerek benimsemelerini sağlamaktır. Bu basamaklar kullanılarak öğrencilerin verilmek istenen değerlerin ve davranışların farkına vararak sergilemesi beklenmektedir (Akbaş, 2004). “Bu yaklaşımda öğrencileri doğru değerleri kazanabileceği gibi doğru olmayan değerleri kazanma ya da kazanılması gereken temel değerleri kazanmama gibi bir durumda bulunmaktadır” (Özalp Kaplan, 2014, s.28). Bu yüzden bu yaklaşımı benimseyen öğretmenlerin değer öğretiminde dikkatli davranması gerekmektedir.

Değer Analiz Yaklaşımı

“Değer analiz yaklaşımı sosyal bilimler eğitimciler tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda istenilen öğrencilere karşılaştıkları değerler ile ilgili sorunlar hakkında karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanabilmelerine yardımcı olmaktır” (Doğanay ve Sarı, 2004, s.362). Bu yaklaşımda öğrenci problemlere ve sorulara karşı duyuşsal olarak etkilenmeden, mantıklı bir süreç izleyerek değeri kazanmaktadır. Bu yaklaşım öğrencinin mantıksal düşünme becerisi ile yakından alakalıdır. Öğrenci değer üzerinde duygusal bir bağ kurmadan, akıl süzgecinden geçirerek soruları test eder. Ayrıca bu yaklaşımda dikkat, düşünce ve ayırt etme ön plandadır (Baydar, 2009). “Değer çözümlemesi (analizi) tekniği, değer öğretiminde dikkati, düşünceyi ve ayırt etmeyi gerektiren değer sorularını test eder. Değer çözümlemesi tekniği gerçek ya da yapay bir sorunla karşılaşıldığı zaman uygulanan bir tekniktir” (Gül, 2013, s.73).

“Değer analizi yaklaşımı gerçek ya da yapay bir problemle karşılaşıldığı zaman uygulanan bir yaklaşımdır. Örneğin öğrencilerin oyun sahası dışında oyun oynamalarına neden izin verilmediği veya çalmaya neden izin verilmediği konusu analiz edilebilir” (Akbaş, 2004, s.102). Değer analizinde temel görevler şu şekildedir (Welton ve Mallon, 1999, s.147; akt. Doğanay ve Sarı, 2004, s.362):

- 1)Konunun (çıkmanın) tanımlanması
- 2)Alternatiflerin açıklanması
- 3)Her alternatifle ilgili kanıtlar toplayarak sonucun tahmini
- 4)Kanıtların değerlendirilmesi ve uzun vadeli sonuçların tahmini
- 5)Muhtemel durumların tanımlanması
- 6)Her durum için mümkün olan sonucun değerlendirilmesi ve açıklanması
- 7)Alternatifler arasından seçme ve uygun hareket için karar alma

Bu yaklaşımla öğrenciler örnek olaylarla ahlaki düşünme becerisini kazanırken bilimsel düşünme becerisini de değerlerin öğrenilmesinde uygularlar. Bu yaklaşımın telkin etme yaklaşımından farkı bireyin kendi değerlerini oluştururken araştırma yapması için yönlendirmesidir (Tokdemir, 2007).

Bütüncül Yaklaşım, Kohlberg’in Adil Topluluk Okulları

Lawrence Kohlberg tarafından geliştirilmiştir. Bu ahlak eğitimi geleneksel eğitim yöntemlerinden farklı bir şekildedir. Bu ahlaki eğitimde öğrenci sahip olunan temel değerleri sorgulamak, toplumsal olarak etkileşimi sağlamak, akıl ve mantığı ön planda tutmak, sorunlara çözümsel olarak yaklaşım göstermek, işbirliği ve sorumluluğu ön planda tutarak, demokratik bir oluşturulup öğrencinin aktif olması istenmektedir (Dilmaç, 2007). Kohlberg yaptığı araştırmalarda öğrencilerin ahlaki düşüncelerini çıkarmak için ahlaki ikilem içeren hikâyeleri kullanmıştır. Bu hikâyeler ile yaş grubu farklı öğrencilerin farklı ifadelerde bulunduğunu gözlemlemiştir. Bu araştırmalar ışığında öğrencilerin gelişim dönemlerini üç düzey ve altı basamakta toplamıştır (Selçuk, 2003):

I. Gelenek Öncesi Düzey: Bu düzeyde değerler olarak birey dıştan gelecek değerlere açıktır ve bireysel ihtiyaçları ön plandadır.

1.Dönem: Ceza ve İtaat(4-6 Yaş): Birey cezaya maruz kalmamak için kurallara uyma gereksinimi duyar.

2.Dönem: Çıkara Dayalı Alış-Veriş(6-9 Yaş): Birey yaptığı davranış sonucunda ulaşacağı ödül için kurallara uyar.

II. Geleneksel Düzey: Birey etrafındaki kişilerin ve toplumların gereksinimlerini dikkate alır. Toplumda var olan kültürü, gelenek göreneklerini ve değerleri öğrenir.

3.Dönem: Kişilerarası Uyum(10-15 Yaş): Çocuk başkalarının onayını almak için kurallara uyar ve iyi çocuk olma evresindedir.

4.Dönem: Kanun ve Düzen(15-18 Yaş): Toplumdan dışlanma korkusu ile toplum içinde var olan kurallara, kanunlara uyum sağlar.

III. Gelenek Ötesi Düzey: Evrensel insan haklarından doğan değerleri benimser.

5.Dönem: Sosyal Anlaşma(18-20 Yaş): Bireye insanlar için yapılan mutluluk verici değerlere önem verir ve benimser.

6. Dönem: Evrensel Ahlaki İlkeler (20-Üstü): Bireyin toplumda sergilediği davranışlara dünyada yer alan evrensel ilkeler, değerler yön vermektedir.

“Bu yöntemde esas amaç öğrencilerin davranışlarına rehberlik edecek ahlaki ilkeler geliştirmelerine yardım etmektir. Öğrenci değerlendirme yaparken kullandığı dayanaklar bireyin ahlaki gelişimi hakkında bilgi verir” (Akbaş, 2004, s.101). Öğrenciye değeri söyleme, empoze etme, kabul ettirme ve telkin etme yoktur. Burada öğrenci değere, karşılaştığı ahlaki ikilem sonucunda neden ulaştığı önemlidir.

“Bu yaklaşımda öğretmenin rolü, ahlâkî ikilemlerin bulunduğu örnekler vererek öğrencilerin kendi çıkmazlarını çözmelerine yardım etmektir. Öğretmen bunu yaparken her öğrenciyi ahlâkî ikilemle karşılaştırır ve diğer öğrencilerin verilen örnek olayla ilgili

söylediklerini duyma fırsatı verir. Bu yaklaşımda amaç, öğrencilerin zihnine seçilmiş değerleri yerleştirmek değildir” (Gül, 2013, s.74).

Değerler Eğitimi’nde Gizil Güç: Örtük Program

Okullarda mevcut resmi eğitim ve öğretim programının yanı sıra örtük program olarak tanımlanan bir program vardır. Ders kitapları, öğretim uygulamaları, projeler, ödevler, sınavlar, rapor vb. resmi müfredatın amacıdır; ancak öğrenciler, resmi müfredatın sınırlarının ötesinde, örtük program olarak bilinen program aracılığıyla da öğrenirler (Jackson, 1968; akt. Watson, 2005). Örtük program resmi program yani yazılı olan programın dışındaki tüm davranış ve öğrenmeleri kapsar. Örneğin, öğrencinin öğretmenin karşısında ceketinin önünü iliklemesi gibi. Bazen örtük program resmi programın önü de geçebilir.

“Her toplumun varlığını sürdürmesi ve işlevlerini yerine getirmesi için birtakım kurallar belirlenmiştir. Toplum üyelerinin bu kuralları kabul etmesi ve bu kurallara uygun davranışlarda bulunmaları gerekmektedir. Bu kurallar arasında yer alan ahlaki kurallar iyi ve doğru olarak kabul edilen düşünce ve davranışları kapsar. Her toplumun, her grubun ya da her bireyin doğru- yanlış, iyi- kötü, uygun- uygun değil şeklinde yargıları bulunmaktadır. Birey bu yargılan ahlaki gelişim süreci ile elde etmektedir. Öğrenciler değerlerin ancak pek azını resmi programla öğrenirler. Aslında öğrenciler bu değerlerin büyük çoğunluğu örtük program ile öğrenmektedirler” (Gül, 2013, s.78).

Değerler eğitiminde uygulanan programın etkisi olduğu kadar örtük programında etkisi vardır. Örtük kavramı hakkında birçok bilim adamı belli bir araştırmalara dayanarak hareket etmişlerdir. 1968’de kullanılan örtük program kavramı 20. yüzyılda daha da geliştirilmiştir (Dilmaç, 2007). “Örtük program, resmi programda belirtilen amaç ve etkinliklerin dışında, öğrenme-öğretme süreci içerisinde ortaya çıkan bilgi, fikir ve uygulamalar ile öğrencilerin ulaştıkları niteliklerdir” (Yüksel, 2002, s.32).

Değerlerin kazandırılmasında resmi program ve örtük programın olmasını destekleyenlere göre resmi programların öğrencilere öğretilen olan toplumsal ahlaki değerler ve davranışlar için resmi programın yeterli olmayacağını savunmaktadır. Çünkü uygulanan program ne kadar kaliteli olursa olsun, mutlaka eğitimin içinde aktif rol alanların davranışları ve fikirlerine göre şekillenmektedir. Bu yüzden resmi programın uygulanmasında mutlaka örtük program uygulanmaktadır. Öğretilen bu değerlerin ve davranışların kalıcılığı için eğitim yapılan okullarda ve sınıflarda örtük programın ihtiyacı belirlenip, mutlaka ona göre uygulama yapılmalıdır (Yüksel, 2005).

Karakter Eğitimi

Karakter, bireyin düşünsel, duygusal ve değerleri ile bunları anlama, sergileme olarak tanımlanabilir (Ekşi, 2003). “Karakter eğitimi, insanların temel etik değerleri anlaması, onları önemsemesi ve onlar doğrultusunda davranması için onlara kasıtlı yapılan çabalar anlamında kullanılmaktadır” (Lickona, 1991; akt. Doğanay ve Sarı, 2004, s.363). “Karakter eğitimi en genel anlamıyla örtük veya açık program aracılığıyla, yetişen yeni nesle temel insani değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayretinin ortak adıdır” (Ekşi, 2003, s.79). Kısaca karakter eğitimi bireye resmi ve resmi olmayan program aracılığı ile kazandırılmak istenen değerler ile bireyde oluşturulmak istenen davranış değişikliğidir.

Karakter eğitiminde programlarda verilen değerlerin öğretilmesinde okul, öğretmen ve yönetici büyük önem taşımaktadır (Baydar, 2009). Verilen değerler ile öğrenci hem ahlaki hem de kişisel olarak gelişim gösterip ona göre davranış göstermektedir. Scott’a (1991; akt. Baydar, 2009, s.35) göre “karakter eğitimi değerlerin eğitiminde öğretmen rol ve otoritesinin kullanımı, ahlaki erdemlerin aşılması ve çocuk ve gençlerin itaati ile yakından ilgilidir.” Bu yaklaşımda öğretmen öğrenciyi baskıcı ve zorlayıcı bir yol izlemez. Burada öğrenci temele alınmakta ve onun düşüncesi önüne hiçbir şey geçmemektedir. Bu yüzden öğrenciyi değerlere bağlayacak ve onu benimsetmesinde önemli bir rolü olan öğretmenin davranışları çocuk üzerinde çok etkilidir.

Lickona’ya (1996; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2012, s.79-80-81-82) göre karakter eğitiminin temelini 11 prensip oluşturmaktadır:

- 1)Karakter eğitimi iyi karakterin temeli olarak temel ahlaki değerleri teşvik eder.
- 2)Karakter; düşünme, duygu ve davranışı içerecek kapsamda tanımlanmalıdır.
- 3)Etkili karakter eğitimi okul yaşamının tüm basamaklarında temel değerleri teşvik eden maksatlı, üstünlüğü eline alan ve kapsamlı bir yaklaşımı gerektirir.
- 4)Okul insancıl ve şefkatli bir topluluk olmalıdır.

5)Karakter geliştirmek için, öğrenciler ahlaki aksiyon fırsatına ihtiyaç duyar.

6)Etkili karakter eğitimi, öğrencileri merkeze alan ve başarılı olmalarına yardımcı olan anlamlı ve teşvik edici akademik müfredatı içerir.

7)Karakter eğitimi öğrencilerde iç güdümlü bir motivasyon geliştirme çabası içinde olmalıdır.

8)Tüm okul personeli, karakter eğitimi için sorumluluktan paylaşan ve aynı temel değerlere bağlı bir öğrenme ve ahlak topluluğu olmalıdır.

9)Karakter eğitimi hem personelden hem de öğrenciden ahlaki liderlik gerektirir.

10)Okul, karakter eğitimi çabalarında ebeveynleri ve çevresel imkânları tam bir ortak olarak görmelidir.

11)Karakter eğitiminin değerlendirilmesi; okulun karakterini, karakter eğitimcisi olarak okul personelinin işlevselliğini ve öğrencilerin iyi karakter gösterme bağlamını içermelidir.

Hayat Bilgisi Dersi

Okula başlamadan önce çocukların dünyası, aileleriyle ve ailelerin çocuklarına sağlayabildiği olanaklarla sınırlıdır. Okul öğrencilere yeni olanaklar, fırsatlar sunmakta ve çeşitli yönlerde gelişimini sağlamaktadır. Ayrıca çocuklar okullarda yeni insanlar, yeni kazanımlar elde ederek topluma adapte olmaktadır (MEB, 2009). Uyumlu bir birey ve sorumlu bir vatandaş yetişmesinde ilköğretimin birinci basamağı çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönemde kazandırılması amaçlanan değerler ve beceriler bireyin ileride yaşayacağı çevreye ve hayata uyumunu kolaylaştırmaktadır.

“İlköğretimin birinci basamağında öğrencilere kazandırılması büyük önem taşıyan bu bilgi, beceri ve değerler, toplum yaşamında gösteren hızlı değişmelere koşut olarak artmakta ve çeşitlilik göstermektedir” (Meydan ve Bahçe, 2010, s.21). Öğrencilere iyi ve sorumlu bir vatandaş, topluma uyumlu bir birey olmasını sağlayan ve çevreye uyum sağlama gibi temel davranışların kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu bilgi ve becerilerin hepsi ilköğretimin ilk üç sınıfında okutulan Hayat Bilgisi dersinde öğretilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca Hayat Bilgisi dersi insanı etkin bir biçimde uyum

sağlamasına ve çevresine yararlı bir birey olmasında bunu gerçekleştiren ilk ders olma özelliğini taşımaktadır.

“Hayat Bilgisi dersi, öğrencinin aile ortamından çıkıp formal öğrenme ortamlarının içine girdiği okulda öğrenciye o güne kadar gerçek hayatta öğrendiklerini ilişkilendirme fırsatları sağlayan bir derstir” (Bektaş, 2007, s.10). “Hayat Bilgisi doğal ve toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bir bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir” (Sönmez, 2005, s.10). Hayat Bilgisi dersi, toplumda yaşayan kuralları, deneyimleri, değerleri programlı şekilde bireye aktarılmasını ve çocukların toplumda etkin şekilde uyum sağlamasını sağlayan derstir (Öztürk ve Özkan, 2018). Bu dönemde bulunan çocuklar için genelde olaylar ve olgular için tek tek olması yoktur. Öğrenci bu derste somut dönemden kademeli olarak gelişim gösteren soyut dönem özelliklerini kazanmaktadır. Böylece birey kendisinin yeteneklerini, çevresini ve yaşadığı toplumu keşfedebilmektedir (Sönmez, 1999; Bahçe, 2010). Sonuç olarak Hayat Bilgisi dersi, öğrencileri hayata hazırlayan, öğrenciyi yaşadığı topluma adapte olmasını kolaylaştıran, program dâhilinde bilgi, beceri, yetenek ve değer kazandıran, bireyin etkili ve sorumlu bir vatandaş olmasını sağlayan bir disiplindir.

“Hayat Bilgisi dersi, toplu öğretim yaklaşımına dayalı olarak oluşturulmuş bir derstir. Çocukların hem kendilerini hem de içinde yaşadıkları toplumu ve dünyayı tanımaları için tasarlanan bu ders 1924, 1936, 1948, 1968, 1998 ve 2005 ilköğretim programlarında yer almıştır. 2009 yılı programında da aynı adla yer almaktadır” (MEB, 2009, s.5). Hayat Bilgisi dersinde öğrenciye hem kendi özelliklerini hem de diğer arkadaşlarının özelliklerini fark etmesi sağlanmalıdır. Ayrıca deneme yoluyla öğrenme fırsatları verilmelidir (Bektaş, 2007). Zaten deneyim kazanmak için Hayat Bilgisi dersi hayatın kendisi olduğu için hem yapı olarak hem de ortam olarak çok uygun bir derstir. Bu çerçevede Hayat Bilgisi dersi, çocukların iyi bir insan, iyi bir vatandaş olması, çevresine etkin ve olumlu bir biçimde uyum sağlaması için gerekli olan temel davranışları kazanmasını sağlamaktadır. Bu davranışlar öğrenciyi yaşama hazırlayıp, yaşam bilinci oluşmasını sağlamaktadır (Ercan, 2010). Hayat bilgisi dersi, değerlerin aktarımının en iyi yapıldığı derslerden birisidir. Bu ders bireyi yaşama hazırlamakta ve bireye yeni kişisel nitelikler, değerler kazandırmakta ve önceden kazandığı değerleri ise pekiştirmesini sağlayacaktır (Özer ve Çam Aktaş, 2019).

Hayat Bilgisi dersinin amacı; öğrencilerin günlük hayatta kullanabilecekleri yaşam becerilerini kazanmalarını sağlamaktır. Ayrıca öğrencilerin ileri dönemlerde görecekleri Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersine de temel oluşturabilmektedir (Bahçe, 2010). Tay'a (2007, s.88) göre bu dersin amacı "öğrencileri yaşadıkları çevreyi tanıtarak uyumlarını sağlamak ve karşılaştıkları problem çözme becerisi kazandırmaktır". 2018 Hayat Bilgisi dersi öğretim programının asıl amacı; "Temel yaşam becerilerine sahip, kendini tanıyan, sağlıklı ve güvenli bir yaşam süren, yaşadığı toplumun değerlerini özümseyen, doğaya ve çevreye duyarlı, araştıran, üreten ve ülkesini seven bireyler yetiştirmektir" (MEB, 2018, s.8) şeklinde dile getirilmiştir. Böylece bireylerin istenilen bilgi, beceri ve değerleri kazanmış bir birey olmaları ve etkin, sorumlu ve etkili bir vatandaş olarak yaşamalarını sağlamak amaçlanmaktadır.

Hayat Bilgisi dersi öğrencinin gelişimi ve uyumu açısından temel oluşturan bir ders niteliğindedir. Bu yüzden derslerde kazandırılmak istenen değerler bireyin topluma uyum sağlamasında büyük önem arz etmektedir. Bireyin değerler özümseyip, davranışlar sergilemesi için toplumda buna uygun ortam bulunmalıdır. Bu ortam için ise toplumun eğitimle hazırlanması gerekli ve demokratik, özgür davranışlar sergilenmesi için bireyin mutlaka demokrasi ve değerleri benimsemiş davranışlar göstermesi gereklidir.

"Eğitimin yapı taşı temel eğitim olarak nitelendirdiğimiz ilköğretim dönemidir. İlköğretim dönemi bireyin karakterinin ve değer yargılarının şekillenmesindeki en kritik dönemlerden biridir. Demokratik değerlerin ve ilkelerin kazanılmasının ilk temelleri de bu dönemde atılmaktadır. Bu nedenle ilköğretimde alınacak eğitimin önemi büyüktür" (Güven, 2009, s.416).

"Demokrasi ve eğitim birbirine kopmaz bağlarla bağlıdır" (Ektem ve Sünbül, 2011, s.162). Demokrasinin gereği olarak bireylerin demokrasiyi benimsemiş olması için mutlaka, onu oluşturan değerlerin benimsenmesi gerekmektedir. Eğitim sistemi demokrasinin uygulanışı ile oluşturulmalıdır. Bunun için verilen eğitime ve eğiticiye büyük önem düşmektedir. Demokrasinin değerler sistemi içinde toplum için çok önemli olduğu söylenebilir. Bu değerlerin bireylere kazandırılması için ise mutlaka sistemli bir şekilde öğrenciye verilmesi gerekmektedir (Kılıç, Ercoşkun ve Nalçacı, 2004)." Bir toplumda demokrasi bilincinin oluşabilmesi için demokrasi eğitimi içerikli konuların eğitim programlarında yer verilmesi ile mümkündür" (Dündar ve Ekici, 2018, s.71).

Okulların görevi de demokratik değerlere sahip bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Bu yüzden eğitim veren kişilerin ise mutlaka demokrasiyi ve değerlerini benimsemesi gerekmektedir. Hayat Bilgisi dersi öğrenciye verilecek demokrasi eğitimi için en temel derslerden birisidir.

Hayat Bilgisi dersinde öğretilecek demokratik davranışlar öğrenciye teorik bilgi yerine, yaparak yaşayarak öğretilmelidir. Bu yüzden demokrasi ancak demokratik ortamlarda, demokratik kurallar ile uygulanırsa kalıcı olacaktır. Böylece birey yaparak yaşayarak demokratik davranışlar öğrendiğinde ise şüphesiz ki öğrenciye verilecek olan teorik bilgiden daha kalıcı ve etkili olacaktır (Gömleksiz, 1988). “Demokrasi kültürünün ve buna bağlı olarak demokratik değerlerin bireye kazandırılmasında aileden başlayarak örgün-eğitim kurumları ve kitle iletişim araçlarına büyük görevler düşmektedir. Özellikle demokrasiyle alakalı edinilen bilgi, beceri ve tutumların davranışa dönüştürülmesinde örgün eğitim kurumlarının görevi daha da büyüktür” (Genç, 2006, s.43). İlköğretim, demokrasinin temel ilkeleri, düşünme tarzları ve davranışların sadece bilgi olarak değil, onları bir yaşam tarzı olarak benimseyen öğrenciler yetiştirilmesi açısından demokrasi eğitimin temel atıldığı yerlerden birisidir (Sadık ve Sarı, 2012). Çocukların demokratik değerlere en uygun biçimde yetiştirilebilmeleri için demokrasiye ilişkin bilgi, beceri ve tutumları kazanmaları gerekir. Bu davranışların, ilkelerin ve tutumların örgün eğitim kurumlarında verilebilecek en iyi derslerden biri ilkokullarda üç sınıfta okutulan, çocuğu içinde yaşadığı topluma hazırlayan Hayat Bilgisi dersidir.

“Demokrasinin yaşaması, toplumsal kurumların demokratiklik özelliği ile yakından ilişkilidir. Demokrasinin toplum tarafından benimsenmesi, bütün kurumlarda benimsenmesi ile paralellik arz etmektedir. Özellikle aile ve okul ortamlarının demokratik özelliklere sahip olması, bireylerin ve dolayısıyla toplumun demokrasiyi benimsemeleri ve yaşamaları açısından çok önemlidir” (Yeşil, 2001, s.54).

Ülkemizde ilköğretimde verilen Hayat Bilgisi dersi, öğrenciyi hem hayata hazırlamakta ve demokratik bir toplum oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu derste verilecek değerler, davranışlar ve tutumlar öğrencinin ilerideki yaşamında topluma uyum sağlamış bir demokratik vatandaş olarak yetişmesini sağlamaktadır (Tahiroğlu ve Aktepe, 2015). Hayat Bilgisi dersinde verilecek demokratik değerler, davranışlar ve tutumlar öğrencilerin, içinde yaşadığı dönem dikkate alınarak verilmelidir. Çünkü o dönemde olan çocuklar olayları bir bütün olarak görmektedir. Öğrenciye, yaparak

yaşayarak ve içinde aktif şekilde rol alacağı etkinlikler düzenleyerek öğrencinin belki de bir ömür boyunca kullanacağı bilgiler, beceriler ve değerler elde etmesini sağlar.

Hayat Bilgisi dersinde çocuklardan, çevrelerini tanıyan, ülke ve dünya olaylarına duyarlı olan, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini kazanmaları beklenmektedir. Ayrıca bilimsel düşünme becerisi, problem çözme becerisi ile yaşama uyum sağlaması da beklenmektedir (Şimşek, 2005). 2009 Hayat Bilgisi programında kişisel nitelikler adı altında toplanan 15 adet değer bulunmaktadır (MEB, 2009). 2015 Hayat Bilgisi programına gelindiğinde değerler başlığı altında 20 adet değer bulunmaktadır (MEB, 2015). 2018 Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan değerler ayrı bir program ya da öğrenme alanı olarak görülmemiştir. Bu amaçla Hayat Bilgisi öğretim programlarında yer alan ise 10 adet temel kök değerler bulunmaktadır. Programda bu kök değerlerin ilişkili olduğu diğer değerler ile öğrenme-öğretme sürecinde hayat bulacağı öngörülmektedir (MEB, 2018). Tablo 2’de 2009, 2015 ve 2018 Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan değerler sunulmuştur:

Tablo 2. 2009, 2015 ve 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler

2009	2015	2018
Adalet	Adalet	Adalet
Doğruluk	Bilimsellik	Dostluk
Dürüstlük	Çalışkanlık	Dürüstlük
Hoşgörü	Dayanışma	Öz denetim
Öz güven	Doğa Sevgisi	Sabır
Sabır	Doğruluk	Saygı
Saygı	Dürüstlük	Sevgi
Sevgi	Estetik	Sorumluluk
Vatanseverlik	Güven	Vatanseverlik
Yardımseverlik	Hoşgörü	Yardımseverlik
Öz saygı	Merhamet	
Toplumsallık	Misafirperverlik	
Barış	Öz güven	
Yeniliğe Açıklık	Paylaşma	
Kültürel Değerleri Koruma ve Geliştirme	Sabır	
	Saygı	
	Sevgi	
	Sorumluluk	
	Vatanseverlik	
	Yardımlaşma	

İlköğretimde verilen Hayat Bilgisi dersi öğrencinin demokratik değerleri öğrenmeye başladığı dönem ve derstir. Öğrenci eğitim aldığı okulda ve sınıfta uyacağı kurallar ve toplum içinde uyacağı kuralları öğrenmeye başlar. Öğrenci gerçek hayatta karşılaşacağı olaylar karşısından nasıl tepkiler vereceğini öğrenir. İnsanlara karşı saygılı, sevgili, doğru, dürüst, adaletli, hoşgörülü ve yardımsever davranışlar sergiler. Başka insanların haklarını gözetir ve onların haklarına saygı gösterir. Hayatında karşılaşacağı sorunlara karşı farklı çözüm yolları üretir (Bahçe, 2010). Öğrenciyi toplum içinde medeni bir biçimde yaşamının yollarını öğretir. Onların iyi ve etkili bir vatandaş olmasını sağlar. Demokratik haklarını ve demokratik değerlerini bilir, içinde yaşadığı topluma uyum sağlar. Kısaca Hayat Bilgisi dersi öğrenciyi demokratik olarak hayata hazırlamakta rolü büyüktür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma modeli, evren ve çalışma grubu, ölçme araçları, veri toplama süreci ve verilerin çözümlenmesine yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Hayat Bilgisi dersi öğretim programındaki demokratik değerlerin kazandırılmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini amaçlayan bu araştırma karma desen üzerine kurgulanmıştır. “Karma metot çalışmaları, nitel ve nicel araştırma metotlarının birlikte işe koşulduğu araştırmalardır” (Başol, 2008, s.120). Bu araştırma karma araştırma desenlerinden içi içe desenine göre tasarlanmıştır. İçi içe desen, araştırmacıların geleneksel nitel veya nicel araştırma desenleri çerçevesinde, derlemeyi bir araya getirdiği, nitel ve nicel verileri analiz ettiği bir karma yöntem yaklaşımıdır (Caracelli ve Greene, 1997; akt, Creswell ve Plano Clark, 2015, s.98).

Evren ve Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evreninin 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Kayseri ili Melikgazi, Kocasinan ve Talas ilçesi ile Sivas ili Gemerek ilçesinde görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmamızın nitel boyutu açısından incelendiğinde 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Kayseri ili Melikgazi, Kocasinan ve Talas ilçeleri ile Sivas ile Gemerek ilçesinde bulunan sınıf öğretmenlerinden 10 sınıf öğretmeni ile görüşme yapılmıştır. Araştırmanın nitel verilerine ilişkin çalışma grubunu ulaşılabilirlik ve katılımcıların gönüllülüğü esas alınmıştır ve kritik örnekleme yoluyla belirlenmiş 5 erkek ve 5 kadın olmak üzere toplam 10 öğretmenden oluşmaktadır. Çalışmada yer alan öğretmenlerin isimleri ve bilgileri kullanılmayacağı için öğretmenlere K1, K2, E3, E4 vb. gibi kodlar kullanılmıştır. Çalışma grubu ile ilgili kişisel bilgiler Tablo 3’de sunulmuştur:

Tablo 3. Çalışma Grubunun Nitel Boyutunda Yer Alan Öğretmenlerin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımları

Değişkenler		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	5	50.0
	Erkek	5	50.0
Yaş	20-25	1	10.0
	26-35	5	50.0
	36-45	3	30.0
	45+	1	10.0
	1-5 yıl	4	40.0
Mesleki Kıdem	6-10 yıl	2	20.0
	11-15 yıl	1	10.0
	16-20 yıl	1	10.0
	21+	2	20.0
Öğrenim Düzeyi	Ön Lisans	1	10.0
	Lisans	9	90.0
	Yüksek Lisans	0	0
	Doktora	0	0
Okutulan Sınıf	1. Sınıf	6	60.0
	2. Sınıf	1	10.0
	3. Sınıf	3	30.0
Sivil Toplum Kuruluşu	Evet	6	60.0
	Hayır	4	40.0
	Toplam	10	100

Tablo 3'e göre nitel boyuttaki çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin cinsiyet yönünden incelendiğinde, % 50'sinin kadın ve % 50'sinin erkek olduğu görülmektedir. Buna göre cinsiyet açısından eşit katılım olduğu görülmektedir.

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğretmenlere yaş yönünden bakıldığında, % 50'sinin 25-35 yaş aralığında, % 30'unun 35-45 yaş aralığında, % 10'u 20-25 yaş aralığında ve % 10'u ise 45 yaş ve üstü aralığında bulunmaktadır. Buna göre 25-35 yaş aralığında daha fazla katılım olduğu görülmektedir.

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğretmenlere mesleki kıdem yönünden bakıldığında, % 40'ının 1-5 yıl, % 20'sinin 6 -10 yıl, % 20 ile 21 yıl ve üstü, % 10'unun 11-15 yıl, % 10'unun 16-20 yıl mesleki kıdemi olduğu gözlemlendi. Buna göre öğretmenlerin çoğunluğunun 1-5 yıl arasında mesleki kıdemi olduğu söylenebilir.

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğretmenler öğrenim düzeyi açısından incelendiğinde, % 90 lisans ve % 10'unun ön lisans düzeyinde olduğu görülmüştür. Buradan araştırmaya katılan yüksek lisans ve doktora düzeyinde hiçbir öğretmen olmadığı, en fazla öğretmenin ise lisans düzeyinde olduğu görülmüştür.

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğretmenler okutulan sınıf yönünden incelendiğinde, % 60'ının 1. sınıf okuttuğu, % 30'unun 3. sınıfı okuttuğu ve % 10'unun 2. sınıf okuttuğu görülmüştür. Verilere dayanarak öğretmenlerden en fazla 1. sınıfı okutan öğretmen olduğu söylenebilir.

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğretmenler herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmaması bakımından incelendiğinde, % 60'ının herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğu ve % 40'ının ise herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadığı görülmüştür. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğu söylenebilir.

Araştırmamızın nicel bölümünün çalışma grubunu basit random örnekleme yoluyla belirlenmiş 254 bayan, 280 erkek olmak üzere toplam 534 öğretmen oluşturmaktadır.

Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, mesleki kıdem, hangi sınıfı okuttukları ve sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıkları açısından oluşan değişkenler frekans (f) ve yüzde dağılımları (%) Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Çalışma Grubunda Nicel Boyutta Yer Alan Öğretmenlerin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımları

Değişkenler		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	254	47.6
	Erkek	280	52.4
Yaş	20-25	6	1.1
	26-35	78	14.6
	36-45	222	41.6
	45+	228	42.7
	1-5 yıl	12	2.2
Mesleki Kıdem	6-10 yıl	46	8.6
	11-15 yıl	76	14.2
	16-20 yıl	143	26.8
	21+	257	48.1
Öğrenim Düzeyi	Ön Lisans	96	18.0
	Lisans	411	77.0
	Yüksek Lisans	25	4.7
	Doktora	2	0.4
Okutulan Sınıf	1. Sınıf	140	26.2
	2. Sınıf	172	32.2
	3. Sınıf	222	41.6
Sivil Toplum Kuruluşu	Evet	217	40.6
	Hayır	317	59.4
	Toplam	534	100

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin % 52.4'ünün erkek, % 47.6'sının kadın olduğu görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan erkek öğretmenlerin sayısı, kadın öğretmenlerin sayısından fazladır.

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin yaş yönünden incelendiğinde, % 42.7'sinin 46 ve üstü yaş aralığında, % 41.6'sının 36-45 yaş aralığında, % 14.6'sının 26-35 yaş aralığında ve % 1.1'inin ise 20-25 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun 46 ve üstü ile 36-45 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdem açısından incelendiğinde, % 48'inin 21 ve daha fazla yıl, % 26.8'inin 16-20 yıl, % 14.2'sinin 11-15 yıl, % 8.6'sının 6-10 yıl ve % 2.2'sinin 1-5 yıl mesleki kıdemi bulunduğu görölmektedir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun 21 ve daha fazla yıl mesleki kıdeminin olduğu görölmüştür.

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin öğrenim düzeyi açısından incelendiğinde, % 77'sinin lisans mezunu, % 18'inin ön lisans mezunu, % 4.7'sinin yüksek lisans mezunu ve % 0.4'ünün ise doktora mezunu olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumda araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu lisans mezunu olarak göröldüğu, doktora mezunu olan öğretmen sayısının ise sınırlı olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin okuttukları sınıf yönünden incelendiğinde, % 41.6'sının 3.sınıf öğretmeni, % 32.2'sinin 2.sınıf öğretmeni ve % 26.2'sinin 1.sınıf öğretmeni olduğu görölmüştür. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerinin çoğunluğunun 3.sınıf öğretmenininde olduğu söylenebilir.

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadığı açısından bakıldığında ise, % 59.4'ünün sivil toplum kuruluşuna üye olmadığı ve % 40.6'sının ise sivil toplum kuruluşuna üye olduğu görölmüştür. Bu durum araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadığını göstermektedir.

Ölçme Araçları

Araştırmada nicel ve nitel olmak üzere iki boyutta veri toplanmıştır. Üç bölümden oluşan formun birinci bölümünde öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersinde öğrencilere verilen demokratik değerler ile ilgili görüşlerini öğrenmek amacıyla hazırlanan anketimizde 15 adet soru yöneltilmiştir. Anket, dörütlü likert halinde hazırlanmış olup, tamamen katılıyorum, katılıyorum, katılmıyorum ve hiç katılmıyorum şeklinde derecelendirilmiştir. İkinci bölümde ise Hayat Bilgisi dersinde öğrencilere demokratik değerlerin ne derece verildiğini belirlemek amacıyla 6 adet soru yöneltilmiştir. Üçüncü bölümde ise öğretmenlerin demografik özelliklerini (cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, eğitim durumu, okutulan sınıf, sivil toplum kuruluşuna üyelik) belirlemeyi amaçlayan 6 adet soru bulunmaktadır. (bkz. Ek-1)

Araştırmada Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlere ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla anket formu kullanılmıştır. Çalışmamızın amacına yönelik 35 maddeden oluşan soru havuzu oluşturulmuştur. Bu maddeler için farklı alanlardaki 2 eğitim yönetimi ve denetimi alanında, 2 ölçme-değerlendirme alanında, 1 Türkçe eğitimi alanında, 2 program geliştirme alanında ve 2 temel eğitim alanında olmak üzere alanında uzman toplam 9 uzmanın görüşüne başvurularak kapsam ve görünüş geçerliliği sınanmıştır.

Elde edilen bilgiler üzerinde öneriler dikkate alınarak değişiklikler yapılmış ve veri toplama aracının dil ve anlaşılabilirliği açısından 50 öğretmenin katılımıyla ön uygulama yapılmış, gelen veriler dikkate alınarak bazı düzenlemeler yapılarak veri toplama aracına son hali verilmiştir. Ön uygulaması 50 öğretmenin katılımıyla yapılan veri toplama aracının Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin öğretimine yönelik sınıf öğretmenlerine sorulan sorularda ölçümün güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alfa) 0.895 olarak bulunmuştur. Veri toplama aracı olan anketin maddelerinin faktör analizi yapılmış bütün madde faktör yükleri 0.53'den büyük olduğu bulunmuştur.

Araştırmamızın nitel boyutunda ise öğretmenlerin Hayat Bilgisi Dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlere ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmamız için hazırlanan görüşme formunda yer alan sorular için, araştırmacı tarafından ilgili alanyazın taranarak 16 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan madde havuzu uzman görüşüne sunulmuştur. Gerekli düzeltme ve dönütler alınarak görüşme formu 11 maddelik veri toplama aracı haline getirilmiştir. Geçerliliği artırmak için oluşturulan veri toplama aracını için dört sınıf öğretmeni ile ön görüşme yapılarak görüşme formundaki soruların araştırma ile ilgili verilere ulaşmada yeterli olup olmadığının kontrolü sağlanmış ve uygulama yapılacak olunan yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. (bkz. Ek-2)

Araştırmamız için belirlenen demokratik değerler için literatürde yer alan demokratik değerler araştırılmış ve belirlenmiştir. 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında da yer alan değerler belirlenerek, literatürde yer alan demokratik değerler ve programda yer alan değerlerin ortak değerleri olarak adalet, hoşgörü, saygı,

doğruluk, dürüstlük ve yardımseverlik değerleri belirlenmiştir. Araştırmamızda kullanılan formlarda ise bu değerlerin yer aldığı sorular katılımcılara yöneltilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmamızda kullanılacak olan anket ve görüşme formunun öğretmenlere uygulanabilmesi için Kayseri ve Sivas İl Milli Eğitim Müdürlükleri'nden gerekli izinler alınmıştır (bkz. Ek-3) Araştırmamızın nicel boyutundaki veriler toplanırken 3 bölümden oluşan anket formu uygulama için yeterli sayıda çoğaltılmış ve katılımcılara birebir uygulanmıştır. Anket uygulanmadan önce, okul yönetimi ve öğretmenler ile görüşülüp anket hakkında ön bilgi verilmiş, samimi ve gönüllülük esasına dayanarak cevaplamaları istenmiştir. Bu anket için toplanan verilerin, sadece bilimsel amaçlar için kullanılacağı, ayrıca isim yazılmasına gerek olmadığı söylenmiştir. Anket uygulandıktan sonra formlar araştırmacı tarafından elden toplanmıştır. Veri toplama sürecimiz 2014 yılı Eylül ve Ekim ayını kapsayacak şekilde yapılmıştır.

Araştırmamızın nitel boyutunda veriler araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu uygulanmış veriler elde edilmiştir. Çalışma grubumuzu oluşturan öğretmenlerin okullarına gidilerek onların en uygun olduğu zamana göre görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelere ses kaydı cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmelere katılan öğretmenlere gerekli açıklamalar yapılmış, katılan öğretmenlerin isimlerinin hiçbir şekilde kullanılmayacağı söylenmiş, sorulara içtenlikle cevap vermeleri dile getirilmiştir. Görüşmeler hakkındaki bilgiler aşağıdaki bulunan Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Çalışma Grubunda Nitel Boyutta Görüşmeye Katılan Öğretmenlerin Görüşme Bilgileri

Katılımcı	Cinsiyet	Yer	Zaman	Süre
K1	K	Eskiyurt İlkokulu	28.09.2014	07:35
K2	K	Eskiyurt İlkokulu	29.09.2014	06:19
E3	E	Yeniçubuk İlkokulu	02.10.2014	09:03
E4	E	Yeniçubuk Atatürk İlkokulu	03.10.2014	10:10
E5	E	Yeniçubuk İlkokulu	05.10.2014	16:11
K6	K	Sema Yazar İlkokulu	12.10.2014	07:58
K7	K	Sema Yazar İlkokulu	12.10.2014	06:22
E8	E	Necip Fazıl Kısakürek İlkokulu	16.10.2014	09:49
E9	E	Kömeviran İlkokulu	22.10.2014	11:22
K10	K	Cumhuriyet İlkokulu	24.10.2014	08:17

Tablo 5'e bakıldığında görüşmecilerin 5 erkek ve 5 kadın olduğu görülmektedir. Tablo 5'e bakıldığında görüşmeler sonucunda en uzun görüşme 16 dakika 11 saniye, en kısa görüşme ise 6 dakika 19 saniye sürmüştür. Görüşmeler en uygun zamanda ve ortamın en müsait olduğu zamanda yapılmaya çalışılmıştır. Kayıtlar ortalama 9 dakika sürmüştür. Ses kaydı alınan görüşmecilerden daha sonra formun ikinci bölümünde yer alan kişisel bilgiler bölümündeki veri girişlerini yapması sağlanmıştır. Veri toplama süreci 2014 yılı Eylül ve Ekim ayını kapsayacak şekilde yapılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Katılımcılara uygulanan nicel boyuttaki anketlerden elde edilen veriler kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlemesinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. Verilerin çözümlemesinde, öncelikle tüm bağımsız değişkenler için, frekans (f) ve yüzde (%) değerleri ortaya konmuştur. Sonra ise veriler çözümlenirken anket maddelerine verilen cevapların cinsiyet, herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyelik açısından Bağımsız Gruplar t-Testi; yaş, öğrenim düzeyi, mesleki kıdem ve okutulan sınıf değişkeni açısından ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmış aralarından anlamlı farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

Araştırmamızın nitel boyutunda ise uygulanan görüşmeden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi, “bir veya birçok metnin içindeki sözcüklerin, kavramların, temaların, deyimlerin, karakterlerin veya cümlelerin varlıklarını belirlemek ve onları sayıya dökmek amacıyla kullanılır” (Kızıltepe, 2015, s.254). Katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Word belgesi olarak deşifre edilen tüm veriler araştırmacı tarafından okunmuştur. Her soru kendi içinde analiz edilmiştir. Her Word belgesine katılımcıyı tanımlayan bir rumuz verilmiştir. Katılımcılar E1, K4 gibi tanımlanmıştır. E erkek, K kadın katılımcıyı simgelemekte olup rakam ve sayılar katılımcı Word belge numarasını temsil etmektedir. Öncelikle araştırmacı tarafından verilerin ön kodları çıkarılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik için bir başka uzmanda da kodlar çıkartılması istenmiştir. Daha sonra, araştırmacılar elde ettikleri kodları birleştirmiştir. Akabinde araştırmacı ve uzman tarafından ortak ön kodlar oluşturularak açık kodlama yapılmıştır. Kodlamada en son ise nihai kodlama yapılmıştır. Araştırmada kodlama şekli olarak kelime ve kelime grubu kodlama kullanılmıştır. Belirlenen kodlar içerik açısından incelenmiş, birbiri ile ilişkili olan kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuş ve bu temalar anlam bütünlüğü esas alınarak isimlendirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, verilerin analizi sonucunda elde edilen alt problemlere ait bulgulara yer verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular, tablolar halinde gösterilerek açıklanmıştır.

“2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşleri; cinsiyet, yaş, mesleki kıdem (çalışma yılı), öğrenim düzeyi, okutulan sınıf ve herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadıkları değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklindeki alt probleme ilişkin bulgular.

Katılımcıların 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik görüşlerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Demokratik Değerlere İlişkin Nicel Boyutta Yer Alan Görüşlerinin Cinsiyet Açısından Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	Sd	t	p
Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinde Demokratik Değerlerin Kazandırılmasına İlişkin	Kadın	254	40.0157	532	1.16	0.246
Cinsiyete Yönelik Görüşleri	Erkek	250	40.8536			

$p > 0.05$

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların programda yer alan demokratik değerlere ilişkin görüşleri cinsiyete göre manidar bir farklılık göstermemektedir, $t(532) = 1.16$, $p > 0.05$.

Katılımcılara yaş, mesleki kıdemlerine, öğrenim düzeylerine ve okuttukları sınıflarına göre anlamlı bir farklılık gösterme durumlarını belirlemek üzere yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Demokratik Değerlere İlişkin Görüşlerinin Yaş, Mesleki Kıdem, Öğrenim Düzeyi ve Okutulan Sınıf Açısından Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Yaş	Gruplararası	205459	3	68486	0.991	0.397
	Gruplarıçi	36628962	530	69111		
	Toplam	36834421	533			
Mesleki Kıdem	Gruplararası	73811	4	18453	0.266	0.900
	Gruplarıçi	36760611	529	69491		
	Toplam	36834421	533			
Öğrenim Düzeyi	Gruplararası	1075044	3	358348	5311	0.001
	Gruplarıçi	35759377	530	67471		
	Toplam	36834421	533			
Okutulan Sınıf	Gruplararası	105147	2	52574	0.760	0.468
	Gruplarıçi	36729274	531	69170		
	Toplam	36834421	533			

p > 0.05

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların programda yer alan demokratik değerlere ilişkin görüşleri yaşa [F(3.530) = 0.991 p > 0.05], mesleki kıdem (4.529) = 0.26, p > 0.05], okutulan sınıf [F(2.531) = 0.760 p > 0.05] düzeyine göre farklılık göstermemektedir. Ancak öğrenim düzeyi boyutuna yönelik istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur [F(3.530) = 0.001 p < 0.05]. Scheffe testinin sonucuna göre doktora yapan katılımcılar ile ön lisans, lisans ve yüksek lisans yapan katılımcılar arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Ayrıca Scheffe testinin sonucuna göre lisans öğrenim düzeyindeki katılımcılar ile doktora öğrenim düzeyinde olan katılımcılar arasında anlamlı farklılaşma olduğu görülmüştür.

Katılımcılara uygulanan anket formunun katılımcıların herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadığına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Demokratik Değerlere İlişkin Görüşlerinin Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelik Açısından Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

	Üyelik	N	X	Sd	t	p
Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinde Demokratik Değerlerin Kazandırılmasına İlişkin	Evet	217	39.3226	442	2.56	0.10
Sivil Toplum Kuruluşuna Yönelik Görüşleri	Hayır	317	41.2303			

$p > 0.05$

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların programda yer alan demokratik değerlere ilişkin görüşleri sivil toplum kuruluşuna üyeliğe göre manidar bir farklılık göstermemektedir, $t(442) = 2.58$, $p > 0.05$.

“2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin programdaki yoğunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri nedir?” şeklindeki alt probleme ilişkin bulgular.

Araştırmada katılımcılara 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin ne düzeyde verildiğine yönelik, sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar frekans (f) ve yüzde (%) olarak Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Demokratik Değerlerin Yoğunluğuna İlişkin Katılımcıların Görüşleri

Programdaki Yoğunluk Düzeyi	Hiç		Çok Az		Biraz		Çok		Pek Çok	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Adalet	18	3.4	74	13.9	236	44.2	177	33.1	29	5.4
Doğruluk	9	1.7	64	12.0	201	37.6	216	40.4	44	8.2
Dürüstlük	12	2.2	64	12.0	200	37.5	214	40.1	44	11.8
Hoşgörü	9	1.7	53	9.9	187	35.0	222	41.6	63	9.9
Saygı	9	1.7	57	10.7	201	37.6	214	40.1	53	9.9
Yardımseverlik	8	1.5	50	9.4	193	36.1	221	41.4	62	11.6

Tablo 9’da 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin yoğunluğa ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların adalet değerine ilişkin yoğun olarak % 44.2 biraz düzeyinde yer verildiği yönünde görüş bildirdikleri gözlemlenirken, % 41.6 ile hoşgörü, %41.4 ile yardımseverlik, % 40.4 doğruluk, % 40.1 dürüstlük, % 40.1 ile saygı değerlerinin öğretim programında çok düzeyinde yer aldıkları yönünde görüş birliği içinde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte adalet değerine katılımcıların % 33.1’i biraz düzeyinde yer verildiğini ilişkin görüş bildikleri bulgusuna ulaşılmışken % 37.6’sinin doğruluk, % 37.6’sinin saygı, % 37.5’sinin dürüstlük, % 35.0’nin hoşgörü, % 36.1’nin yardımseverlik değerlerinin çok düzeyde programda yer aldığına ilişkin görüş bildirildiği görülmektedir. Araştırmada katılımcıların, adalet değerinin biraz düzeyde aldığını belirtirken, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, saygı ve yardımseverlik değerinin çok düzeyde yer aldığı yönünde görüş bildirdikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

“2009 Hayat Bilgi dersi öğretim programının demokratik değerlerine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?” alt probleme ilişkin bulgular.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 1. soru olan “Hayat Bilgisi dersi öğretim programında hangi demokratik değerlere yer verilmiştir?” sorusu öğretmenlere yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline getirilerek Tablo 10’da sunulmuştur. Kodlar programdaki *2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programında Yer Verilen Demokratik Değerler Teması* altında derlenmiştir.

Tablo 10. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Verilen Demokratik Değerler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Hoşgörü	K1, K2, K6, K7 ,E8, E9	6
Saygı	K1, K2, K6, K7 ,E8, E9	6
Adalet	K1, K2, K7 ,E8, E9	5
Doğruluk	K1, K2, K7 ,E8, E9	5
Dürüstlük	K1, K2, K7 ,E8, E9	5
Seçme ve Seçilme	E3, E4, E5, K6, K10	5
Sevgi	K1, K2, K7 ,E8, E9	5
Barış	K1, K2, K7, E8	4
Sabır	K2, K6, E8, E9	4

Tablo 10'un devamı		
Yardımsverlik	K1, K2, K7, E9	4
Vatanseverlik	K7, E8, E9	3
Özsaygı	E8, E9	2
Sınıf Kurallarını Belirleme	E3, E4	2
Arkadaş Seçimi	E5	1
Bireysel Farklılıklara Saygı	E3	1
Canlı ve Cansız Varlıklarla Olan İletişim	E5	1
Demokratik Davranış Gösterme ve Gözlemeleme	E4	1
Dostluk	K7	1
Hak	K7	1
İleriye Açıklık	E8	1
İstiklal Marşı ve Bayrak	K10	1
Kendini İfade Etme	K6	1
Kültürel Değerleri Koruma	E8	1
Milli Bayramları Kutlama	K10	1
Özgüven	E9	1

Tablo 10'da katılımcıların 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer verilen demokratik değerlere ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 10 incelendiğinde; hoşgörü, saygı, adalet, doğruluk, dürüstlük, sevgi ve seçme seçilme hakkı değerlerinin öğretim programında öncelikle yer verilen değerler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 10 incelendiğinde; arkadaş seçimi, bireysel farklılıklara saygı, canlı ve cansız varlıklarla olan iletişim, demokratik davranış gösterme ve gözlemeleme, dostluk, hak, ileriye açıklık, İstiklal Marşı ve bayrak, kendini ifade etme kültürel değerleri koruma, milli bayramları kutlama ve özgüven değerlerinin programda daha az öncelikli değerler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Programda hangi demokratik değerlerin yer aldığına ilişkin katılımcı görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir. Katılımcılardan K2: “Hayat Bilgisi dersinde 3. sınıfta sevgi, barış, demokrasi, hoşgörü, dürüstlük, adalet, saygı, sabır, yardımsverlik, doğruluk gibi demokratik değerlere yer ver verilmiştir” şeklinde dile getirmiştir. E9 kodlu katılımcı ise; “ Saygı, sevgi, hoşgörü, adalet, kültürel değerleri koruma, dürüstlük, doğruluk, vatanseverlik, sabır, barışçılık, ileriye açıklık, özsaygı gibi değerlere yer verilmiştir” şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 2. soru olan “Hayat Bilgisi dersi öğretim programı hoşgörü değeri hakkında neler öğretiyor?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline getirilerek Tablo 11’de sunulmuştur. Kodlar *2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programında Hoşgörü Değeri Hakkında Öğrettikleri Teması* altında derlenmiştir.

Tablo 11. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Hoşgörü Değeri Hakkında Öğrettikleri Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Hoşgörülü Davranma	K1, K2, E3, K7, E8, E3, E9	7
Farklılıklara Saygı	K1, K2, E3, K6, E8	5
Saygı	K2, E3, E5, E8	4
Doğru Davranışlar Sergileyebilme	K6, K10, E8	3
Arkadaşlık Seçimi	K6, K10	2
İfade Edebilme	E3, K6	2
Kabul Edebilme	K2, E9	2
Sorunlarla Başa Çıkabilme	K1, E8	2
Çevreye Karşı Duyarlılık	E3	1
Çözüm Üretme	E9	1
Empati Kurma	E5	1
Eşit Davranma	E5	1
Etik Davranışlar Sergileme	E4	1
Farkındalık Oluşturma	E5	1
Grup Çalışması	E8	1
Hataları Affedebilme	K6	1
İşbirliği Yapma	E8	1
Kin Tutmama	K7	1
Öğretmenin Model Olması	E4	1
Özverili Davranma	E8	1
Sevgi	E5	1
Sorumluluk	E8	1
Uygulanabilirlik	K1	1
Vicdan	K6	1
Yardımsever Davranma	K10	1

Tablo 11’de 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programın da hoşgörü değerinin öğretimine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 11 incelendiğinde 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programının hoşgörü değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin katılımcılar; hoşgörülü davranma, farklılıklara saygı, saygı ve doğru davranışlar sergileyebilme ifadelerin en sık vurgulanan görüşler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 11 incelendiğinde katılımcıların; çevreye karşı duyarlılık, çözüm üretme, empati kurma, eşit davranma, etik davranışlar sergileme, farkındalık oluşturma, grup çalışması, hataları affedebilme, işbirliği yapma, kin tutmama, öğretmenin model olması, özverili davranma, sevgi, sorumluluk, uygulanabilirlik, vicdan ve yardımsever davranma da hoşgörü değeri hakkında en az vurgulanan görüşler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların görüşlerinden hoşgörünün tüm konularda gösterilmesi gereken bir davranış biçimine dönüşmesi gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır

Hayat Bilgisi dersi öğretim programının hoşgörü değeri hakkında neler öğretildiğiyle ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir. Katılımcılardan K6: *“Öğrencilerin arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların doğal olduğunu kabul ettiler. Arkadaş seçerken kişisel seçimlerde olumlu değerleri gözettiler. Arkadaşlarının hatalarını, kendisini kırmadan söyleyebilmeyi öğrendiler. Hoşgörünün sınırlarını kendi vicdanlarında belirlemesini öğrendiler”* diyerek öğrencilerin davranışlarını hangi durumlarda sergiledikleri hakkında bilgi vermiştir. Katılımcılar ağırlıklı olarak olaylar karşısında davranış sergileme ve tutumlarını ön planda olması gerektiğini belirmişlerdir. Ayrıca K1 kodlu katılımcı ise; *“Öğrencilere okulda karşılaşılan sorunlara gerçek hayatta karşılaşılabileceği olaylara, sınıf içinde arkadaşlarına ve toplum içinde farklılıklara karşı nasıl hoşgörüyle yaklaşacağını öğretiyor. Fakat öğrenci seviyesine inmekte zorluk çekildiği için, bazı öğrenciler bu kazanımı kolay kazanamıyorlar. Ama bazıları daha kolay hayatta uygulayabiliyor”* diyerek öğrenci seviyesine inmede zorluk çekildiğini ve bazı öğrencilerin ise kolay kazanabildiğini söyleyerek öğrencinin bireysel farklılığına vurgu yapılmıştır.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 3. soru olan “Hayat Bilgisi dersi öğretim programı saygı değeri hakkında neler öğretiyor?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline

getirilerek Tablo 12’de sunulmuştur. Kodlar *2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Saygı Değeri Hakkında Öğretilenler Teması* altında derlenmiştir.

Tablo 12. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Saygı Değeri Hakkında Öğrettikleri Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Milli Değerlere Saygı	E4, E5, K6, K7, E9, K10	6
Büyüklerle Saygı	E4, E5, K7, E9, K10	5
Ailesine Saygı	K6, K7, E9	3
Çevreye ve Doğaya Saygı	E5, K6, E9	3
Farklılıklara Saygı	K1, E3, E5	3
Canlılara Saygı	K6, E9	2
Düşünce İfadesine Saygı	E3, E4	2
Fikirlerle Saygı	E3, E4	2
Kişisel İfadeye Saygı	E3, E8	2
Arkadaşlarına Saygı	K7	1
Başkalarının Sorunlarına Duyarlılık	K2	1
Birbirlerine Karşı Saygı	K2	1
Demokrasi Kültürüne Saygı	E8	1
Eleştiriye Açıklık	K6	1
Fark Etme	K2	1
Geçmişimize Saygı	E5	1
Haklara Saygı	K2	1
Hayata Saygı	E5	1
Hoşgörü	K1	1
İsteklere Saygı	E8	1
Kendine Saygı	K7	1
Kişisel İhtiyaca Saygı	E8	1
Küçüklere Saygı	K10	1
Millete Saygı	E5	1
Öğretmenine Saygı	K7	1
Paylaşım	E5	1
Sabır	K1	1
Sorunlara Saygı	E8	1
Yansıtma	K1	1

Tablo 12’de 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında saygı değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 12 incelendiğinde 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programının saygı değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin olarak katılımcılar; milli değerlere saygı, büyüklere saygı, ailesine saygı, çevreye saygı, doğaya saygı ve farklılıklara saygının öğretildiği en sık vurgulanan görüşler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 12 incelendiğinde; arkadaşlara saygı, başkalarının sorunlarına duyarlılık, demokrasi kültürüne saygı, eleştiriye açıklık, fark etme, geçmişimize saygı, haklara saygı, hayata saygı, hoşgörü, isteklere saygı, kendine saygı, kişisel ihtiyaca saygı, küçüklere saygı, millete saygı, öğretmenine saygı, paylaşım, sabır, sorunlara saygı ve yansıtma görüşlerinin en az vurgulandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların genellikle öğrencilerin bir şeye saygı göstermesi gerektiğinin öğretildiğinin öncelikli olduğu yönünde birleştikleri görülmüştür.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programının saygı değeri hakkında neler öğretildiğiyle ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir. K1 kodlu katılımcı saygı değerini, hoşgörü ve sabır gibi değerlerle iç içe görerek değerlendirmiştir. E3 kodlu katılımcı; *“Saygı değeri ile ilgili öncelikle farklı fikirlere ve farklılıklara karşı saygı gösterilmesi gerektiğini işliyoruz genel olarak. Bu sadece hayat bilgisine değil diğer derslerde de, disiplinlerarası olarak üzerinde duruyoruz. Türkçe’deki bazı metinlerimizde de hayat bilgisindekilerle ilintilendirerek bunların üzerinde duruyoruz”* diyerek Hayat Bilgisi dersi ile diğer derslerin ilintili ve disiplinlerarası bir şekilde birbiriyle ilişkili bir şekilde işlendiğini söylemiştir. K7 kodlu katılımcı ise; *“İlk önce kendine saygıyı öğretiyor. Daha sonra yakından uzağa öğretmenine, ailesine, arkadaşlarına, büyüklerine ayrıca bayrağa, istiklal marşına, vatana, millete saygıyı öğretiyor”* ifade ederek bireyin saygılı olma davranışını nelere ve kimlere sergilemesi gerektiğinin öğretildiği dile getirmiştir.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 4. soru olan “Hayat Bilgisi dersi öğretim programı yardımseverlik değeri hakkında neler öğretiyor?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline getirilerek Tablo 13’te sunulmuştur. Kodlar *2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yardımseverlik Değeri Hakkında Öğretilenler Teması* altında derlemiştir.

Tablo 13. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yardımseverlik Değeri Hakkında Öğretilenler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Aile İçi Yardımlaşma	K1, E4, E8,E9	4
Arkadaşlarla Yardımlaşma	E3,K2, E9, K10	4
Engellilere Yardım Etme	E5, E8, E9, K10	4
Yaşlılara Yardım Etme	E5, K7, E8, K10	4
Sınıf İçinde Yardımlaşma	E3, E4, K7	3
Aile İçi Görev Dağılımı	K1, E3	2
Anne Babaya Yardım Etme	E3, K7	2
Dayanışma	K1, E4	2
Görev Paylaşımı	E8, E9	2
İşbirliği	K1, E8	2
Zor Durumda Olana Yardım Etme	E5, K10	2
Acil Durumlarda ve Kazada Yardımlaşma	K2	1
Canlı ve Cansız Varlıklara Yardımsever Olma	E8	1
Empati Kurma	E5	1
Kardeş Okul Uygulaması	K6	1
Kulüp Çalışmalarında Yardımlaşma	E8	1
Oyun Esnasında Yardımlaşma	E3	1
Öğretmenine Yardım Etme	K7	1
Paylaşma	E4	1
Sorumluluk Alma	E9	1
Yardımlaşma Duygusu	K6	1
Yetersiz Kalınan Durumlarda Yardımlaşma	K1	1

Tablo 13'te 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında yardımseverlik değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 13 incelendiğinde 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programının yardımseverlik değeri hakkında neler öğretildiğiyle ilgili olarak katılımcılar; aile içi yardımlaşma, arkadaşlarına yardım etme, engellilere yardım etme, yaşlılara yardım etme ve sınıf içi yardımlaşma davranışlar en sık vurgulanan görüşler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 13 incelendiğinde; acil durumlarda ve kazada yardımlaşma, canlı ve cansız varlıklara yardımsever olma, empati kurma, kardeş okul uygulaması, kulüp çalışmalarında yardımlaşma, oyun esnasında yardımlaşma, öğretmenine yardım etme, paylaşma, sorumluluk alma, yardımlaşma duygusu, ve yetersiz kalınan durumlarda yardımlaşma görüşleri en az vurgulanan görüşler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna

göre katılımcılar Hayat Bilgisi dersi öğretim programının yardımseverlik değeri ile ilgili bir bireye yardım etmenin ön planda olduğunu öğrettiğine ulaşılabilir.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programının yardımseverlik değeri hakkında neler öğretildiğiyle ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir. Katılımcılardan K10, *“Yardımseverlik olarak zaten yardımlaşmayı biz toplum olarak seven insanlarız. Yardımseverlik olarak da arkadaşlık ilişkilerinde gayet güzel işliyorlar. Ayrıca Kızılay Haftası'nda o tür değerler daha fazla açığa çıkıyor. Kızılay'a üye olalım, zor durumda kalanlara yardım edelim gibi ifadeler üzerinden işlenilmektedir”* diyerek belirli gün ve haftalar ile ilişkilendirerek bu değeri anlattığını dile getirmiştir. K1 kodlu katılımcı ise; *“Yardımseverlik değeri verilirken öğrencilere birbirlerine karşı yetersiz kaldığı durumlarda yardımlaşmalarını tavsiye ediyorum ben. Bunu ders içerisinde “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” bu atasözü ile anlatıyorum. Genellikle aile içi yardımlaşma ve görev dağılımıyla bu şekilde programda yer almış”* şeklinde ifade ederek yardımseverlik değerini atasözü ile pekiştirerek anlattığını ve öğrencilerin yardım alma ve yardım etme davranışını birbirlerinin yetersiz olduğu durumlarda yaparak öğretmektedir. Ayrıca E8 kodlu katılımcı ise; *“Ailesinde yardımlaşma ve görev dağılımına eşit davranır. Çevresinde gördüğü ve karşılaştığı engelli kişilere karşı yardımcı olur. Onları toplum karşısında dışlamaya itmez. Çevresinde gördüğü hayvanlar, tabiat ve onlara karşı özverili davranışlar sergilemeye çalışır. Ailesinde işbölümü yaparken anneye babaya yardımcı olur”* ifadesi ile öğrenciye bu değerın toplum içinde sergilediği davranışlarla, çevreye karşı gösterdiği davranışlarla ve aile içinde aldığı sorumluluklar, aile içinde yardımlaşma ve yardımseverliğin öğretilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 5. soru olan “Hayat Bilgisi dersi öğretim programı doğruluk değeri hakkında neler öğretiyor?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline getirilerek Tablo 14'te sunulmuştur. Kodlar 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Doğruluk Değeri Hakkında Öğretilenler Temasına altında derlenmiştir.

Tablo 14. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Doğruluk Değeri Hakkında Öğretilenler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Doğru Söyleme	K2, E8, E9, K10	4
Yalan Söylememek	K1, K7, E8, E9	4
Doğru Davranışı Sergileme	K2, E3, E8	3
Arkadaşlarını Tanıma	E4, K10	2
Güvenilirlik	K6, K7	2
Saygınlık	K6, K7	2
Yalan Söyleme	K6, K10	2
İzin İsteme	E4, K10	1
Çevre ile Etkileşim	E5	1
Doğru Davranışı Sorgulama	E3	1
Doğruyu Fark Etme	K2	1
Doğru Olmayanların Karşılaştığı Güçlükler	E5	1
Doğruluğun Toplumdaki Yeri	E5	1
Doğru Söylemenin Önemi	K6	1
Dürüstlük	E8	1
Etik Davranışlar- Etik Olmayan Davranışlar	E8	1
Kendini İfade Edebilme	E4	1
Kendini Tanıma	E4	1
Model Olma	E9	1
Paylaşım	E5	1
Taraf Tutmama	K2	1

Tablo 14’te 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında doğruluk değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 14 incelendiğinde 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programının doğruluk değeri hakkında neler öğretildiğiyle ilgili olarak katılımcılar; doğru söyleme, yalan söylememek ve doğru davranış sergileme davranışlarına yerildiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca Tablo 14’e göre arkadaşlarını tanıma, güvenilirlik, saygınlık, yalan söyleme ve izin isteme gibi davranışların da programda yer aldığının vurgulandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 14 incelendiğinde; izin isteme, çevre ile etkileşim, doğru davranışı sorgulama, doğruyu fark etme, doğru olmayanların karşılaştığı güçlükler, doğruluğun toplumdaki yeri, doğru söylemenin önemi, dürüstlük, etik ve etik olmayan davranışlar, kendini ifade edebilme, kendini tanıma, model olma, paylaşım ve taraf tutmama görüşleri en az yer alan konular

olduğu yönünde görüş bildirdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre katılımcılar Hayat Bilgisi dersi öğretim programının doğruluk değeri hakkında öğrettiklerine, doğru davranışlar gösterme ve yalan söylememe konusunda önemli gördüklerine ulaşılabilir.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programının doğruluk değeri hakkında neler öğretildiğiyle ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir. Katılımcılardan K6, *“Doğruluk değeri olarak öğrencilere doğru söylemenin önemini, doğru söyleyen insanların ve bireylerin ileride de güvenilir bir insan olduklarını söyledik. Ayrıca diğer dersler ile ilişkilendirerek konuları pekiştirdik. Yalan söylemenin kötü bir şey olduğunu ve doğru insanların saygın birer kişi oldukları söylendi”* diyerek doğru söylemenin önemine dikkat çekmiştir. E9 kodlu katılımcı ise, *“Doğruluk değeri hakkında öncelikle çocuklara doğru konuşma konusunda bizim örnek olmamız lazım. Biz doğru söyledikten sonra çocuklarda doğru söyleyenleri ödüllendirdiğimiz, yalan söyledikleri zaman çeşitli cezalar uyguladığımız, yalan söyleyenlerin aynı zamanda toplum içinde yer edinmeyeceğini belirtiyor. Biz bunun için çalışmalar yapıyoruz”* şeklinde ifade ederek doğruluk değerinin öğrencilere öğretirken öğretmenin model olunarak öğretilbileceğini söylemiştir. Ayrıca E3 kodlu katılımcı: *“Doğruluk değeri hakkında çok kısa aldığı kanaatindeyim. Bununda bir tanesi arkadaşlarını sergiledikleri davranışların doğru olup olmadıklarını sorgulamayla alakalı, sadece kısa bir saatlik bir metnimiz vardı. Bunun üzerinde durabildik sadece”* söyleyerek ve K1 kodlu katılımcı ise, *“Açıkçası doğruluk değeri bence, programda yeterince yer verilmemiş. Çünkü çocuklara bu aşamada sadece biz doğruyu söyleme davranışını göstermesini bekliyoruz ve kazanım içindeki etkinliklerde de bunu amaçlamış. Ama bana göre doğruluk değeri hakkında programın biraz daha geliştirilmesi gerekir”* şeklinde diyerek programı yeterli görmemişler ve programda doğruluk değeri ile ilgili etkinliklerin geliştirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 6. soru olan “Hayat Bilgisi dersi öğretim programı dürüstlük değeri hakkında neler öğretiyor?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline getirilerek Tablo 15’te sunulmuştur. Kodlar 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Dürüstlük Değeri Hakkında Öğretilenler Teması altında derlenmiştir.

Tablo 15. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Dürüstlük Değeri Hakkında Öğretilenler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Doğrulukla İlintili	K1, K2, E4, E5, K7, E8	6
Doğruluk	K6, E9, K10	3
Arkadaş Edinme	E4	1
Cezalandırma	E9	1
Dürüst Davranışlar Sergileme	K10	1
Erdemli Davranış	E4	1
Etik Davranışlar	E4	1
Farkındalık	K6	1
Farklı Görüşler	K6	1
Görerek Öğrenme	K1	1
Güven Kazanma	K2	1
Hatalarını Kabul Etme	E3	1
Ödüllendirme	E9	1
Ön Yargısız Davranma	K6	1
Örnek Davranışlar	K1	1
Öz Değerlendirme	E3	1
Toplum İçinde Yer Edinme	E9	1
Sosyal Grup	K2	1
Yalan Söylememe	E9	1
Yansıtma	K6	1

Tablo 15’te 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında dürüstlük değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 15 incelendiğinde 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programının dürüstlük değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin katılımcıları görüşlerinde doğruluk ve doğrulukla ilintili görüşlerin en sık vurgulanan görüşler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bazı katılımcılar ise dürüstlük değerini doğruluk değeri ile aynı yönde görmektedir. Tablo 15 incelendiğinde; arkadaş edinme, cezalandırma, dürüst davranışlar sergileme, erdemli davranış, etik davranışlar, farkındalık, farklı görüşler, görerek öğrenme, güven kazanma, hatalarını kabul etme, ödüllendirme, ön yargısız davranma, örnek davranışlar, öz değerlendirme, toplum içinde yer edinme, sosyal grup, yalan söylememe ve yansıtmanın programda en az vurgulanan başlıklar tespit edilen bir diğer bulgudur. Buna göre katılımcılar Hayat Bilgisi dersi

öğretim programının dürüstlük ile ilgili neler öğrettiğine, dürüstlük ile doğruluk değerini eş değer gördüklerini söylediklerine ulaşılabilir.

Dürüstlük değeri hakkında programda neler öğretildiğiyle ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir. Katılımcılardan E8, “*Zaten doğrulukla dürüstlük kavramları Hayat Bilgisi dersinde iç içe geçmiş kavramlardır*” dile getirerek doğruluk ve dürüstlük kavramlarının ilişkili olmasından bahsetmiştir. Katılımcılardan E5, “*Doğruluk değeriyle dürüstlük birbiriyle ilintili olarak görmekteyim. Yani birbirinin kardeşi gibi bir değer. Birlikte alıyoruz bunu zaten. Doğruluk deyince dürüstlüğü çocuk algılıyor*” şeklinde dile getirerek bu iki değeri yine ilişkili olduğunu söylemiştir. K7 kodlu katılımcı: “*Bunlar zaten doğruluk ve dürüstlük birbiriyle ilintili değerlerdir. Zaten programda da kazanımda ikisi birlikte verilmiştir*” şeklinde söyleyerek yine birbiriyle ilişkisinden bahsetmiş ve programda da aynı kazanımlarda yer aldığını dile getirmiştir. K10 kodlu katılımcı ise: “*Hayat Bilgisi dersinde dürüstlük konusu ile doğruluk konusu hemen hemen aynı işlenmiş, aynı kazanımlarda elde ediliyor. Zaten doğru sözlü bir insan, dürüst bir insandır*” diyerek K7 kodlu katılımcı gibi doğruluk ve dürüstlük değerinin programda aynı kazanımlarda bulunduğundan bahsetmiştir.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 7. soru olan “Hayat Bilgisi dersi öğretim programı adalet değeri hakkında neler öğretiyor?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline getirilerek Tablo 16’da sunulmuştur. Kodlar *2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Adalet Değeri Hakkında Öğretilenler Teması* altında derlenmiştir.

Tablo 16. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Adalet Değeri Hakkında Öğretilenler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Duyularını Nesnel Şekilde İfade Edebilme	E3, E9, K10	3
Seçimlerde Dürüst ve Adaletli Davranma	K7, E9, K10	3
Yanlı Davranmama	E3, E9, K10	3
Aile İçinde Adaletli Davranış Sergileme	K1, K7	2
Aile İçi Görev Dağılımının Adaleti	E5, K6	2
Aile İçindeki Görev Dağılımını Sorgulama	K2, K6	2

Tablo 16'nın Devamı

Ailesi ve Akrabaları Arasında Etik Değerleri Gözetebilme	E3, E8	2
Arkadaşlarına Adaletli Davranma	K7, K10	2
Oyunun Sonucunun Kabullenme ve Oyunda Adalet	K2, E9	2
Öğretmenin Örnek Adil Tutum ve Davranışlar Sergilemesi	E4, E9	2
Sınıf İçinde Adaletli Davranış Sergileme	K1, E3	2
Toplum İçinde Adaletli Davranış Sergileme	K1, K7	2
Adaletli Davranış Sonucunda Kazanma ve Kaybetme	K2	1
Adaletsizliği Fark Etme	E9	1
Adaletli Olanların Arkadaş Seçiminde Seçici Davranması	K10	1
Adaletli Olmayan Bireylerin Yaşayabileceği Sıkıntılar	E5	1
Arkadaşlarının Davranışlarının Etik Olup Olmamasına Karar Verme	E8	1
Demokrasi Değeriyle İç İçe	K1	1
Empati	E5	1
Kendi Çocukluğundan Örnek Olaylar Verme	E5	1
Kültürümüzle İlişkilendirme	E5	1
Okulda ve Sınıfta İşbölümü	E5	1
Okul Seçimlerinde İstekli Olma	E8	1
Okul ve Sınıf Kurallarını Belirlemede Demokratik Tutum	E8	1
Ödev Kontrolünde Adalet	E9	1
Örnek Olaylarda Adaletli Davranma	E3	1
Sorumluluk Yükleyerek Adil Davranma	E3	1

Tablo 16'da 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında adalet değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 16 incelendiğinde 2009 Hayat Bilgisi dersi öğretim programının adalet değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin katılımcılar, duygularını nesnel bir şekilde ifade edebilme, seçimlerde dürüst ve adaletli davranma ve yanlış davranmamanın öğretildiği en sık vurgulanan görüşler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca aile içinde adalet, arkadaş ve oyunlar içerisinde adalet, öğretmenin adil davranışı ve sınıf içinde, toplum içinde adaletli davranış sergileme görüşlerinin vurgulandığı görülmüştür. Tablo 16 incelendiğinde; adaletli davranış sonucunda kazanma ve kaybetme, adaletsizliği fark etme, adaletli olanların arkadaş seçiminde seçici davranması, adaletli olmayan bireylerin yaşayabileceği sıkıntılar, arkadaşlarının davranışlarının etik olup olmamasına karar verme, demokrasi

değeriyle iç içe, empati, kendi çocukluğundan örnek olaylar verme, kültürümüzle ilişkilendirme, okulda ve sınıfta iş bölümü, okul seçimlerinde istekli olma, okul ve sınıf kurallarını belirlemede demokratik tutum, ödev kontrolünde adalet ve sorumluluk yükleyerek adil davranma görüşleri en az vurgulanan görüşler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre katılımcılar Hayat Bilgisi öğretim programında adalet değerinin öğrettiklerini, dürüstlük ve adaletle iç içe gördüklerini, aynı zamanda katılımcıların adil davranma, adaletli davranış göstermeyi önemli gördükleri bulgusuna ulaşılabilir.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programının da adalet değeri hakkında neler öğretildiğiyle ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarını yer verilmiştir. K6 kodlu katılımcı, *“Aile içinde görev dağılımının adil olup olmadığını sorguladı ve genellikle Hayat Bilgisi dersinde adalet konusu aile içi ile ilgiliydi”* diyerek programın adalet değeri hakkında genellikle aileden bahseden kazanımlar olduğunu söylemiştir. Katılımcılardan E4 : *“Adalet değeri hakkında her şeyden önce öğretmenin adil tutumları ve davranışları sayesinde öğretmeninden gördüğü için benimsemesi, kavraması ve geliştirmesi sağlanıyor. Bununla birlikte oyun ve ders arasındaki zamanı ayarlama, yani onlar arasında adil bir zaman paylaşımı yapma konusunda üzerinde de durulmuş”* şeklinde ifade etmiştir. Bu ifade ile katılımcının öğretmenin adaletli davranmasını önemli olarak görmektedir. E3 kodlu katılımcı ise: *“Adalet değeri hakkında ailesi ve akrabaları arasında etik değerlere ne kadar önem verdiğiyle ilgili gözlemler var. Burada adaleti dolaylı olarak söylüyoruz. Burada gözlemlerinde nesnel olarak yansıtabilmeleri ve tabii ki ilkökul çocukları için özellikle duygusallık oluyor”* şeklinde söylemiştir. Katılımcı burada aile ve akraba arasında etik değerlere önem vererek adaletin dolaylı yoldan fark ettirildiğini ve öğrencinin olaylara duygusal yaklaştığını dile getirmiştir.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 8. soru olan “Hayat Bilgisi dersinde hangi demokratik değerler öğrencilere verilmelidir? Bunu gerekçeleriyle açıklar mısınız?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline getirilerek Tablo 17’de sunulmuştur. Kodlar *Hayat Bilgisi Dersinde Verilmesi Gereken Demokratik Değerler Teması* altında derlenmiştir

Tablo 17. Hayat Bilgisi Dersinde Verilmesi Gereken Demokratik Değerler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Adalet	K1, K2,E3, K6, K7, E8, K10	7
Saygı	K1, K2, E3, K6, E8, E9, K10	7
Sevgi	K1, K2, E3, K6, K7, E8, K10	7
Hoşgörü	K1, K2, K6, K7, E8, K10	6
Doğruluk	K1, K6, K7, E8, E9	5
Dürüstlük	K1, K2, E3, K6, E8	5
Barış	K2, K7, K10	3
Vatanseverlik	E3, E9, K10	3
Yardımseverlik	K2, E5	2
Aile İçi Demokrasi	E4	1
Bilimsellik	E3	1
Demokrasi	K10	1
Farklılıklara Saygı	K10	1
Özyönetim	E8	1
Seçim	E4	1
Sınıf Kurallarını Belirleme	E4	1
Sorumluluk	E3	1
Temizlik	E3	1
Vefa	E3	1
Veli Toplantılarıyla Aileyi Bilinçlendirme	E4	1
Yardımlaşma	E3	1

Tablo 17’de Hayat Bilgisi öğretim programında hangi demokratik değerlerin verilmesine gerektiğine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 17 incelendiğinde Hayat Bilgisi dersi öğretim programında hangi demokratik değerlerin verilmesine yönelik olarak, katılımcıların adalet, saygı, sevgi, hoşgörü, doğruluk ve dürüstlük değerlerinin öncelikli verilmesi gerektiğine ilişkin görüş belirttikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca barış ve vatanseverlik değerleri de katılımcılar tarafından verilmesi vurgulanan değerler olduğu görüşleri de tespit edilen bir diğer bulgudur. Tablo 17 incelendiğinde katılımcılar çok yoğun olmasa da aile içi demokrasi, bilimsellik, demokrasi, farklılıklara saygı, öz yönetim, seçim, sınıf kurallarını belirleme,

sorumluluk, temizlik, vefa, veli toplantılarıyla aileyi bilinçlendirme ve yardımlaşma değerlerinin de verilmesi gereken değerler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre katılımcılar Hayat Bilgisi öğretim programında verilmesi istenen demokratik değerlere yönelik, adalet, saygı, sevgi, hoşgörü, doğruluk ve dürüstlük değerlerinin en çok tercih edilen değerler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programında hangi demokratik değerlerin verilmesi gerektiğine yönelik katılımcıları görüşlerden bazılarına yer verilmiştir. K1 kodlu katılımcı, *“Çocuğun geleceğinde, yani iş hayatında, ailedeki bireylerle ve toplumda ilişkilerinde, hepsinde ayrı ayrı ihtiyacı olacak diye düşünüyorum”* şeklinde gerekçe göstererek ileride yaşamında değerlerle iç içe yaşayacağını ve hayata değerlerle hazırlanmasını söylemiştir. K2 kodlu katılımcı, *“Hepsi öğrencilere verilmelidir. Çünkü hepsi birbirini tamamlayan demokratik değerlerdir. Biri olmadığı zaman, diğeri de olmaz”* diyerek değerleri birbirinden ayrılmaz bir sistem olarak görmüştür. E3 kodlu katılımcı, *“İdeal bireylerin vatanını milletini seven görevini layıkıyla yerine getiren bireyler yetiştirmek için, bu değerlerin olması zaruridir diye düşünüyorum”* diyerek bireyin yetişerek iyi, sorumlu ve vatanını seven bir birey olması için bu değerleri zorunlu görmüştür. E4 kodlu katılımcı, *“Veli toplantılarıyla ailelerinde bu konuda bilinçlendirip ve aile içi demokrasinin de getirilmesi, bu sayede çocukların demokrasiyi tam anlamıyla kavraması ve hayatına yansıtılması inancındayım”* şeklinde dile getirerek, aile ile demokrasi ve demokratik değerleri özümseneceğine değinmiştir. E5 kodlu katılımcı gerekçe olarak, *“Demokratik değer olarak yardımseverlik değeri, çünkü yardımseverlik değeri diğerlerini içerisinde barındırıyor. Diğer olguları en çok içerisinde barındıran değerlerin yardımseverlik olduğunu düşünüyorum”* şeklinde dile getirerek yardımseverlik değerini kazanan bireyin diğer değerleri kazanacağını söylemektedir. K6 kodlu katılımcı, *“Öğretmenin bilgi ve beceriyi amaç olarak değil insanın kişiliğinin oluşması için amaç olarak görülmesi sağlanmalıdır. Sınıfta yersiz rekabet önlenmelidir. Sınıf yönetiminde öğrencilerin serbest seçim yapmaları sağlanmalıdır”* diyerek öğretmenin bilgi, beceri ve değerleri öğrencilerin özümsemesi ve kazanması açısından görmesini dile getirmektedir. Ayrıca sınıf yönetiminden özgür bir ortam benimseyen öğretmen ile daha etkili eğitim yapılacağını söylemektedir. K7 kodlu katılımcı, *“Bu değerleri kazanan öğrenciler, ilerideki yaşamlarında güvenilir, kendilerine saygı duyan bireyler olurlar. Toplum içinde saygılı kişiler olabilirler”* şeklinde dile getirerek öğrencinin topluma adaptasyonu için bu değerlerin kazanılmasını

önemli görmektedir. E8 kodlu katılımcı, “*Bu değerleri zaten toplumumuzdaki sorunlar, bu değerleri kavramayan çocuklardan meydana geliyor. İleride toplumu bu çocuklar oluşturacağı için toplumdaki sorunlar, bu değerleri biz çocukları iyi kavratırsak, ne kadar iyi öğretirsek toplumumuzda sorunlar o kadar az olur*” diyerek değerleri kavramayan öğrencinin ileride toplumda sorun oluşturacağı ve kavrayan öğrencinin ise topluma uyumlu olacağını bu sayede toplumda sorunların azalacağını dikkat çekmektedir. E9 kodlu katılımcı, “*Bana göre vatanseverlik, doğruluk ve saygı değerlerini tam olarak öğrenen bir çocuk tüm değerleri yeterince kavramış olur. Bu değerleri uygulayan çocuk zaten diğerlerini de barındırıyor demektir*” diyerek katılımcı seçtiği değerleri önemli görmekte ve bunları benimseyen öğrencinin diğer bütün değerleri kavradığını dile getirmektedir. K10 kodlu katılımcı ise: “*Bunun için toplumumuzun özellikle ihtiyacı var. Bunun temeli de bence 1. sınıfta atılmaktadır*” diyerek katılımcı söylediği değerleri toplumun içinde bulunduğu ihtiyaçtan dolayı ortaya çıktığını söylemektedir. Ayrıca K10 kodlu katılımcı bu değerlerin temelini ilkokul 1. sınıfta atıldığını dile getirmiştir.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 9. soru olan “Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için sınıf içinde hangi etkinlikleri uyguluyorsunuz?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline getirilerek Tablo 18’de sunulmuştur. Kodlar *2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kapsamında Demokratik Değerlerin Kazandırılması İçin Sınıf İçinde Yapılan Etkinlikler Teması* altında derlenmiştir.

Tablo 18. 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı Kapsamında Demokratik Değerlerin Kazandırılması İçin Sınıf İçinde Yapılan Etkinlikler Teması İlgili Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Drama	E5, K7, K10	3
Filmler	E3, E8, K10	3
Örnek Olay	K1, E3, E5	3
Araştırma ve Gözlem Çalışmaları	E5, K7	2
Boyama Sayfaları	K2, E9	2
Çalışma Sayfaları (Yaprakları)	K1, K2	2

Tablo 18'in Devamı

Gösterip Yaptırma Etkinlikleri	E3, K7	2
Rol Oynama	K1, E8	2
Seçme ve Seçilme	E4, K10	2
Soru-Cevap	K7, E8	2
Beyin Fırtınası	E8	1
Alınacak Kararlarda Oylama	E4	1
Biyografi Çalışmaları	E5	1
Çalışma Kitabı Etkinlikleri	K1	1
Deney	E5	1
Dinleme Çalışmaları	E9	1
Doğru-Yanlış Etkinlikleri	E9	1
Görsel Okuma Çalışması	E9	1
Ortamı Yaşatma	E5	1
Öz Değerlendirme	K7	1
Pano Çalışmaları	E3	1
Problem Çözme	K7	1
Slayt Gösterisi	E3	1
Tartışma	K7	1
Veli Toplantıları ile Bilgilendirme	E4	1

Tablo 18'de 2009 Hayat Bilgisi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için sınıf içinde yapılan etkinliklere ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 18 incelendiğinde 2009 Hayat Bilgisi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için sınıf içinde yapılan etkinliklere ilişkin olarak katılımcılar, drama, filmler ve örnek olay etkinliklerini yoğun olarak kullandıkları yönünde görüş bildirdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların, araştırma ve gözlem çalışmaları, boyama sayfaları, çalışma sayfaları (yaprakları), gösterip yaptırma etkinlikleri, rol oynama, seçme ve seçilme ve soru-cevap etkinliklerini yer verdiklerine yönünde görüş bildirdikleri tespit edilen bir diğer bulgudur. Tablo 18 incelendiğinde katılımcı görüşlerine dayalı olarak beyin fırtınası, alınacak kararlarda oylama, biyografi çalışmaları, çalışma kitabı etkinlikleri, deney, dinleme çalışmaları, doğru-yanlış etkinlikleri, görsel okuma çalışması, ortamı yaşatma, öz değerlendirme, pano çalışmaları, problem çözme, slayt gösterisi, tartışma ve veli

toplantılarıyla bilgilendirme etkinliklerinin ise daha az yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre katılımcılar Hayat Bilgisi öğretim programında demokratik değerlerin kazandırılması için kullanılan sınıf içi etkinliklere, drama, film ve kitaplarda yoğunlukta bulunan örnek olay yöntemini söylediklerine ulaşılabilir.

Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için sınıf içinde yapılan etkinlikler ile ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir. Katılımcılardan K1, *“Ben genellikle öğrenci çalışma kitabındaki etkinlikleri uyguluyorum. Bazen de çalışma sayfaları hazırlıyorum ve onları veriyorum çocuklara. Kullandığım yöntem, tekniklerde var. En çok örnek olay yöntemi ve rol oynama yöntemini kullanıyorum”* diyerek çalışma kitabındaki etkinliklere ağırlık verdiğini söylemiştir. Ayrıca kazanımlar için etkinliklerde çoğunlukla örnek olay ve rol oynama etkinliğinin kullandığını dile getirmiştir. K2 kodlu katılımcı: *“Her kazanıma uygun etkinlikleri uygulamaya çalışıyorum. Örneğin çalışma yaprağı veriyorum. Boyama veriyorum. Öğrenci bu şekilde kendisi yaparak öğrenmektedir”* şeklinde öğrencilerin yaparak öğrendiğini, bu yönde etkinlikler ve kazanıma uygun etkinlikler kullanmaya çalıştığını söylemiştir. E3 kodlu katılımcı ise: *“Zaten normalde verilen hayat bilgisindeki konular yeterli olmuyor. Bunları desteklemek adına birkaç örnek olay anlatabiliyoruz. İşte konunun içeriğine göre slayt gösterisi, gösterip yaptırma etkinlikleri, filmler veya pano çalışmalarlarıyla görselleri çoğaltabiliyoruz”* şeklinde söyleyerek programda yer alan konuların yeterli olmadığını dile getirmiştir.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 10. soru olan “Hayat Bilgisi ders kitabı demokratik değerlerin öğretimi açısından yeterli mi? Açıklar mısınız?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Katılımcıların bu araştırma sorusuna verdikleri cevaplar yeterli ve yetersiz şeklinde ve frekansları ile birlikte Tablo 19’da ve açıklamalar ile aşağıda sunulmuştur. Kodlar *Hayat Bilgisi Ders Kitabının Demokratik Değerlerin Öğretimi Açısından Yeterliliği Teması* altında derlenmiştir.

Tablo 19. Hayat Bilgisi Ders Kitabının Demokratik Değerlerin Öğretimi Açısından Yeterliliği Temasıyla İlgili Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

	Katılımcılar	f
Yeterli	K2, E5, K6, K7, K10	5
Yeterli Değil	K1, E3, E4, E9	4
Kararsız	E8	1

Tablo 19’da Hayat Bilgisi ders kitabının demokratik değerlerin öğretimi açısından yeterliliğine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 19 incelendiğinde Hayat Bilgisi ders kitabı demokratik değerlerin öğretimi açısından yeterliliğine ilişkin katılımcılardan; K2, E5, K6, K7 ve K10 kodlu katılımcılar olmak üzere 5 katılımcı yeterli bulduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 19 incelendiğinde Hayat Bilgisi ders kitabı demokratik değerlerin öğretimi açısından yeterliliğine ilişkin katılımcılardan ise; K1, E3, E4 ve E9 kodlu katılımcılar olmak üzere 4 katılımcı yetersiz bulduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca Tablo 19 incelendiğinde Hayat Bilgisi ders kitabı demokratik değerlerin öğretimi açısından yeterliliğine ilişkin katılımcılardan; E8 kodlu katılımcı kararsız olmak üzere 1 kişi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre katılımcıların Hayat Bilgisi ders kitabının demokratik değerlerin öğretimi açısından yeterliliğine yönelik, yeterli diyen katılımcıların daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılabilir.

Hayat Bilgisi ders kitabı demokratik değerlerin öğretimi açısında yeterliliği ile ilgili katılımcıların yaptıkları açıklamalara yer verilmiştir. K2 kodlu katılımcı, *“Yeterlidir. Fakat bu etkinlikleri yaparak, tabi ki iş bizde bitiyor. Kazanıma uygun etkinlikler yapılırsa daha da etkili olacaktır”* diyerek yeterli görmekte, fakat yine de öğretmenlere büyük iş düştüğünü söylemektedir. E5 kodlu katılımcı: *“Hayat bilgisi kitabımızın bu konuda yeterli olduğunu düşünüyorum. Kitapta görsel materyallerin daha da artırılmasının, çocukları dikkat kesilme olayının daha da artırılmasının çocukların daha ilgi ve alakasını sağlayacağını düşünüyorum”* diyerek kitabı yeterli bulmakta ama görsel materyallerin artırılmasının güzel olacağını dile getirmiştir. K6 kodlu katılımcı, *“Bence hayat bilgisi, demokratik değerlerin öğretimi açısından teorik olarak yeterli. Ancak etkinlikler açısından yetersiz görmekteyim”* söyleyerek kitabı teorik açıdan yeterli bulmakta, fakat etkinliklerin daha fazla olabileceği kanısındadır.

K7 kodlu katılımcı: *“Bana göre yeterli. Çünkü bütün değerlere yer verilmiş. Birazda tabi dersin işlenişi ile ilgili bu. Eğer ders güzel işlenirse, güzel örneklerle çocuklara anlatılırsa daha da başarılı olunur”* diyerek dersin işlenmesinin önemli olduğunu söylemektedir. K10 kodlu katılımcı ise: *“Bence yeterli. Fazla üstüne gittiğimiz zaman, çocukta da bir algılama sorunu oluşabilir. Konulara yeterince yer vermişler, etkinlikler de var. 8 ay içinde bence yeterli. Demokratik değerlerin öğretimi açısından konular var ama tabii ki sizde ek çalışmalar yapabilirsiniz kendi özverinizle”* diyerek konuların yeterli olduğunu ama yine öğretmenin aktif olması gerektiğini, büyük işin ona düşüğünü söylemektedir. K1 kodlu katılımcı: *“Değil. Çünkü etkinlikler genellikle teorik olarak hazırlanmış kitapta. Bu nedenle çocuklarda kazanım sadece teoride alıyor. Uygulamaya gelince birçok öğrencinin hatırlayabileceğini bile zannetmiyorum. Bu yüzden yeterli değil”* diyerek kitabı yetersiz bulmakta ve etkinlikler çocuklarda teorik olarak işlendiğini, ama uygulamada zorlanıldığından bahsetmektedir. E3 kodlu katılımcı: *“Pekiştirme bağlamında çocukların kazanımı içselleştirmesi bakımından değerlendirme kısmında, özellikle çalışma kitabındaki çalışmaların maalesef yeterli olmadığını düşünüyorum”* diyerek çalışma kitabındaki etkinliklerin yeterli olmadığını savunmaktadır. E4 kodlu katılımcı, *“Demokratik değerlerin öğretilmesi sadece kitapla olabileceği inancında değilim. Bunun için, öğretmen örnek teşkil etmesi ve bu demokratik değerlerin sürekli olarak sınıf içerisinde tüm derslerde uygulamasıyla kararların birlikte alınmasıyla, çocukların bunu daha iyi anlayacaklarını daha iyi kavrayacaklarını düşüncesindeyim”* diyerek sadece kitapta etkinliklerin öğretimi açısından yeterli görmemektedir. Ayrıca demokrasi ile ilgili değerlerin kitapta kalmaması, öğretmenin model olması ve kararların öğrencilerle birlikte alınması üzerinde önemle durmaktadır. E9 kodlu katılımcı ise *“Bana göre ben biraz yetersiz buluyorum. Çünkü resimler, görsel destekleme konusunda çocukların seviyesine uygun, güzel olmuş ama konular daha fazla örnek olayla desteklenirse daha güzel olabilirdi. Bir de genellikle arkadaşlarla konuştuğumuzda da çalışma kitabındaki etkinliklerin çocukların anlayabileceği seviyede olursa daha da güzel olur diye düşünüyorum”* diye söyleyerek yetersiz bulmaktadır. Görselliği uygun bulmasına rağmen daha fazla örnek olay olmasını ve öğrenci seviyesine uygun olması gerektiğini söylemektedir. E8 kodlu katılımcı da *“Bu soruyu biz kesinlikle yeterlidir diye ya da yetersiz diye ayırırsak çok yanlış olur. Tabii ki yeterli diyemeyiz. Ama yetersiz de diyemeyiz. Ama her bilginin, insan kendini nasıl geliştirdiği gibi bizde Hayat Bilgisi dersine, kitabına öğretmende*

kendinden bir şeyler katmalı üstüne” diyerek kararsızlığını dile getirmiştir. Ayrıca öğretmenin etkili olmasından ve okul-aile-öğrenci işbirliğini dile getirmiştir.

Uygulamada, görüşme formunda bulunan 11. soru “Hayat Bilgisi ders kitapları demokratik değerleri ne tür etkinlikler ile öğretiliyor?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplar kodlanarak ve tema şekline getirilerek Tablo 20’de sunulmuştur. Kodlar *Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Demokratik Değerlerin Öğretilmesinde Kullanılan Etkinlikler Teması* altında derlenmiştir.

Tablo 20. Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Demokratik Değerlerin Öğretilmesinde Kullanılan Etkinlikler Temasına İlişkin Belirlenen Kodlar, Katılımcılar ve Frekansları

Kod	Katılımcılar	f
Örnek Olay	K2, E3, E4, E5, K7,E9	6
Drama	E5, K7, E8, E9	4
Rol Oynama	K1, K2, E8, E9	4
Soru-Cevap Yöntemi	E5, K7, E8, E9	4
Araştırma Yapma	E4, E5, K7	3
Görsel Sunum	E8,E9, K10	3
Gözlem Yapma	E4, E5, K7	3
Görsel Okuma	E3, K7	2
Resim Yorumlama	K1, E3	2
Yapılandırıcı Yaklaşım	E8, K10	2
Aktif Katılım	E4	1
Benzetme	K2	1
Beyin Fırtınası	K7	1
Boyama	K1	1
Biyografi	E5	1
Güncel Hayata İndirgeme	E8	1
Grup Çalışmaları	E9	1
Hikâyeler	E3	1
İşbirliği Yaparak Öğrenme	E8	1
Problem Çözme	E5	1
Resimleri Sıraya Koyma	K1	1
Senaryolar	K7	1
Sosyal Etkinlikler	K6	1

Tablo 20'nin Devamı

Skeçler	E5	1
Sportif ve Kültürel Faaliyetler	K6	1
Şarkı	K10	1
Tahmin Etme	E8	1
Tartışma	K7	1

Tablo 20'de Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerleri ne tür etkinlikler ile öğretildiğine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Tablo 20 incelendiğinde katılımcıların Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerlerin öğretimine ilişkin olarak öğretiminde, örnek olay yöntemi, drama, rol oynama ve soru-cevap yönteminin en sık vurgulanan yöntemler olduğunu yönünde görüş bildirdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca Tablo 20 incelendiğinde katılımcıların araştırma yapma, görsel sunum ve gözlem yapma etkinliklerinin kullanılan diğer yollar olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tablo 20 incelendiğinde katılımcılar; aktif katılım, benzetme, beyin fırtınası, boyama, biyografi, güncel hayata indirgeme, grup çalışmaları, hikâyeler, işbirliği yaparak öğrenme, problem çözme, resimleri sıraya koyma, senaryolar, sosyal etkinlikler, skeçler, sportif ve kültürel faaliyetler, şarkı, tahmin etme ve tartışma ise en az yer verilen etkinlikler olduğu yönünde görüşleri olduğu tespit edilen bir diğer bulgudur. Buna göre katılımcılar Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerleri öğrettiği etkinliklere, örnek olay yöntemi, drama, rol oynama ve soru-cevap etkinliklerinin kitapta en çok kullanıldığı bulgusuna ulaşılabilir.

Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerleri ne tür etkinlikler ile öğretildiğine ilişkin ilgili katılımcı görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir. E3 kodlu katılımcı, *“Genel olarak, hikâyelerle, örnek olaylarla ya da görsellerle. Yani resim okuma, görsel okuma diyoruz. Resimler üzerinden yola çıkarak yorum yapmalarıyla alakalı olarak, sadece bu çerçevede içerisinde var”* diyerek görsel etkinliklerin daha ön planda olduğunu vurgulamıştır. E5 kodlu katılımcı, *“Skeçler karşımıza çıkıyor. Drama çalışmalarımız zaman zaman dikkatimizi çekiyor. Biyografi çalışmaları var. ... Araştırma yapmalarını teşvik edici çalışmalar var. Yine örnek olaylar, çocukların soru-cevap yoluyla birbirleriyle etkileşimi sınıf içerisinde veya ailesiyle olabilir. Yine gözlem yapmalarını sağlamalarını teşvik eden çalışmalar var”* şeklinde öğretildiğini ve hangi çalışmaların yapıldığını söylemiştir. K7 kodlu katılımcı: *“Örnek olay yöntemi var*

öncelikle. Daha sonra senaryolar verilmesi, görsel okuma etkinliği, beyin fırtınası, tartışma, soru-cevap, drama, araştırma ve gözlem kâğıtları etkinlikleri ile öğretiliyor” şeklinde öğretildiğini söylemektedir. E9 kodlu katılımcı ise, “Daha çok drama ve canlandırma etkinlikleri daha kalıcı ve daha anlaşılır oluyor. Biz örnek olayı da kullanıyoruz. Soru-cevap etkinliği, grup çalışmaları ile öğretmeye çalışıyoruz. Tabi görsel desteklerle de zenginleştiriyoruz” diyerek hangi etkinliklerini kullandığını dile getirmiştir

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, araştırma bulgularında yer alan ana temalar altında ele alınıp tartışılmıştır.

Çağımızda yaşanan ve çok hızlı bir şekilde bazı teknolojik ve bilimsel gelişmeler ışığında bireylerin toplumsal yaşamlarında büyük değişiklikler oluşturmuştur. Bu değişim eğitimi de etkilemiştir. Gelişen dünyada değerler, beceriler ve davranışlarda değişim göstermiştir. Öğretmenlerin bu değişime ayak uydurması için kendini çok yönlü olarak geliştirmesi gerekmektedir. Bu yönde yapılacak çalışmalarda öğretmenlerin bu değişime, uyumu için katkı sağlayacaktır. Bu sebeple araştırmamızın amacı; Hayat Bilgisi dersi öğretim programındaki demokratik değerlerin kazandırılmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini ortaya çıkarmaktır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlere yönelik görüşlerinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum cinsiyetin demokratik değerlerin öğretilmesine ilişkin etkisiz bir değişken olduğunu göstermektedir. Araştırmamıza paralel olarak, Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar'ın (2006) ilköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenler tarafından algılanan demokratik tutumları ile öğretmenlerin demokratik değerleri üzerine yaptıkları ilişkiisel araştırmada, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Genç ve Esen'in (2012) öğretmen yetiştirmede demokratik değerlerle ilgili benimsenmesi adlı araştırmasında, öğretmen yetiştirmede eğitim fakültelerinde bulunan öğretim elemanlarının benimsedikleri demokratik değerlere yönelik yapılan çalışmada cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bayramoğlu (2016) öğretmenlerle ilgili demokratik değer ve iş doyumları arasındaki ilişkisi ile ilgili yaptığı araştırmasında, yine cinsiyet değişkeninin demokratik değer üzerinde etkili olmadığını görmüştür. Yazıcı'nın (2011) Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelediği araştırmasında, öğretmen adaylarının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmediği görülmüştür. Çiftçi'nin (2015) ilköğretim öğretmenlerinin sınıf yönetim tarzları ve demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki adlı araştırmasında, cinsiyet değişkenine göre etkisi olup olmadığı

eğitim hakkı boyutu, dayanışma hakkı alt boyutu, özgürlük hakkı alt boyutu açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görölmektedir. İlđan, Karayığıt ve Çetin'in (2013) ortaokul öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelediği araştırmasında, cinsiyet değişkeni yönünden anlamlı bir farklılık olmadığı görölmüştür. İlgili çalışmaların sonuçları bu araştırmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir. Ancak yapılan bazı çalışmalarda ise bu araştırmadan farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Büyükkaragöz ve Kesici'nin (1996) öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları adlı araştırmasında, öğretmenlere demokrasi ve hoşgörü tutum ölçeği uygulanarak cinsiyet değişkeni yönünden kadın ve erkek ilkokul öğretmenlere arasında anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Doğanay ve Sarı'nın (2004) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılması adlı araştırmasında, cinsiyet açısından kız öğrencilere yönelik anlamlı farklılık bulunmuştur. Taçman'ın (2006) ilköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları adlı araştırmasında, sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları ile cinsiyet arasında kadınların lehine anlamlı bir ilişkin bulunduğunu belirtmiştir. Ulusoy'un (2007) lise Tarih Dersi Öğretim Programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirildiği araştırmasında, cinsiyet yönünden kız öğrencilere yönelik anlamlı farklılık bulunmuştur. Kontaş, Selçuk ve Polat'ın (2016) ortaokul öğretmenlerinin demokratik tutumları ile öğrencilerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin incelendiği araştırmasında, öğretmenlerin demokratik tutumlarının cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermediği görölrken, öğrencilerin demokratik değerlere sahip olma düzeyi açısından bazı alt boyutlarda kız öğrenciler lehine olduğu görölmüştür. Ayrıca Çermik'in (2013) öğretmen adaylarının demokratik değerleri ve bu değerlerin bazı değişkenler açısından incelendiği araştırmasında ise 966 öğretmen adaylarının demokratik değerleri cinsiyet değişkenine göre erkekler lehine anlamlı bir farklılık olduğu görölmüştür. İlgili araştırma sonuçları bu araştırma sonuçlarıyla farklılaşmaktadır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlere yönelik görüşlerinde yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu durum yaş değişkeninin demokratik değerlerin öğretilmesinde etkisiz bir değişken olduğu şeklinde yorumlanabilir. Çiftçi'nin (2015) yaptığı

araştırmada öğretmenlerin yaşları demokratik değerlere ilişkin tutumları arasındaki fark incelendiğinde aralarında anlamlı bir farklılık tespit edilmediği görülmüştür. Karadağ, Baloğlu ve Yalçinkaya'nın (2006) çalışmasında da ilköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenler tarafından algılanan demokratik tutumları ile öğretmenlerin demokratik değerleri üzerine yaptıkları ilişkiyel araştırmasında, yaş değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yazıcı'nın (2011) Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelediği çalışmasında öğretmen adaylarının yaş değişkeni açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmediği görülmüştür. İlgili çalışmaların sonuçları bu araştırmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir. Fakat Çavdar'ın (2009) ilköğretim öğretmenlerinin bireysel değerleri üzerinde çok boyutlu olarak yaptığı araştırmasında, yaş değişkenine göre 41 yaş ve üzeri öğretmenlerle, 21-40 yaş arasındaki öğretmenler arasında, 41 yaş üstü öğretmenlerin lehine saygı ve doğruluk ile paylaşma ve saygı boyutlarında verilen cevaplar anlamlı bulunmuştur. İlgili çalışmada bu araştırmadan farklı sonuçlara ulaşılmıştır

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlere yönelik görüşlerinde mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç mesleki kıdem demokratik değerlerin kazandırılmasında etkisiz bir değişken olduğu şeklinde yorumlanabilir. Karadağ, Baloğlu ve Yalçinkaya'nın (2006) ilköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenler tarafından algılanan demokratik tutumları ile öğretmenlerin demokratik değerleri üzerine yaptıkları ilişkiyel araştırmasında, mesleki kıdem değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür. Bayramoğlu'nun (2016) öğretmenlerin demokratik değerleri ile iş doyumları arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmasında ise sınıf öğretmenlerinin demokratik değerlere ilişkin algılarına öğretmenlerin eğitim durumu açısından bakıldığında mesleki hizmet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Genç ve Esen'in (2012) öğretmen yetiştirmede demokratik değerlerle ilgili benimsenmesi adlı çalışmasında öğretmen yetiştirmede eğitim fakültelerinde bulunan öğretim elemanlarının benimsedikleri demokratik değerlere yönelik yapılan araştırmasında, katılımcıların öz değerlendirme ile ilgili toplam puanları ile mesleki kıdemleri arasında anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Özge'nin (2008) dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri adlı araştırmasında, öğretmenlerin mesleki kıdem durumlarına göre değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir

farklılık olmadığı görülmüştür. Memişoğlu'nun (2013) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin görüşleri adlı araştırmasında, ilköğretim okulu 4. ve 5. sınıflarında görev yapan sınıf öğretmenleri Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarında yer verdikleri değerler, kullandıkları yaklaşımlar, yöntem-teknik ve ölçme değerlendirme etkinliklerine ilişkin öğretmenlerin mesleki kıdem durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür. Çiftçi'nin (2015) ilköğretim öğretmenlerinin sınıf yönetim tarzları ve demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki adlı araştırmasında, mesleki kıdem değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür. İlgili çalışmalar bu araştırmayı destekler niteliktedir. Ancak Genç'in (2006) demokratik kazanımların gerçekleşmesinde ilköğretim öğretmenlerinin etkililiği araştırmasında, öğretmenlerin mesleki kıdemleri yönünden anlamlı farklılık bulunmuştur. Farklılık 6-10 yıllık mesleki kıdeme sahip ilköğretim öğretmenlerinin demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde kullandıkları etkinlikler ile 21 yıl üzeri ve mesleki kıdeme sahip ilköğretim öğretmenlerinin görüşlerinin 21 yıl üzeri öğretmenler lehine çıktığı görülmüştür. Çavdar'ın (2009) ilköğretim öğretmenlerinin bireysel değerlerinin çok boyutlu incelenmesi araştırmasında, kıdem değişkenine göre "saygı ve doğruluk" alt boyutunda manidar bir farklılığın 11 yıl ve üstü kıdeme sahip öğretmenlerle, 1-10 yıl arasında 11 yıl ve üstü kıdeme sahip öğretmenlerin lehine anlamlı bir farklılık çıktığı görülmüştür. Yılmaz'ın (2011) ilköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi tarzları ile demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki adlı araştırmasında, öğretmenlerin demokratik değerlere ilişkin görüşleri mesleki kıdem değişkenine göre 21 yıl ve üstü öğretmenler ile diğer kıdem grupları arasında anlamlı farklılık bulunduğu görülmüştür. İlgili çalışmalar bu araştırmadan farklı sonuçlara ulaşmıştır. Farklı çalışmalarda değişik sonuçlar bulunmasının nedeni, çalışma gruplarının farklılığı ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlere yönelik görüşlerinde katılımcıların öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu durum öğrenim düzeyi değişkeninin demokratik değerlerin öğretilmesine yönelik görüşleri etkilediği şeklinde yorumlanabilir. Genç'in (2006) yaptığı çalışmada demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin kullandıkları etkinlikler ile öğretmenlerin öğrenim durumu arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıktığı görülmüştür.

Çalışmada öğretmenlerin demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde, kullandıkları etkinlikler öğrenim durumlarına göre değişiklik göstermekte olduğu belirlenmiştir. Yılmaz'ın (2011) ilköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi tarzları ile demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki adlı araştırmasında; öğretmenlerin demokratik değer toplam puanı ve dayanışma alt boyutuna ilişkin görüşleri öğretmenlerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada demokratik değerler toplam puan ve dayanışma alt boyutunda, diğer eğitim kurumlarından mezun olan öğretmenler eğitim fakültesi mezunu olan öğretmenlere göre daha olumlu görüşlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. İlgili çalışmaların sonuçları bu araştırmayı destekler niteliktedir. Ancak bu araştırmayla aynı doğrultuda sonuç sergilemeyen çalışmalara da rastlanmıştır. Özge'nin (2008) dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri adlı araştırmasında, öğretmenlerin eğitim durumlarına göre değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Memişoğlu'nun (2013) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin görüşleri adlı çalışmasında, ilköğretim okulu 4. ve 5. sınıflarında görev yapan sınıf öğretmenleri Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarında yer verdikleri değerler, kullandıkları yaklaşımlar, yöntem-teknik ve ölçme değerlendirme etkinliklerine ilişkin öğretmenlerin mezuniyet durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür. Bayramoğlu'nun (2016) öğretmenlerin demokratik değerleri ile iş doyumları arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada ise sınıf öğretmenlerinin demokratik değerlere ilişkin algılarına öğretmenlerin eğitim durumu açısından bakıldığında eğitim durumu açısından anlamlı bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. İlgili çalışma sonuçları araştırmanın sonuçlarından farklılaşmaktadır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlere yönelik görüşlerinde okutulan sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre katılımcılara yönelik okuttukları sınıf değişkeninin etkin değişken olmadığı görülmektedir. Bu durum okutulan sınıf değişkeninin demokratik değerlerin öğretilmesine yönelik görüşleri etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlere yönelik görüşlerinde herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyelik değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Akın ve Özdemir'in (2009) öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi adlı araştırmalarında, kadın öğretmen adaylarının ve herhangi bir sivil toplu kuruluşuna üye olan adayların daha yüksek demokratik değerlere sahip olduğunu belirtmiştir. İlgili çalışmanın sonucu bu araştırmadan farklılaşmaktadır. Buradan katılımcıların herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmaması değişkenine göre farklı düşüncelere sahip olmadığı görülmektedir.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin programdaki yoğunluk düzeyi ile ilgili adalet değerinin kabul edilebilir derecede yoğunluğu yönünde biraz düzeyinde yoğun olduğu görüşünü bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların verdiği görüşlerinin çok düzeyi de azımsanmayacak derecede olduğu yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada adalet değerine öğretim programında kabul edilebilir düzeyde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Balcı ve Yanpar Yelken'in (2013) İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerler ve değerler eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri adlı araştırmasında, Sosyal Bilgiler programında yer alan değerler hakkında öğretmen görüşlerinin oluşturduğu demokratik değerlerin önem sırasına göre; adil olma, barış, dürüstlük, duygu ve düşüncelere saygı olarak görülmüştür. Çermik'in (2013) öğretmen adaylarının demokratik değerleri ve bu değerlerin bazı değişkenler açısından incelendiği araştırmada, eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının demokratik değerleri 4 temel faktöre göre açıklamışlardır. Bu değerler arasında en yüksek aritmetik ortalama adalet değerine ait olduğu görülmüştür. Ayrıca Karadağ'ın (2015) sınıf öğretmeni adaylarına metaforik algıları doğrultusunda yaratıcı drama yöntemiyle demokratik değerlerin kazandırılması araştırmasında, öğretmen adaylarının en fazla adalet ve eşitlik kavramların ile ilgili metaforlar oluşturduğu görülmüştür. İlgili araştırmalar bu araştırmayı destekler niteliktedir.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin programda yer alan yoğunluk düzeyi ile ilgili doğruluk değerinin çok düzeyinde olduğu yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların verdiği görüşlerin biraz düzeyinin de azımsanmayacak derecede olduğu yönünde görüş

bildirmişlerdir. Araştırmada doğruluk değerine öğretim programında yüksek düzeyde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin programda yer alan yoğunluk düzeyi ile ilgili dürüstlük değerinin çok düzeyinde olduğu yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların verdiği görüşlerin biraz düzeyinin de azımsanmayacak derecede olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Araştırmada dürüstlük değerine öğretim programında yüksek düzeyde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Tay ve Yıldırım'ın (2009) Sosyal Bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere yönelik velilerin görüşlerini alarak yaptığı araştırmada, öğretilmesi gerekli değerleri önem sırasına göre ilk beşini sıralayın sorusuna veliler, üçüncü sırada dürüstlük değerini belirtmişlerdir. Yine aynı araştırmada Sosyal Bilgiler programında yer alan değerleri önem sırasına göre ilk beşini sıralayın sorusuna veliler tarafından, ilk olarak vatanseverlik ile ikinci olarak dürüstlük değerini seçtikleri görülmüştür. Doğanay ve Sarı'nın (2004) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılması adlı araştırmasında öğretmen ve öğrenci görüşlerinin demokratik değerler olarak ele alınan saygı, eşitlik, dürüstlük, adalet ve çeşitlilik değerleri arasında gizlilik değeri dışında tüm değerlerde anlamlı farklılık bulunmuştur. İlgili çalışmaların sonucu bu araştırmayı destekler niteliktedir.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin programda yer alan yoğunluk düzeyi ile ilgili hoşgörü değerinin çok düzeyinde olduğu yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların verdiği görüşlerin biraz düzeyinin de azımsanmayacak derecede olduğu görülmüştür. Araştırmada hoşgörü değerine öğretim programında yüksek düzeyde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. İlğan, Karayiğit ve Çetin'in (2013) ortaokul öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelediği araştırmada, hoşgörü ve çeşitlilik boyutunda ortaokul öğrencilerinin makul düzeyde benimsedikleri ortaya çıkmıştır. İlgili araştırma çalışmamızı destekler niteliktedir. Ayrıca Yiğittir ve Öcal'ın (2010) ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri ile ilgili yaptıkları araştırmada, öğrenciler tarafından hoşgörü değerinin yüksek düzeyinde tercih edildiği görülmüştür.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin programda yer alan yoğunluk düzeyi ile ilgili saygı değerinin çok düzeyinde olduğu yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların verdiği görüşlerin biraz düzeyinin de azımsanmayacak derecede olduğu görülmüştür. Araştırmada saygı değerine öğretim programında yüksek düzeyde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yiğittir ve Öcal'ın (2010) ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri ile ilgili yaptıkları araştırmada, öğrencilerin tercih ettiği değerler bağlamında çevre temizliğinden sonra en çok kabul edilen değer saygı değeri olduğu ortaya çıkmıştır. İlgili çalışma araştırmamızı destekler niteliktedir. Ayrıca İlğan, Karayığit ve Çetin'in (2013) ortaokul öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre inceledikleri araştırmada ise başkalarının haklarına saygı ve bireysel farklılıklara saygı boyutunda ortaokul öğrencilerinin ortalaması, tamamen katılıyorum düzeyinde çıkmıştır. Bu çalışmaya göre öğrencilerin başkalarının haklarına ve bireysel farklılıklara yüksek düzeyde saygı duydukları söylendiği görülmüştür.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin programda yer alan yoğunluk düzeyi ile ilgili yardımseverlik değerinin çok düzeyinde olduğu yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların verdiği görüşlerin biraz düzeyinin de azımsanmayacak derecede olduğu görülmüştür. Araştırmada yardımseverlik değerine öğretim programında yüksek düzeyde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programında hangi demokratik değerlerin verildiğine dair soruya, hoşgörü, saygı, adalet, doğruluk, seçme ve seçilme, dürüstlük ve sevgi değerlerinin en sık vurgulanan görüşler olduğu görülmüştür. Araştırmada öğretim programında demokratik değerlerin yer aldığı ve önem verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sarı ve diğerleri (2008) 2005-2006 öğretim yılında Türkiye'de uygulamaya konulan ilköğretim programında bireylere demokratik değerlerin kazandırılmasının önem verilen konulardan biri olduğunu belirtmiştir. Şimşek'in (2013) Hayat Bilgisinde kişisel nitelik (değer) öğretimi üzerine yaptığı araştırmada programda kişisel nitelik olarak 15 değer bulunduğunu ve bu değerlerin; özsaygı, özgüven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, saygı, barış, yardımseverlik, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik ve kültürel değerleri koruma ve

geliştirme olduğunu dile getirdiği görülmüştür. Hooli ve Shammari'nin (2007) yürütülen araştırmada değerlerin sekiz boyutu üzerinde durulmuştur: doğruluk, dürüstlük, minnettarlık, sadakat, mantık, adalet, merhamet ve sabır olduğu görülmüştür. Araştırmada istatistiksel verilerin anlamlı bulunduğu belirtilmiştir. Güzel Candan ve Ergen'in (2014) 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından yaptığı araştırmada, ders kitaplarında en çok işlenen değerlerin sevgi ve sorumluluk ve en az işlenen değerlerin ise barış ve misafirperverlik olduğunu söylemiştir. Sigurdardottir ve Einarsdottir'nin (2016) gerçekleştirdiği çalışmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinden üçünün seçtiği eylem araştırması projesi sırasında odaklanılacak değerler: özen, saygı ve disiplin olduğunu belirtmiştir. İzlanda anaokulunda öncelikli değerler, okul öncesi öğretmenleri çocuklarla iyi bir şekilde iletişim kurmak ve sorunları varsa açığa çıkarmak olduğu belirtilmiştir. İlgili çalışmalarda bu araştırmadaki benzeri demokratik değerlerin programlarda yer aldığı görülmektedir. Bu araştırmanın sonucu, ilgili çalışmaların sonucu ile örtüşmektedir

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programının hoşgörü değeri hakkında neler öğretiyor sorusuna, hoşgörülü davranma, farklılıklara saygı ve saygı davranışlarını en sık vurgulanan görüşler olduğu görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların verdikleri görüşler doğrultusunda, hoşgörü değerini davranış olarak saygı ile iç içe gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Deveci ve Ay'ın (2009) ilköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler adlı araştırmasında, öğrencilerin oluşturdukları günlüklerde hoşgörü değeri ile ilgili olumlu ifadeler ve olumsuz ifadeler yer aldığı görülmektedir. Ayrıca aynı araştırmada, öğrenci günlüklerinde hoşgörü kapsamında en çok demokratik değerleri anlama ve saygı duyma yer aldığı görülmektedir. Habacı, Habacı, Kurt, Adıgüzelli ve Kalkan'ın (2013) ilköğretimde değerlerin kazandırılmasının nitelik açısından incelenmesi adlı araştırmalarında ise Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan hoşgörü değeri ile ilgili ders kitaplarında metinlerde ve resimlerde hoşgörü kavramının altında sevgi değerinin de bulunduğu ve ikisinin iç içe ve olduğu görülmüştür. İlgili çalışmanın sonuçları bu çalışmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programının saygı değeri hakkında neler öğretiyor sorusuna, bir nesneye bir kişiye saygı duyulmasını, milli değerlere saygı, büyüklere saygı, çevreye ve doğaya saygı, ailesine saygı ve farklılıklara

saygı görüşleri en sık vurgulanan görüşler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Habacı ve diğerlerinin (2013) ilköğretimde değerlerin kazandırılmasının nitelik açısından incelenmesi adlı araştırmalarında, saygı değeri ile ilgili ders kitaplarına bakıldığında daha çok bireylerin büyüklerine karşı gösterdiği saygı üzerinde durulduğu görülmektedir. Ayrıca bu değer verilmek istenirken; bu değeri ifade eden kişinin karşısındaki kişiye saygı ifadesi ile hitap sözcüklerini kullandığı da göze çarpmakta olduğu görülmektedir. Memişoğlu'nun (2013) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitime ilişkin görüşleri adlı araştırmasında, öğretmenler sorumluluk, hoşgörü, dürüstlük, bayrağa ve İstiklal Marşı'na saygı, duygu ve düşüncelere saygı değerleri üzerinde derslerde daha fazla önemle durdukları ve etkinlikleri çeşitlendirdiklerini söyledikleri görülmüştür. Türk'ün (2009) değerler eğitiminde saygı adlı araştırmasında, kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre, okulun statüsüne göre ise ilköğretim I. kademe öğretmenlerinin II. kademe öğretmenlerine göre saygı eğitimi uygulamasına daha fazla yer verdikleri veya önemsedikleri görülmüştür. İlgili çalışmaların sonuçları bu çalışmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programının yardımseverlik değeri hakkında neler öğretiyor sorusuna, aile içi yardımlaşma, engellilere yardım etme, yaşlılara yardım etme, arkadaşlara yardım etme ve sınıf içinde yardımlaşma görüşleri en sık vurgulanan görüşler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, katılımcıların araştırma sorusuna verdiği cevaplar genellikle insanlar arasında sosyal bir ilişki ile dayanışmanın artacağı ve insanların ilişkilerinin kuvvetleneceği yönünde görüş bildirdikleri tespit edilen bir diğer sonuçtur. Habacı ve diğerlerinin (2013) araştırmalarında, yardımseverlik değeri ile ilgili ders kitaplarına bakıldığında genellikle yardımlaşmanın olduğu işlerin daha kolay olacağına ve bunun insanlar arasında bağlılığı artıracığına yönelik mesajlar verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yiğittir ve Öcal'ın (2010) ilköğretim 6. Sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri adlı araştırmasında, öğrencilerin 97 değer tercih ettikleri bunlar içinde yardımseverlik değerinin de olduğu görülmüştür. Ayrıca Yiğittir'in (2010) ilköğretim öğrenci velilerinin kazandırılmasını arzuladığı değerler üzerine yaptığı araştırmada ise veliler tarafından istenen değerlerden en çok öncelik verilenler arasında yardımseverlik değerinin de olduğu görülmüştür. İlgili araştırmaların sonuçları bu araştırmayı destekler niteliktedir.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programının doğruluk değeri hakkında neler öğretiyor sorusuna verdiği görüşler, doğru söyleme, yalan söylememek ve doğru davranışı sergileme görüşleri en sık vurgulanan görüşler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bazı katılımcılar araştırma sorusuna, doğruluk ve dürüstlük değerlerinin iç içe olduğu dile getirmiş ve hatta katılımcılardan aynı gördüğünü dile getirenler olduğu ortaya çıkan bir diğer sonuç olmuştur. Ayrıca Hayat Bilgisi dersi öğretim programını doğruluk değeri ile ilgili etkinlikleri yeterli görmeyen katılımcıların da olduğu da tespit edilen bir diğer sonuçtur.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programının dürüstlük değeri hakkında neler öğretiyor sorusuna, doğrulukla ilişkili bir değer olduğu ve iç içe olduğu görüşü en sık vurgulanan görüş olduğu sonucuna tespit edilmiştir. Katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programında bu değerlerin aynı kazanımlarda ve aynı konularda bulunduğunu yönünde görüş bildirdikleri tespit edilen bir diğer sonuçtur. Habacı ve diğerlerinin (2013) ilköğretimde değerlerin kazandırılmasının nitelik açısından incelenmesi adlı araştırmalarında, dürüstlük değeri ile ilgili ders kitaplarına bakıldığında yalan söylememek, verdiği sözü tutmak, güvenilir olmak, aldatmamak anlamlarına geldiğini söylemişlerdir. Deveci ve Ay'ın (2009) araştırmasında, öğrenci günlüklerinde dürüstlük teması altında en çok açık sözlü olma, en az gizli bilgiye sahip olma olduğu görülmüştür. Such ve Walker'in (2004) araştırmasında ilköğretime devam eden öğrencilerin temel değer olarak dürüstlüğe sahip olmayı vurguladıklarını söyledikleri görülmüştür. Acun, Yücel, Önder ve Tarman'ın (2013) araştırmalarında, velilerin en önemli gördükleri üç değer dürüstlük, çalışkanlık ve saygı olduğunu belirtmiştir. İlgili çalışmaların sonucu, bu araştırmayı destekler niteliktedir.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programının adalet değeri hakkında neler öğretiyor sorusuna, adaletli davranma, yanlış davranmama, aile içinde adaletli davranışı sergileme, aile ve akrabalarla ilişkilerinde adaletli davranma ve okul içinde öğretmenlerinin ve arkadaşlarının adaletli davranışları görüşleri en sık vurgulanan görüş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Balcı ve Yanpar Yelken'in (2013) ilköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değerler eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri ve Ogelman ve Sarıkaya'nın (2015) araştırmalarında, öğretmenlerin verdikleri görüşler doğrultusunda kazanılması güç görülen değerler arasında ilk sıralarda adil olma ve adaletin bulunmakta olduğunu

belirtmişlerdir. Habacı ve diğerlerinin (2013) araştırmalarında ise adalet değeri açısından ders kitaplarının incelemesinde ayırım yapmamak, eşitsizliklerin ortadan kaldırılması anlamlarına gelen konular üzerinde önemle durulduğunu belirtmiştir. İlgili çalışmanın sonuçları bu araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersinde hangi demokratik değerler öğrencilere verilmelidir sorusuna, adalet, saygı, sevgi, doğruluk, dürüstlük ve hořęor en sık vurgulanan değerler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar, aile içi demokrasi, bilimsellik, demokrasi, farklılıklara saygı, özyönetim, seçim, sınıf kurallarını belirleme, sorumluluk, temizlik, vefa, veli toplantısı ile bilinçlendirme ve yardımlaşma değerleri en az vurgulanan değerler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Balcı ve Yanpar Yelken'in (2013) araştırmalarında, Sosyal Bilgiler ğretmenlerinin Sosyal Bilgiler programında yer alan değerler hakkında görüşlerini değerler açısından araştırmış ve genelde tüm değerleri önemli gördüklerini belirtmişlerdir. En önemli gördükleri değerler olarak ilk beş sıraya; adil olma, barış, duygu ve düşüncelere saygı, dürüstlük ve hak ve özgürlüklere saygı değerlerini söyledikleri görülmüştür. İlgili araştırmanın sonucu bu araştırmayı kısmen desteklemektedir. Tay, Durmaz ve şanal'ın (2013) araştırmasında 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğrencileri arasında en çok saygı değeri söylenmiştir. Tay ve Yıldırım'ın (2009) araştırmalarında, velilerden öğretilmesi gerekli değerleri önem sırasına göre ilk beşini sıralayın sorusuna, ilk sırada saygı değerini belirttikleri görülmüştür. İlgili araştırmanın sonuçları bu araştırmanın sonucu ile kısmen örtüşmektedir.

Araştırmada verilmesini önemli gördükleri demokratik değerler için katılımcıların gerekçelerinden; çocuğun gelecekteki hayatında ve toplumda yaşamın gereklığinin zorunluluğu olduğu yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılardan bazıları demokratik değerleri kesin bir şekilde ayırmanın mümkün olmadığını ve hepsinin birbiri ile ilişkili olduğunu, birbirlerini tamamlayıcı olduğunu söyledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların iyi ve sorumlu bir vatandaşın yetişmesi gerekliliğini savundukları görülmüştür. Katılımcılardan biri ise veli toplantıları ile ailenin bilinçlendirilmesini önemli görmüş, ailenin eğitimdeki önemini dile getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bahçe'nin (2010) araştırmasında, öğretmenlerin özsaygı, zgven, hořęor, duyarlılık ve yeniliğe açıklık gibi değerlerin kazandırılması konusunda okul-aile işbirliğini çok önemli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılardan bazıları ise toplumda var olan sorunlu bireylerin demokratik değerleri kazanamayan bireylerden meydana geldiğini söylediği sonucuna ulaşmıştır. Katılımcılar okulda verilen eğitimin toplumda önemli olduğunu vurgulamıştır. İlgili çalışmanın sonucu bu araştırmayı destekler niteliktedir. Akbaş'ın (2004) araştırmasında, öğretmenler, değer öğretiminde belirleyici olan unsurun aile olduğunu, okulda verilen değerlerin aile ve çevrede yeterince pekiştirilmediğini belirtmiştir. Bu yüzden okulda değer eğitiminin gerçekleşmesi için gerekli ortamın oluşturulmadığı ve oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Ravinder'in (2006) toplum için eğitim programlarının büyük bir etkisi olduğundan dolayı değer eğitimi okullarda etkili biçimde ele alınmadığı sürece öğrencilerin kişiliklerini geliştirmek ve iyi bir vatandaş yetiştirmenin olanaklı olmadığını düşünmektedir. Katılımcılardan milli değerleri, saygı, doğruluk ve vatanseverlik değerlerini bütün demokratik değerlerden önemli gördüğü sonucuna ulaşmıştır. Kolaç ve Karadağ'ın (2012) Türkçe öğretmeni adaylarının "değer" kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamaları adlı araştırmalarında öğretmen adaylarının ulusal değerleri önemli gördükleri ve bayrak, dil, ulusal marş ve vatanseverlik değerini öncelikli olarak gördükleri sonucuna ulaştığı görülmüştür. İlgili araştırmanın sonuçları bu araştırmanın sonucu ile kısmen örtüşmektedir.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için sınıf içinde hangi etkinliklerin uygulandığına dair görüşlerinde en sık drama, filmler ve örnek olay etkinliklerinin uygulandığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca araştırma ve gözlem çalışmaları, boyama sayfaları, çalışma yaprakları (sayfaları), gösterip yaptırma, seçme ve seçilme, rol oynama ve soru-cevap etkinlikleri de azımsanamayacak derecede olduğu sonucu bulunmuştur. Aykaç'ın (2011) Hayat Bilgisi dersi öğretim programında kullanılan yöntem ve tekniklerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi adlı araştırmasında, öğretmenler daha çok soru-cevap, anlatım, görsel inceleme, tartışma ve beyin fırtınası etkinliklerini kullandıkları görülmüştür ve kısmen araştırmamızı destekler niteliktedir. Ottenbreit-Leftwich, Glazewski, Newby ve Ertmer'in (2010) öğretmenlerin teknolojiyi kullanmakla ilgili inançlarının değerleri: mesleğe hitap etmek ve öğrenci ihtiyaçları adlı araştırmalarında, öğrenci videosunun başarıyı artırdığını belirtmiştir. Aynı araştırmada öğretmenlerin teknolojiyi eğitimde kullandıkları görülmüştür. Bahçe'nin (2010) Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi adlı araştırmasında, öğretmenlerin bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma

ve sorumluluk gibi değerleri kazandırmak için sınıf içi ve sınıf dışı etkinlikler yaptığını ve tercihen öğretmenlerin sınıf içi etkinlikleri tercih ettiği görülmüştür. Sınıf içinde genellikle, grup çalışması, toplumda başarılı olmuş insanların hayat hikâyelerini inceleme ve anlama çalışması, bunlarla ilgili proje ve performans ödevleri verme gibi etkili yöntemler kullandıkları görülmüştür. Sınıf dışında ise öğretmenlerin genellikle araştırma ödevleri vermeyi tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır ve kısmen araştırmamızı destekler niteliktedir. Geçit, Şeyihoğlu ve Kartal'ın (2011) Hayat Bilgisi dersinde çalışma yapraklarının öğrenci açısından değerlendirilmesi ve başarıları üzerine etkisi adlı araştırmalarında, öğretmenler tarafından öğrencilere Hayat Bilgisi dersinde kullanılan çalışma kâğıtlarının öğrenci başarısını artırdığını ve öğrencilerin çalışma kâğıtları ile konuları tekrar edip seyerek yaptıklarını söyledikleri sonucuna ulaşmıştır. Çelikkaya, Filoğlu ve Öktem'in (2013) Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler tarafından uygulanma düzeyleri adlı araştırmalarında, öğretmenler sınıfta yapılan etkinliklerden sık sık yapılanlardan arkadaşının beğendiği veya takdir ettiği davranışını paylaşmasına ortam hazırlama ve öğrencilerin sorunlarını kâğıtlara yazıp sorun bulma şeklinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca aynı araştırmada öğrencilere değer kazandırmada etkisi olan sinema filmi, TV filmi ve tiyatro vb. izlemelerini önerme, öğrencilerin bunları uygulayabilecekleri sosyal projelerde görevlendirme şeklinde olduğu görülmüştür. Memişoğlu'nun (2013) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin görüşleri adlı araştırmasında, öğretmenlerin değer eğitimi uygulamalarında yer verdikleri yöntemlere ilişkin görüşlerine bakıldığında işbirlikli öğrenme yöntemini her zaman, problem çözme, örnek olay, beyin fırtınası ve drama etkinliğini sıklıkla kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler tartışma ve örnek olay yöntemini derslerde kullanılabilirliği daha kolay olduğu için seçtiklerini belirttikleri görülmüştür. Meydan ve Bahçe'nin (2010) Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi adlı araştırmalarında, öğretmenlerin en çok grupla öğretim etkinliklerini ve yöntemini tercih ettikleri görülmüştür. Ayrıca aynı araştırmada, dramayı ise değer öğretiminde en etkili yöntem olarak görmüşlerdir. Tay, Durmaz ve Şanal'ın (2013) Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri adlı araştırmalarında, öğrenciler değerleri etkinlikler yoluyla, yaparak yaşayarak, ödevlerle, hikâye şeklinde anlatarak, araştırmalar yoluyla, örnek olaylar yoluyla, görsel araçlar yoluyla ve model olarak daha iyi öğrenebileceklerini belirtmişlerdir. Yaşar ve Çengelci'nin (2012) Sosyal Bilgiler dersinde değerler

eğitimine ilişkin bir durum çalışması adlı araştırmalarında, öğrencilerden aldığı cevaplar doğrultusunda öğretmenin öğretme-öğrenme sđrecinde soru-cevap yđntemini kullandığı, değerleri kazandırmaya çalışırken de öğrencilere çeşitli sorular sorduğu ve değerler konusunda farkındalık oluşturmak istediği gđrđlmđřtir. Yine aynı çalışmada öğretmenin değerler eğitiminde gđncel olayların yanı sıra dramadan, empatiden ve sınıf dışı etkinliklerden yararlanmaya çalıştığı gđrđlmđřtir. Tokdemir'in (2007) Tarih ğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi izerine gđrđřleri adlı araştırmasında, Tarih ğretmenlerinin öğrencilerine değerleri kazandırmak için örnek olay, gđsterim, anlatım, tartışma, biyografi, soru-cevap gibi çeşitli etkinlik ve teknikleri uyguladıkları gđrđlmđř ve araştırmamızı kısmen desteklediği gđrđlmektedir. Baydar'ın (2009) ilköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım dđzeyleri ve bu sđrete yaşanılan soruların değerlendirilmesi adlı araştırmasında, öğretmenlerin verdikleri cevaplar anlatım, soru-cevap ve ahlaki ikilem izerinde yoğunlaştığı gđrđlmđřtir. Ayrıca çalışmamızla kısmen aynı bulgulara sahip olan çalışma da değerleri somutlaştıracak nitelikte olan örnek olay, drama, eğitsel oyunlar ve değer içeren ykđlerin analizinin kullanım sıklığı soru-cevap ve anlatıma gđre daha az dđzeyde olduğu gđrđlmđřtir. Demir'in (2007) ilköğretim okulu Hayat Bilgisi dersi programının ğretmen gđrđřlerine gđre incelenmesi araştırmasında, ğretmenlerin Hayat Bilgisi dersinde beyin fırtınası, soru-cevap, problem çözme, ikili ve grup çalışmaları, drama, eğitsel oyunlar gibi etkinlik ve tekniklerin kullandığını sđylemiřtir. Özge (2008) dđrdüncü ve beşinci sınıf ğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin gđrđřleri adlı araştırmasında ise öğretmenlerin değerler eğitiminde en çok iş birliğine dayalı öğrenme tekniği ve yaratıcı drama yđntemlerini kullandıklarını belirtmiştir. İlgili araştırmaların sonuçları bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik gđstermektedir.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi ğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için sınıf içinde hangi etkinliklerin uygulanmasına dair gđrđřlerinde, çok fazla tercih etmedikleri etkinlikler ise beyin fırtınası, alınacak kararlarda oylama, biyografi çalışmaları, çalışma kitabı etkinlikleri, gđrsel okuma, deney, dinleme çalışmaları, ortamı yaşatma, öz değerlendirme, pano çalışmaları, problem çözme, slayt gđsterisi, tartışma ve veli toplantıları ile bilgilendirme etkinliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Can'ın (2008) dđrdüncü ve beşinci sınıf ğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin gđrđřleri adlı

araştırmasında, öğretmenler değerlerin kazandırılmasında tartışma yöntemini sıklıkla kullandığını belirtmiştir ve ilgili çalışmanın sonucu araştırmamız ile farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Memişoğlu'nun (2013) ilköğretim 4. ve 5.sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitime ilişkin görüşleri adlı araştırmasında da öğretmenlerin sınıf içi ve sınıf dışında değerler eğitiminde etkinlik olarak her zaman tartışma yönteminin kullanıldığını belirtmiş ve çalışmamızla farklı bulgu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özge (2008) dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri adlı araştırmasında ise öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarında ölçme-değerlendirme etkinlikleri olarak gözlem yaptıkları, örnek olay yöntemi, tartışma yöntemi, soru-cevap ve velilerle görüşmeyi kullandıklarını söylemişler, değerleri kazanıp kazanmadıkları için ise en çok gözlem yolunu kullandıklarını belirtmiştir. İlgili araştırmanın sonuçları bu araştırmanın sonucu ile kısmen örtüşmektedir.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi demokratik değerlerin öğretimi açısından yeterli olup olmadığı görüşüne, yeterli diyenlerin daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan biri ise kararsız kalmıştır. Yeterli düşünen katılımcılardan, öğretmenin özverisi ve kendinden bir şey katması ile daha etkili olacağını sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin daha aktif şekilde ve onların isteklerini artırarak öğretimin gerçekleştirilmesi gerektiği sonucu bulunmuştur. Ayrıca katılımcılardan biri değer eğitimi açısından yeterli fakat etkinlikler konusunda kitabın biraz daha geliştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Kuzu ve Aslan'ın (2012) birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi adlı nitel araştırmasında, birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin çoğunluğu içeriğin çok iyi düzenlendiğini, özellikle ders ve çalışma kitaplarının kazanımlarla uyumlu olduğunu, öğrencilerin çalışma kitaplarındaki etkinlikleri severek ve eğlenerek yaptıklarını belirtmişlerdir. Gözler'in (2009) birleştirilmiş sınıflı okullarda görev yapan öğretmenlerin yeni ilköğretim programına yönelik görüşleri adlı araştırmasında, birleştirilmiş sınıflı okullarda görev yapan öğretmenlerin öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerinin ilgi çekici olduğunu ve öğrenciler tarafından sevilerek yapıldığını belirttikleri görülmüştür. Meydan ve Bahçe'nin (2010) Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi adlı araştırmalarında, öğretmenlerin birçoğu öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerin değerlerimizi kazandırmak için yeterli olduğunu ve ek

etkinliklere gerek duyulmadığını görüşünü bildirdikleri görülmüş ve çalışmamızın bulgusunu destekler niteliktedir. Demir (2007) ilköğretim okulu Hayat Bilgisi dersi programının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi araştırmasında, öğretmenler programda yer alan etkinliklerin öğrenciye uygun olduğunu, öğrencinin yaparak yaşayarak öğrenmelerini sağlayan etkinlikler var olduğunu ve öğrenciyi aktif olarak derse kattığını belirtmişlerdir. Berkowitz ve Bier'in (2005) değer ve karakter eğitimi programları ile ilgili birçok değerlendirme çalışmasını incelemiş ve otuz dokuz karakter/değer eğitimi programının değerlendirme sonuçlarına göre, bu programlardan otuz üç tanesinin birey üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Güven'in (2010) ilköğretim Hayat Bilgisi dersi ders ve öğrenci çalışma kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi adlı araştırmasında, öğretmenlerin önemli bir bölümünün ders kitaplarında dersin kazanımlarının işleniş şeklinin, öğrencilerin bilimsel düşünme yöntemini güçlendirdiğini ve yeterli gördükleri sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca aynı çalışmada öğretmenlerin çoğunluğunun ders kitaplarında yer alan kavramların öğrenci düzeyine uygun olduğu ve bununda ders kitaplarında doğru bir şekilde yansıtıldığı sonucuna ulaşmıştır. İlgili çalışmaların sonuçları bu araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir.

Yetersiz düşünen katılımcılardan, kitabın ve programın teorik açıdan hazırlandığı ve uygulamada zorlandığını belirtildiği ve çalışma kitabındaki etkinliklerin yeterli olmadığı yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Güven'in (2010) araştırmasında, öğretmenlerin önemli bir bölümünün ders kitabında yer alan ölçme-değerlendirme sorularının kazanımlarla ilgili bilgi, beceri, değer, tutum ve yeterlikleri belirleme konusunda kısmen yeterli buldukları sonucuna ulaşıldığı görülmüştür. Akın'ın (2007) araştırmasında, kitaplarda bulunan hazırlık, alıştırma ve değerlendirme çalışmalarında yer alan soruların öğrenciyi değerlendirme konusunda nitelikli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Katılımcılar demokratik değerlerin öğretimini öğrencilerin bütün derslerdeki uygulamaları ile benimseyeceklerini ve bu da öğretmenin model olmasından geçmekte olduğu belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri ise kitabın öğrenci seviyesine biraz daha indirgenmesine ve görsel olarak geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bahçe (2010) araştırmasında, değer öğretiminde öğretmenin etkili olduğunu ve model olmanın etkili bir yöntem olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kazu ve Aslan'ın (2012) birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi adlı nitel araştırmasında, az sayıda öğretmen içerikle

kazanımların örtüşmediğini içeriğin çok soyut kaldığını, etkinliklerin çok basit ve öğrencilerin etkinlikleri erkenden bitirdiklerini belirtmişlerdir. Yazar ve Yanpar Yelken'in (2013) İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerler ve değerler eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri adlı araştırmalarında, öğretmenlerin büyük bir bölümünün içeriğin yetersiz olduğu ve zenginleştirilmesi gerektiği konusunda görüşler öne sürmüşler, bu da içerikte değerler eğitimi açısından önemli eksiklikler bulunduğunun göstergesidir. Sezer'in (2008) ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri adlı araştırmasında ise öğretmenlerin çoğunluğunun ders kitabının sorumluluk değeri öğretiminde yetersiz olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma sonuçları ilgili araştırmaların sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Katılımcılardan kararsızlık içinde olan ise tam olarak yeterli ve yetersiz olarak ayırt etmemiş, öğretmenin kendinden bir şey katmadığı sürece programın etkili olamayacağını ve öğrenciyi aktif olarak katmanın önemli olduğu yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç öğretim ilkelerinde aktif katılım ilkesi ile örtüşmektedir.

Araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi ders kitapları demokratik değerleri hangi etkinlikler ile öğrettiği sorusuna, en çok örnek olay yöntemi kullanıldığı yönünde görüş bildirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcılar, drama, rol oynama, soru-cevap yöntemi, araştırma yapma, görsel sunum ve gözlem yapma etkinliklerini de azımsanmayacak derecede uygulandığı yönünde görüş bildirdikleri gözlenen bir diğer sonuç olmuştur. Kabapınar ve Özkan'ın (2012) hayatın bilgisine ilişkin deneyimler sunma boyutunda Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki örnek olaylar ve işlevleri adlı araştırmalarında, Hayat Bilgisi ders kitaplarında en çok kullanılan yöntem ve etkinliğin örnek olay olduğunu söylemiştir ve bu sonuç bu araştırmayı destekler niteliktedir. Demir ve Özden'in (2013) sınıf öğretmenlerinin öğretimsel stratejilere yöntemlere ve tekniklere ilişkin görüşleri: Hayat Bilgisi dersine yönelik tanılayıcı bir çalışma adlı araştırmasında, sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersinin amacına ulaşmasında örnek olay, drama, gösterip yaptırma, beyin fırtınası, tartışma gibi teknikleri kullanmanın bilincinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ütkür, Kabapınar ve Önder'in (2016) örnek olay yönteminin Hayat Bilgisi derslerinde kullanımına yönelik bir eylem araştırması adlı araştırmalarında, öğretmenlerin örnek olay yöntemini Hayat Bilgisi dersinde

kullanmalarında niceliksel ve niteliksel bir artış gözlemlendiğini belirtmiştir. Kaf (2000) Hayat Bilgisi dersinde bazı sosyal becerilerin kazandırılmasında yaratıcı drama yönteminin etkisi adlı araştırmasında, Hayat Bilgisi dersinin sosyal becerilerinden selam verme ve paylaşma-işbirliği becerilerinin gelişmesinde yaratıcı dramanın önemli etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Taneri ve Demir'in (2013) öğrenci gözüyle Hayat Bilgisi dersinin işleniş: bir nitel araştırma yöntemi olarak yaratıcı drama adlı araştırmalarında ise öğrenciler Hayat Bilgisi dersinde en çok kullanılan etkinlikler ve yöntemlere anlatım, soru-cevap ve gözlem olduğunu belirtmişlerdir. İlgili araştırma sonuçları bu araştırmanın sonucu ile örtüşmektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde bulgular ve tartışma neticesinde elde edilen sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

1. Alt probleme ait sonuçlar;

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlere yönelik görüşlerinde cinsiyet, sivil toplum kuruluşuna üyelik, mesleki kıdem, yaş ve okutulan sınıf değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada katılımcıların öğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Doktora öğrenim düzeyindeki katılımcılar; ön lisans, lisans ve yüksek lisans öğrenim düzeyinde olan katılımcılar arasında anlamlı farklılaşma olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca lisans öğrenim düzeyindeki katılımcılar ile yüksek lisans öğrenim düzeyindeki katılımcılar arasında da anlamlı farklılaşma olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

2. Alt probleme ait sonuçlar;

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin yoğunluk düzeyi ile ilgili adalet değerinin biraz düzeyinde olduğu yönünde görüş bildirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada katılımcıların doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, saygı ve yardımseverlik değerinin ise çok düzeyinde olduğu yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

3. Alt probleme ait sonuçlar;

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında verilen demokratik değerlerin neler olduğu görüşüne, en sık hoşgörü, saygı, adalet, doğruluk, dürüstlük, sevgi, seçme ve seçilme değerlerinin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında verilen demokratik değerlerin,

en az sıklıkla, arkadaş seçimi, bireysel farklılıklara saygı, canlı ve cansız varlıklarla olan iletişim, demokratik davranış gösterme ve gözleme, dostluk, hak, ileriye açıklık, İstiklal Marşı ve bayrak, kendini ifade etme, kültürel değerleri koruma, milli bayramları kutlama ve özgüven değerleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programının hoşgörü değeri hakkında öğrettikleri görüşüne, en sık hoşgörülü davranma, farklılıklara saygı ve saygı oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programının hoşgörü değeri hakkında öğrettiklerine en az sıklıkta ise; çevreye karşı duyarlılık, çözüm üretme, empati kurma, eşit davranma, etik davranışlar sergileme, farkındalık oluşturma, grup çalışması, hataları affedebilme, işbirliği yapma, kin tutmama, öğretmenin model olması, özverili davranma, sevgi, sorumluluk, uygulanabilirlik, vicdan ve yardımsever olma olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programının saygı değeri hakkında neler öğretildiğine ilişkin görüşleri incelendiğinde, en sık öğretilenlerin milli değerlere saygı, büyüklere saygı, çevreye ve doğaya saygı, ailesine saygı ve farklılıklara saygı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte araştırmada katılımcıların Hayat Bilgisi dersi öğretim programının saygı değeri hakkında en az sıklıkla öğrettiklerine bakıldığında ise arkadaşlarına saygı, başkalarının sorunlarına duyarlılık, birbirlerine karşı saygı, demokrasi kültürüne saygı, eleştiriye açıklık, fark etme, geçmişimize saygı, haklara saygı, hayata saygı, hoşgörü, isteklere saygı, kendine saygı, kişisel ihtiyaca saygı, küçüklere saygı, millete saygı, öğretmenine saygı, paylaşım, sabır, sorunlara saygı ve yansıtma olduğu sonucu görülmüştür.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programının yardımseverlik değeri hakkında öğretildiğine ilişkin olarak, en sık öğretilenlerin; aile içi yardımlaşma, engellilere yardım etme, yaşlılara yardım etme, arkadaşlara yardım etme ve sınıf içinde yardımlaşmanın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Hayat Bilgisi dersi öğretim programının yardımseverlik değeri hakkında en az sıklıkla öğretilenin ise; kazada yardımlaşma, canlı ve cansız varlıklara yardımsever olma, empati kurma, kardeş okul uygulaması, kulüp çalışmalarında yardımlaşma, oyun esnasında yardımlaşma, öğretmenine yardım etme, paylaşma, sorumluluk alma, yardımlaşma duygusu ve yetersiz kalınan durumlarda yardımlaşma olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programının doğruluk değeri hakkında öğrettikleri görüşüne, en sık öğretilenlerin doğru söyleme, yalan söylememek ve doğru davranış sergileme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte katılımcılardan Hayat Bilgisi dersi öğretim programının doğruluk değeri hakkında en az sıklıkla öğrettiklerinde ise; izin isteme, ceza-ödül, çevre ile etkileşim, doğru davranışı sorgulama, doğruyu fark etme, doğru olmayanların karşılaştığı güçlükler, doğruluğun toplumdaki yeri, doğru söylemenin önemi, dürüstlük, etik ve etik olmayan davranışlar, kendini ifade edebilme, kendini tanıma, paylaşım ve taraf tutmama olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programının dürüstlük değeri hakkında öğrettikleri görüşüne, en sık doğrulukla ilintili ve doğruluk olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların dürüstlük ve doğruluk değerini iç içe olduğu görüşüne ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcılardan Hayat Bilgisi dersi öğretim programının dürüstlük değeri hakkında, en az sıklıkla öğrettiklerinde ise arkadaş edinme, cezalandırma, dürüst davranışlar sergileme, erdemli davranış, etik davranışlar, farkındalık, farklı görüşler, görerek öğrenme, güven kazanma, hatalarını kabul etme, ödüllendirme, toplum içinde yer edinme, sosyal grup, yalan söylememe ve yansıtma olduğu sonucu görülmüştür.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersinde verilmesini istedikleri demokratik değerlere yönelik görüşlerinde en çok; adalet, saygı, hoşgörü, doğruluk ve dürüstlük değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersinde verilmesini istedikleri demokratik değerlere yönelik görüşlerinde ise en az aile içi demokrasi, bilimsellik, demokrasi, farklılıklara saygı, özyönetim, seçim, sınıf kurallarını belirleme, sorumluluk, temizlik, vefa, veli toplantısı ile aileyi bilinçlendirme ve yardımlaşma olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcılardan, Hayat Bilgisi dersinde verilmesini istedikleri değerler için gerekçe olarak; çocuğun gelecekteki hayatında ve toplumsal olarak ihtiyaç olduğu, demokratik değerleri ayırmanın mümkün olmadığı ve birbiriyle ilişkili olduğu için, iyi ve sorumlu bir vatandaş yetişmesi için, ailenin öneminden dolayı, okul-aile işbirliğini, milli değerlerin önemini söyledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için uygulanan sınıf içi etkinliklere yönelik

görüşlerinde en çok; drama, filmler ve örnek olay etkinlikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma ve gözlem çalışmaları, boyama sayfaları, çalışma yaprakları (sayfaları), gösterip yaptırma, seçme ve seçilme, rol oynama ve soru-cevap etkinliklerinin azımsanmayacak derecede olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için uygulanan sınıf içi etkinliklere yönelik görüşlerinde; beyin fırtınası, alınacak kararlarda oylama, biyografi çalışmaları, çalışma kitabı etkinlikleri, deney, dinleme çalışmaları, doğru-yanlış etkinlikleri, görsel okuma çalışması, ortamı yaşatma, öz değerlendirme, pano çalışmaları, problem çözme, slayt gösterisi, tartışma ve veli toplantıları ile bilgilendirme etkinliklerinin en az düzeyde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada Hayat Bilgisi ders kitabının demokratik değerlerin öğretimi için yeterliliğine yönelik olarak katılımcılardan ders kitabını yeterli bulanların sayısı daha fazladır. Bununla birlikte katılımcılar, Hayat Bilgisi ders kitabının demokratik değerlerin öğretimi için yeterliliğine yönelik; öğretmenin özverisi ile kendinden bir şey katmasının etkili olacağını, öğrencileri aktif şekilde derse katmalarının gerekliliğini, değer eğitimi açısından yeterli görüldüğü fakat kitabın biraz daha geliştirilmesi gerektiği yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerleri öğrettiği etkinliklere yönelik görüşlerinde en çok; örnek olay, drama, rol oynama ve soru-cevap etkinliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma yapma, görsel sunum ve gözlem yapmanın da azımsanmayacak düzeyde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların, Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerleri öğrettiğine yönelik görüşlerinde; aktif katılım, benzetme, beyin fırtınası, boyama, biyografi, güncel hayat indirgeme, grup çalışmaları, hikâyeler, işbirliği yaparak öğrenme, problem çözme, resimleri sıraya koyma, senaryolar, sosyal etkinlikler, skeçler, sportif ve kültürel faaliyetler, şarkı, tahmin etme ve tartışma etkinliklerinin ise en az düzeyde olduğu yönünde görüş bildirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin yoğunluk düzeyi ile ilgili adalet değerinin biraz düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada katılımcıların doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, saygı ve yardımseverlik değerinin ise çok düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç doğrultusunda yapılabilecek öneriler:

MEB, Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan demokratik değerlerin programda adalet değerinin yoğunluğu tekrar gözden geçilip bu değere yönelik kazanımlar arttırılabilir.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında verilen demokratik değerlerin neler olduğu görüşüne, en sık hoşgörü, saygı, adalet, doğruluk, dürüstlük, sevgi, seçme ve seçilme değerlerinin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında verilen demokratik değerlerin, en az sıklıkla, arkadaş seçimi, bireysel farklılıklara saygı, canlı ve cansız varlıklarla olan iletişim, demokratik davranış gösterme ve gözlemlene, dostluk, hak, ileriye açıklık, İstiklal Marşı ve bayrak, kendini ifade etme, kültürel değerleri koruma, milli bayramları kutlama ve özgüven değerleri olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç doğrultusunda yapılabilecek öneriler:

Hayat Bilgisi öğretim programı demokratik değerlerin öğretimi konusunda gereksinimleri karşılayacak biçimde düzenlenebilir. Katılımcıların belirtmiş olduğu arkadaş seçimi, bireysel farklılıklara saygı, canlı ve cansız varlıklarla olan iletişim, demokratik davranış gösterme ve gözlemlene, dostluk, hak, ileriye açıklık, İstiklal Marşı ve bayrak, kendini ifade etme, kültürel değerleri koruma, milli bayramları kutlama ve özgüven gibi değerlerin programdaki ve ders kitaplarındaki yoğunluğu arttırılabilir.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersinde verilmesini istedikleri demokratik değerlere yönelik görüşlerinde en çok; adalet, saygı, hoşgörü, doğruluk ve dürüstlük değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersinde verilmesini istedikleri demokratik değerlere yönelik görüşlerinde ise en az aile içi demokrasi, bilimsellik, demokrasi, farklılıklara saygı, özyönetim, seçim, sınıf

kurallarını belirleme, sorumluluk, temizlik, vefa, veli toplantısı ile aileyi bilinçlendirme ve yardımlaşma olduğu görülmüştür. Araştırmada katılımcılardan, Hayat Bilgisi dersinde verilmesini istedikleri değerler için gerekçe olarak; çocuğun gelecekteki hayatında ve toplumsal olarak ihtiyaç olduğu, demokratik değerleri ayırmanın mümkün olmadığı ve birbiriyle ilişkili olduğu için, iyi ve sorumlu bir vatandaş yetişmesi için, ailenin öneminden dolayı, okul-aile işbirliğini, milli değerlerin önemini söyledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç doğrultusunda yapılabilecek öneriler:

MEB tarafından hazırlanan Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan değerlerin, programın güncellenerek daha etkin ve daha fazla yer alması sağlanabilir. Ayrıca değerlerin öğretimi süresince ailelerinde okul ve öğretmenle birlikte programı destekleyici düşüncede olmalı ve okul ile öğretmene bu konuda destek çıkmalıdır. Değerlerin toplumsal önemi konusunda sıkça değinilmeli ve okul-aile-öğretmen işbirliği ile bütünlük oluşturularak ailelere yönelik konferanslar, toplantılar ve seminerler düzenlenerek, velilerde de değer ve değer eğitimi hakkında eğitimler düzenlenerek gelişimleri sağlanabilir.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için uygulanan sınıf içi etkinliklere yönelik görüşlerinde en çok; drama, filmler ve örnek olay etkinlikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma ve gözlem çalışmaları, boyama sayfaları, çalışma yaprakları (sayfaları), gösterip yaptırma, seçme ve seçilme, rol oynama ve soru-cevap etkinliklerinin azımsanmayacak derecede olduğu görülmüştür. Bununla birlikte Hayat Bilgisi dersi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için uygulanan sınıf içi etkinliklere yönelik görüşlerinde; beyin fırtınası, alınacak kararlarda oylama, biyografi çalışmaları, çalışma kitabı etkinlikleri, deney, dinleme çalışmaları, doğru-yanlış etkinlikleri, görsel okuma çalışması, ortamı yaşatma, öz değerlendirme, pano çalışmaları, problem çözme, slayt gösterisi, tartışma ve veli toplantıları ile bilgilendirme etkinliklerinin en az düzeyde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç doğrultusunda yapılabilecek öneriler:

MEB tarafından öğretmenlere yönelik değerlerin eğitiminde etkili olarak kullanılabilir etkinlikler konusunda eğitimler düzenlenebilir.

Öğretmenler, Hayat Bilgisi dersinde demokratik değerlerin kazanımında kullandıkları etkinlikleri çeşitlendirebilirler. Ayrıca öğretmenler, Hayat Bilgisi dersinde demokratik değerlerin kazanımı esnasında kullanılan etkinliklere öğrencinin daha aktif şekilde katılımını sağlayan ve demokratik değerleri öğrencinin daha iyi özümsemesini sağlayan etkinliklere daha fazla yer verebilir.

Okullarda okul idaresi ve öğretmenlerin işbirliği ile sınıflarda ve sınıf dışında demokratik değerleri öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenecekleri ortamlar oluşturulabilir. Ayrıca il MEM aracılığı ile okulların değer öğretimi açısından fiziksel ve sosyal olarak imkânları artırılmalıdır.

Araştırmada Hayat Bilgisi ders kitabının demokratik değerlerin öğretimi için yeterliliğine yönelik katılımcılar ders kitabını yeterli bulanların sayısı daha fazladır. Bununla birlikte katılımcılar, Hayat Bilgisi ders kitabının demokratik değerlerin öğretimi için yeterliliğine yönelik; öğretmenin özverisi ile kendinden bir şey katmasının etkili olacağını, öğrencileri aktif şekilde derse katmalarının gerekliliğini, değer eğitimi açısından yeterli görüldüğü fakat kitabın biraz daha geliştirilmesi gerektiğini açıkladıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç doğrultusunda yapılabilecek öneriler:

MEB tarafından öğretmenlerden Hayat Bilgisi ders kitaplarının yeterliliğine yönelik ve ders kitaplarının geliştirilmesi için neler yapılabileceğine yönelik görüşler alınabilir. Bu görüşler doğrultusunda ders kitapları düzenlenerek ve güncellenerek demokratik değer öğretimi konusunda daha etkili bir ders kitabı hazırlanabilir.

Araştırmada katılımcıların, Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerleri öğrettiği etkinliklere yönelik görüşlerinde en çok; örnek olay, drama, rol oynama ve soru-cevap etkinliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma yapma, görsel sunum ve gözlem yapmanın da azımsanmayacak düzeyde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların, Hayat Bilgisi ders kitaplarının demokratik değerleri öğrettiğine yönelik görüşlerinde; aktif katılım, benzetme, beyin fırtınası, boyama, biyografi, güncel hayat indirgeme, grup çalışmaları, hikâyeler, işbirliği yaparak öğrenme, problem çözme, resimleri sıraya koyma, senaryolar, sosyal etkinlikler, skeçler, sportif ve kültürel faaliyetler, şarkı, tahmin etme ve tartışma etkinliklerinin ise en az düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda yapılabilecek öneriler:

Hayat Bilgisi ders kitaplarında demokratik değerlerin öğrettiği etkinliklerin öğretmenler tarafından çeşitlendirilmesi ve etkinliklerin öğrencide daha kalıcı öğrenme sağlaması için daha aktif katılım sağlayan etkinlikler kullanılabilir.

Bu tez çalışması Hayat Bilgisi dersi öğretim programındaki demokratik değerlerin kazandırılmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırmacılara yapılabilecek öneriler:

Bu araştırma farklı illerde bu konuda yapılan araştırmalara veya buna benzer araştırmalara ve bu yönde araştırma yapan araştırmacıya ışık tutabilir. Bu yönde araştırmacıların çalışmalar, yapılan diğer çalışmalar daha geniş bir örneklem grubunda gerçekleştirilebilir.

Yeni yapılacak bir araştırmayla öğretmenlerin Hayat Bilgisi öğretim programındaki demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin farklı değişkenlere göre araştırılması yapılabilir. Ayrıca yeni araştırmalarda öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersinde yer alan demokratik değerlerin en sık neden yer alması ve en az sıklıkla yer almasının sebepleri incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Acun, İ., Yücel, C., Önder, A. ve Tarman, B. (2013). Değerler: kim ne kadar değer veriyor?. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(1), 191-206. <http://dergipark.org.tr/download/article-file/202327> adresinden alınmıştır.
- Akar, C. (2016). Investigating the Students' Perceptions of the Democratic Values of Academicians. *Journal of Social Studies Education Research*. 7(1), 96-139.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 6(16), 9-27. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-16-makale-1.pdf> adresinden alınmıştır.
- Akın, B. İ. (2007). *2005-2006 öğretim yılı ilköğretim okulları Hayat Bilgisi ders kitaplarının pedagojik açıdan değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Akın, U. ve Özdemir, M. (2009). Öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Eğitim Bilimleri Fakültesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 42(2), 183-198. DOI: 10.1501/Egifak_0000001182.
- Aktan, O. ve Padem, S. (2013). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerler. *Asya Öğretim Dergisi*. 1(2), 44-55. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423870835.pdf> adresinden alınmıştır.
- Aladağ, S. ve Çiftçi, S. (2017). An Investigation of the Relationship between Digital Citizenship Levels of Pre-Service Primary School Teachers and Their Democratic Values. *European Journal of Education Studies*. 3(6), 171-184. DOI: 10.5281/zenodo.580091.

- Altan, M. Z. (2011). Çoklu zekâ kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*. 1(4), 53-57. <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/127841-20120111122256-6.pdf> adresinden alınmıştır.
- Altinkurt, Y. ve Karaköse, T. (2009). Okul yöneticilerinin ve il milli eğitim müdürlüğü çalışanlarının değerlere göre yönetim ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7(17), 49-67. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-17-makale-3.pdf> adresinden alınmıştır.
- Arseven, A. D. (1994). *Alan araştırma yöntemi. İlkeler teknikler örnekler*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Atay, S. (2003) Türk yönetici adaylarının, siyasal ve dini tercihleri ile yaşam değerleri arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(3). 87-100. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-3-makale-4.pdf> adresinden alınmıştır.
- Aydemir, H. ve Aksoy, N. D. (2010). Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumlarının bazı değişkenler ile ilişkisi: Malatya örneği. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12(1), 265-279. <http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/131310-2012041093514-265-279.pdf> adresinden alınmıştır.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(3), 121-144. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-3-makale-5.pdf> adresinden alınmıştır.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda değerler eğitimi. *Eğitime Bakış*. 6(18), 16-19. www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/146-egitimbersen.org.tr-146.pdf adresinden alınmıştır.
- Aykaç, N. (2011). Hayat Bilgisi dersi öğretim programında kullanılan yöntem ve tekniklerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Sinop ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 19(1), 113-126. http://www.kefdergi.com/pdf/19_1/ocak_2011_dergi.pdf#page=117 adresinden alınmıştır.

- Bahçe, A. (2010). *Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Balaman, F. (2016). Dijital öykülemenin üniversite öğrencilerinin demokratik değer yargılarına etkisi: Mustafa Kemal üniversitesi örneği. *Current Research in Education*. 2(1), 42-52. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/229331> adresinden alınmıştır.
- Balcı, F. A. ve Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değerler eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 14(1), 195-213. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/15867> adresinden alınmıştır.
- Bastık, U. (2019). *Hayat Bilgisi dersinde yaşam becerilerinin kazandırılmasına yönelik öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Başol, G. (2008). Bilimsel araştırma yöntemleri. O. Kılıç ve M. Cinoğlu (Ed.). *Bilimsel araştırma süreci ve yöntem* (s. 113-144). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruların değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bayramoğlu, E. O. (2016). *Öğretmenlerin demokratik değerleri ile iş doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Baysal, Z. N. (2009). Demokrasi eğitimi için karar verme modelinin uygulanması: ilköğretim üçüncü sınıf Hayat Bilgisi dersi örnekleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 9(1), 53-84.
- Bektaş, M. (2007). Hayat Bilgisi dersinde ailelerin çoklu zekâ kuramı hakkında bilgilendirilme biçimlerinin öğrencilerin proje başarıları ve tutumlarına etkisi.

Değerler Eğitimi Dergisi. 5(14), 9-28. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-14-makale-1.pdf> adresinden alınmıştır.

Bergman, U. ve Westman, S. (2018). Student participation within teacher aducation: emphasising democratic values, engagement and learning for a future profession. *Higher Education Research and Developlment*. 37(1), 1352-1365. DOI: 10.1080/07294360.2018.1484708.

Berkowitz, M.W. ve Bier, M.C. (2005). What works in character education: A research-driven guide for educators. Washington, DC. *Character Education Partnership*. http://www.fresnostate.edu/kremen/bonnercenter/documents/What_Works.pdf adresinden alınmıştır.

Bulut, N. (2006). Bir grup üniversite öğrencisinin demokratik tutumları ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 45, 37-59. <http://kuey.net/index.php/kuey/article/view/348> adresinden alınmıştır.

Burhan, H. A. (2010). *1980 sonrası sosyal değerler ve sosyal çözülme: öğretmenler üzerine uygulamalı bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Büyükdüvenci, S. (1990). Demokrasi, eğitim ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 23(2), 583-597. DOI: 10.1501/Egifak_0000000775.

Büyükdüvenci, S. (1998). Türkiye'nin demokrasi ve eğitim sorunsalı. *Yeni Türkiye: Cumhuriyet Özel Sayısı II*. 23-24, 1059-1063. Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Büyükkaragöz, S. (1990). *Ortaöğretimde demokrasi eğitimi. Öğretmen öğrenci ve yöneticilerin demokratik tutum ve davranışları*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Büyükkaragöz, S. ve Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. *Eğitim Yönetimi*. 2(3), 353-365. <http://kuey.net/index.php/kuey/article/view/724> adresinden alınmıştır.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F.(Editörler). (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cılga, İ. (2001). Demokrasi insan hakları kültürü ve çocuk hakları. *Milli Eğitim Dergisi*. 151. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/cilga.htm adresinden alınmıştır.
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9(2), 429-436. DOI:10.7827/TurkishStudies.6402.
- Creswell, J. W., ve Clark, V. L. P. (2015). *Karma araştırma yöntemleri. Tasarım ve yürütülmesi*. (Y. Dede ve S. B. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 2011)
- Çavdar, M. (2009). *İlköğretim öğretmenlerinin bireysel değerlerinin çok boyutlu incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelikkaya, T., Filoğlu, S. ve Öktem, N. S. (2013). Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler tarafından uygulanma düzeyleri. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. 4(1), 121-147. <http://jsser.org/index.php/jsser/article/view/144/139> adresinden alınmıştır.
- Çermik, H. (2013). Öğretmen adaylarının demokratik değerleri ve bu değerlerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *E-Journal Of New World Sciences Academy*. 8(2), 261-274. DOI: 10.12739/NWSA.2013.8.2.1C0586
- Çetin, P. (2011). *İlköğretimde Hayat Bilgisi dersinde probleme dayalı öğrenme yöntemi uygulamalarının öğrencilerin öğrenme ürünlerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çiftçi, A. S. (2015). *İlkokul öğretmenlerinin sınıf yönetim tarzları ve demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

- Demir, S. (2007). *İlköğretim okulu Hayat Bilgisi dersi programının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Kayseri ili örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Demir, M. K. (2010). Dört yıl arayla ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin sınıf öğretmenlerinin demokratik davranışlar sergileme sıklığına ilişkin görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 8(1), 21-40. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/256260> adresinden alınmıştır.
- Demir, S. ve Özden, S. (2013). Sınıf öğretmenlerinin öğretimsel stratejilere yöntemlere ve tekniklere ilişkin görüşleri: Hayat Bilgisi dersine yönelik tanılayıcı bir çalışma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14, 59-75. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/411276> adresinden alınmıştır.
- Demirel Balık, Z. (2016). *Hayat Bilgisi öğretim programındaki değerler bağlamında Hayat Bilgisi ders kitapları ile yüz temel eser listesindeki ulusal masalların karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Deveci, H. ve Ay, T. S. (2009). İlköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(6), 167-181. http://www.okuloncesi.net/upload/dosyalar/20111113/2321/deveci_ay.pdf adresinden alınmıştır.
- Diker, Z. (2012). Demokrasi eğitimi ve lise öğrencilerinin demokratik davranışları üzerine bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 1(3), 229-238. http://jret.org/FileUpload/ks281142/File/24z._diker1.pdf adresinden alınmıştır.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitiminin verilmesi ve eğitimin ahlaki olgunluk ölçeği ile sınılanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınılanması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H. ve Çıkılı, Y. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 6(16), 69-91. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-16-makale-3.pdf> adresinden alınmıştır.
- Dinç, E. ve Üztemur, S. S. (2016). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin demokratik değer algılarının karikatürler aracılığıyla incelenmesi. *İlköğretim Online*. 15(3), 974-988. DOI: 10.17051/io.2016.79948.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılması. *Eğitim Yönetimi*. 10(39), 356-383. <https://kuey.net/index.php/kuey/article/view/422> adresinden alınmıştır.
- Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Editör). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi "Yapılandırmacı Bir Yaklaşım"* (s. 255-286). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Dündar, H. (2013). Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişki. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6(2), 367-381. DOI: 10.9761/JASSS_594.
- Dündar, R. ve Ekici, Ö. (2018). Ortaokullarda demokrasi eğitimi içeriğine ilişkin öğretmen görüşlerinin karşılaştırılması. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 34, 70-82. DOI:10.14582/DUZGEF.1914.
- Ektem, I. S. ve Sünbül, A. M. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*. 31, 159-168.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(1). 79-96. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-1-makale-4.pdf> adresinden alınmıştır.
- Elbir, B. ve Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies International Periodical for The*

Languages Literature and History of Turkish or Turkic. 8(1), 1321-1333.
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933189.pdf>
 adresinden alınmıştır.

Emir, S. ve Kaya, Z. (2004). Demokrasi eğitimi ve okul meclislerine yönelik öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 4(2), 69-89.
<http://efdergi.ibu.edu.tr/index.php/efdergi/article/viewFile/844/1530> adresinden alınmıştır.

Eğitim-Sen (2015). Değerler eğitimi nedir? Nasıl olmalıdır?. Ankara: Eğitim-Sen Yayınları. <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2015/12/Değerler-Eğitimi-Broşür.pdf> adresinden alınmıştır.

Ercan, R. (2010). Hayat bilgisi dersinde değerler ve demokrasi eğitimi. N. Baydal (Ed.), *Hayat Bilgisi Öğretimi* (s. 165- 196). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Geçit, Y., Şeyihoğlu, A. ve Kartal, A. (2011). Hayat Bilgisi dersinde çalışma yapraklarının öğrenci açısından değerlendirilmesi ve başarıları üzerine etkisi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(2), 15-24. http://https://www.academia.edu/1291145/HAYAT_BİLGİSİ_DERSİNDE_ÇALIŞMA_A_YAPRAKLARININ_ÖĞRENCİ_AÇISINDAN_DEĞERLENDİRİLMESİ_VE_E_BAŞARILARI_ÜZERİNE_ETKİSİ adresinden alınmıştır.

Genç, S. Z. (2006). Demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin etkililiğinin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim*. 171, 43-54.
http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/171/171/4.pdf
 adresinden alınmıştır.

Genç, S. Z. ve Esen, H. (2012). Öğretmen yetiştirmede demokratik değerlerin benimsenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 5(8), 589-602.
 DOI: 10.9761/JASSS_380.

Gibson, J. P. ve Mourad, T. (2018). Thw growing importance of data literacy in life science education. *American Journal of Botany*. 105(12), 1953-1956. DOI: 10.1002/ajb2.1195.

- Gömlüksiz, M. (1988). *Demokratik sınıf ortamı açısından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim elemanları ve öğrencilerin davranışlarının değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gömlüksiz, M. N., Kan, A. Ü. ve Öner, Ü. (2012). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bir değer olarak demokrasi kavramına ilişkin metaforik algıları. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 10(24), 79-100. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-24-makale-4.pdf> adresinden alınmıştır.
- Gömlüksiz, M. N. ve Çetintaş, S. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 17, 1-14. http://www.zgefdergi.com/Makaleler/315722388_17_01_Gomleksiz-Cetintas.pdf adresinden alınmıştır.
- Gözler, A. (2009). Birleştirilmiş sınıflı okullarda görev yapan öğretmenlerin yeni ilköğretim programına yönelik görüşleri. *E-Journal of New World Sciences Academy*. 4(3), 815-832. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/185911> adresinden alınmıştır.
- Gül, R. (2013). *Bir değer olarak ilköğretim döneminde doğruluk eğitimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Güven, A. ve Akkuş, Z. (2004). Demokratik değer kazanımında okulların rolü. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9, 217-224. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunikkefd/article/view/1021003888/1021003709> adresinden alınmıştır.
- Güven, A. (2008). Demokratik vatandaşlık ve tarih eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(2), 337-350. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423871678.pdf> adresinden alınmıştır.
- Güven, S. (2009). Demokrasi eğitimi. R. Turan, A. M. Sünbül, H. Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1* (s.416-436). Ankara: PegemA Akademi.

- Güven, S. (2010). İlköğretim Hayat Bilgisi dersi ders ve öğrenci çalışma kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*. 35(156), 84-95. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/97/233> adresinden alınmıştır.
- Güzel Candan, D. ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1), 134-161. <http://dergipark.org.tr/download/article-file/202223> adresinden alınmıştır.
- Habacı, İ., Habacı, M., Kurt, İ., Adıgüzelli, Y. ve Kalkan, A. (2013). İlköğretimde değerlerin kazandırılmasının nitelik açısından incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6(5), 387-405. DOI: 10.9761/JASSS1330
- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). Learning and Teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*. 30, 169-203. DOI: 10.1080/713657146.
- Halperin, E. ve Bar-Tal, D. (2006) Democratic Values and Education for Democracy in the State of Israel. *Democracy and Security*. (2) 169–200. DOI: 10.1080/17419160600954441.
- Higham, R. ve Djohari, N. (2018). From voting to engaging: promoting democratic values across an international school network. *Oxford Review of Education*. 44(6), 669-685. DOI: 10.1080/03054985.2018.1433649.
- Hooli, A. A. ve Shammari, Z. A. (2007). Teaching and learning moral values through kindergarten curriculum. College of Basic Education, Paaet Kuwait. *Gulf University for Science and Technology Kuwait*. 129(3), 382-401. https://www.researchgate.net/profile/Zaid_Al_Shammari2/publication/234671665Teaching_and_Learning_Moral_Values_through_Kindergarten_Curriculum/links/54fc31460cf2c3f524227d82.pdf adresinden alınmıştır.
- Hotaman, D. (2010). Demokratik eğitim: demokratik bir eğitim programı. *Kuramsal Eğitim Bilim*. 3(1), 29-42. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/304127> adresinden alınmıştır.

- Hökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma: değerler eğitimi. *Eğitime Bakış*. 6(18), 4-9. https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/146-egitimbirsen.org.tr-146.pdf adresinden alınmıştır.
- Izgar, G. ve Beyhan, Ö. (2015). Değerler eğitimi programının ilköğretim okulu 8. sınıf öğrencilerinin demokratik tutum ve davranışlarına etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 13(29), 439-470. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-29-makale-15.pdf> adresinden alınmıştır.
- İçli, G. (2005). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İlğan, A., Karayiğit, D. ve Çetin, B. (2013). Ortaokul öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(2), 97-118. <http://dergipark.org.tr/download/article-file/45802> adresinden alınmıştır.
- Johanna E. ve Sigurdardottir I. (2016). An Action Research Study in an Icelandic Preschool: Developing Consensus About Values and Values Education. *International Journal of Early Childhood*. DOI: 10.1007/s13158-016-0161-5.
- Kabapınar, Y. ve Özkan, Ö. (2012). Hayatın bilgisine ilişkin deneyimler sunma boyutunda Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki örnek olaylar ve işlevleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 35, 137-156. <http://dergipark.org.tr/download/article-file/226061> adresinden alınmıştır.
- Kaf, Ö. (2000). Hayat Bilgisi dersinde bazı sosyal becerilerin kazandırılmasında yaratıcı drama yönteminin etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(6), 173-184. <http://dergipark.org.tr/download/article-file/50059> adresinden alınmıştır.
- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 25(3), 143-162. <http://gefad.gazi.edu.tr/article/viewFile/5000078702/5000072922> adresinden alınmıştır.

- Karadağ, E., Baloğlu, N. ve Yalçınkayalar, P. (2006). İlköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenler tarafından algılanan demokratik tutumları ile öğretmenlerin demokratik değerleri üzerine ilişkisel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 4(12), 65-82. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/302540> adresinden alınmıştır.
- Karadağ, B. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarına metaforik algıları doğrultusunda yaratıcı drama yöntemiyle demokratik değerlerin kazandırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Karaman, P. (2019). Hayat Bilgisi öğretim programındaki öğelerin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17, 347-367. https://www.researchgate.net/profile/Pinar_Karaman2/publication/330854789_Hayat_Bilgisi_Ogretim_Programindaki_Ogelerin_Ogretmen_Goruslerine_Gore_Degerlendirilmesi/links/5c5855aa458515a4c757df91/Hayat-Bilgisi-Oegretim-Programindaki-Oegelerin-Oegretmen-Goerueslerine-Goere-Degerlendirilmesi.pdf adresinden alınmıştır.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasu Avcı, E. ve Ketenoğlu Kayabaşı, Z. E. (2018). Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının amaçlarındaki değerlerin içerik analizi (1936-2018). *Değerler Eğitimi Dergisi*. 16(35), 27-56. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-35-makale-2.pdf> adresinden alınmıştır.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2010). Demokratik vatandaşlık ve din öğretimi: yeni yaklaşımlar ve Türkiye’de DKAB dersleri bağlamında bir değerlendirme. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1(1), 29-53.
- Kazu, H. ve Aslan, S. (2012). Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi (Nitel bir araştırma). *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 7(2), 693- 706. DOI: 10.7827/TurkishStudies.3364

- Kılıç, D., Ercoşkun, M. H. ve Nalçacı, A. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının demokratik tutumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8 (2-3), 9-19.
- Kızıltepe, Z. (2015). İçerik analizi. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.). *Nitel araştırma. Yöntem teknik, analiz ve yaklaşımları* (s.253-266). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kolaç, E. ve Karadağ, R. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının “değer” kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamaları. *İlköğretim Online*. 11(3), 762-777. <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1486/1342> adresinden alınmıştır.
- Kontaş, H., Selçuk, H. E. ve Polat, M. (2016). Ortaokul öğretmenlerinin demokratik tutumları ile öğrencilerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 44 Spring II, 141-152. DOI: 109761/JASSS3257.
- Kurtdede Fidan, N. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim*. 2(2), 1-18. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423908037.pdf> adresinden alınmıştır.
- Kuşdil, M. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*. 15(45), 59-76.
- Kuzu, B. (1992). Demokrasi ve resmi ideoloji. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 47(1-2), 335-369. DOI: 10.1501/SBFder_0000001535.
- MEB (2009). *İlköğretim 1,2 ve 3. Sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2015). *İlköğretim 1,2 ve 3. Sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2018). *İlköğretim hayat bilgisi (1. 2. ve 3. Sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı

- Memiş, A. ve Gedik, E. G. (2010). Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 8(20), 123-145. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-20-makale-6.pdf> adresinden alınmıştır.
- Memişoğlu, H. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *The Journal of Academic Social Studies*. 6(3), 405-425. DOI: 10.9761/JASSS_722.
- Meydan, A. ve Bahçe, A. (2010). Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1), 20-37. http://www.ijoess.com/Makaleler/1417721240_HAYAT%20BİL%20öğr%20değer.pdf adresinden alınmıştır.
- Ogelman, H. G. ve Sarıkaya, H. E. (2015). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki görüşleri: Denizli ili örneği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 29, 81-100. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/115758> adresinden alınmıştır.
- Oğuz, A. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik değerleri ile öğretme ve öğrenme anlayışları. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 9(22), 139-160. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-22-makale-5.pdf> adresinden alınmıştır.
- Ottenbreit-Leftwich, A. T., Glazewski, K. D., Newby, T. J. ve Ertmer, P. A. (2010) Teacher value beliefs associated with using technology:addressing Professional and student needs. *Computers & Education*. 55, 1321-1355. https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/42349714/Teacher_value_beliefs_associated_with_us20160207-1934-8mh2r4.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1557062147&Signature=WhR14T64%2FgDv7EAneBYUKvWTu8M%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DTeacher_value_beliefs_associated_with_us.pdf adresinden alınmıştır.
- Özalp Kaplan, N. (2014). *İlkokullarda değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

- Özden, Y. (1998). *Eğitimde dönüşüm. Eğitimde yeni değerler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özen, Y., Güteryüz, K. ve Özen Bulut, H. (2012). İlköğretim 1-3 sınıf Hayat Bilgisi, 4-5 sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki değerler ve değerler eğitiminin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 1(4), 277-286. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/29a._coksun.pdf adresinden alınmıştır.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(3), 217-239. <http://ded.dem.org.tr/tr/makale/sosyolojik-bir-olgu-olarak-deger> adresinden alınmıştır.
- Özer, M. ve Çam Aktaş, B. (2019). Değerler eğitimi devamlılığı: okul öncesi eğitim programından hayat bilgisi öğretim programına. *İlköğretim Online*. 18(1), 389-405. <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/31115/2500> adresinden alınmıştır.
- Özge, C. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: ilköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 7(11), 1124-1141. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423936650.pdf> adresinden alınmıştır.
- Öztürk, T. ve Özkan Z. S. (2018). Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*. 6(1), 172-204. DOI: 10.14689/issn.2148-2624.1.6c1s8m.
- Özyurt, M. (2015). *İlkokul üçüncü ve dördüncü sınıf değer eğitimi programının geliştirilmesinde okul temelli yaklaşımın etkililiğinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

- Ravinder, R. (2006). Value-based education for human development-Eritrean perspective. *Essays Education*. 18, Fall:1-7. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1289007 adresinden alınmıştır.
- Ravitch, D. (1991). Democracy: what it is and how to teach it. *Social Studies: March/April*. 82(2), 50-55. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED319650.pdf> adresinden alınmıştır.
- Sadık, F. ve Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*. 1(1), 48-62. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423874978.pdf> adresinden alınmıştır.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: düşük ve yüksek "okul yaşam kalitesi"ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sarı, M., Sarı, S. ve Ötünç, M. S. (2008). İlköğretim öğrencilerinin demokratik değerlere bağlılıkları ve çatışma çözümü becerileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 8(1), 161-192.
- Sarıtaş, E. ve Şahin, Ü. (2018). Hayat Bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet roller üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 48, 463-477. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/555268> adresinden alınmıştır.
- Selçuk, Z. (2003). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Basım Yayın.
- Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, V. (1999). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayınları.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Anı Yayıncılık.

- Subba, D. (2014). Democratic Values and Democratic Approach in Teaching: A Perspective. *American Journal of Educational Research*, (2) 12A 37-40. DOI: 10.12691/education-2-12A-6.
- Such, E. ve Walker, R. (2004). Being responsible and responsible beings: children's understanding of responsibility. *Children Society*. 18, 231-242. DOI: 10.1002/chi.795.
- Şimşek, S. (2005). *Örnek olaya dayalı öğretimin ilköğretim hayat bilgisi dersinde akademik başarıya ve öğrenmede kalıcılığa etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Şimşek, N. (2010). 2005 Hayat Bilgisi öğretim programına önceki programlarla karşılaştırmalı bir bakış. N. Baydal (Ed.), *Hayat Bilgisi öğretimi* (s. 49-66). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Şimşek, N. (2013). Hayat Bilgisinde kişisel nitelik(değer) öğretimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6(1), 1325-1346. DOI: 10.9761/JASSS_511.
- Şişman, M. (2006). *Eğitimde demokrasi ve sosyal adalet: Türkiye eğitim sisteminin değişmeyen miti. Türk eğitim sisteminde yeni paradigma arayışları* (s. 291-305). Ankara: Eğitim Bir-Sen Yayınları.
- Taçman, M. (2006). İlköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları. *Cypriot Journal of Educational Sciences*. 1(1), 30-46.
- Tahiroğlu, M. ve Aktepe, V. (2015). Değerler eğitimi yaklaşımlarına göre geliştirilen etkinliklerin demokratik algı ve davranışlar üzerine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 13(30), 309-345. <http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-30-makale-9.pdf> adresinden alınmıştır.
- Tay, B. (2007). Öğrenme stratejilerinin Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersinde akademik başarıya etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*. 173, 87-102. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/173/173/06.pdf adresinden alınmıştır.

- Tay, B. ve Yıldırım, K. (2009). Sosyal Bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere ilişkin veli görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 9(3), 1499-1542.
- Tay, B., Durmaz, F. Z. ve Şanal, M. (2013). Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *GEFAD/GUJGEF*. 33(1), 67-93. <http://gefad.gazi.edu.tr/article/view/5000078381/5000072604> adresinden alınmıştır.
- Taneri, P. O. ve Engin Demir, C. (2013). Öğrenci gözüyle Hayat Bilgisi dersinin işlenişi: bir nitel araştırma yöntemi olarak yaratıcı drama. *İlköğretim Online*. 12(1), 267-282. <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1444/1300> adresinden alınmıştır.
- TDK (2019). Değer nedir?. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=101 adresinden alınmıştır.
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi üzerine görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Touraine, A. (1997). *Demokrasi nedir?* (çev. Olcay Kural). Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Turan, R. (2017). *Öğretmen adayları ve öğretmenler için insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Türk, İ. (2009). *Değerler eğitiminde saygı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Ulubey, Ö. (2015). *Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programının yaratıcı drama ve diğer etkileşimli öğretim yöntemleri ve uygulanmasının akademik başarıya ve demokratik değerlere bağlılığa etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ulusoy, K. (2007). *Lise Tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından*

değerlendirilmesi. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ulusoy, K. ve Tay, B. (2011). Sosyal Bilgilerde değer eğitimi. R. Turan, A. M. Sünbül, H. Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-II* (s.59-73). Ankara: PegemA Akademi.

Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Uygun, S. ve Engin, G. (2014). Temel demokratik değerler ölçeği: bir ölçek geliştirme çalışması. *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9(5), 2021-2031. DOI:10.7827/TurkishStudies.6660.

Ütkür, N. (2019). Öğretmen adaylarının Hayat Bilgisi dersinde empatiye yönelik görüş ve etkinlik önerileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 46, 386-408. DOI: 10.21764/mauefd.303910.

Ütkür, N., Kabapınar, Y. ve Önder, A. (2016). Örnek olay yönteminin Hayat Bilgisi derslerinde kullanımına yönelik bir eylem araştırması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 13(2), 41-58. <http://dergipark.org.tr/download/article-file/226061> adresinden alınmıştır.

Veugelers, W. ve Vedder, P. (2003). Values in teaching. *Teachers And Teaching: Theory And Practice*. 9(4), 377-389. <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16659/TandT2003.pdf?sequence=2> adresinden alınmıştır.

Watson, G. (2005). The hidden curriculum in schools: Implications for lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer youth. *Alternate Routes: A Journal of Critical Social Research*. 21, 18-39.

Yaşar, Ş. ve Çengelci, T. (2012). Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(9), 1-23. http://http://www.ijjoess.com/makaleler/591816596_syasar&tcengelci.pdf adresinden alınmıştır.

- Yaşaroğlu, C. (2013). Hayat Bilgisi dersi kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8(7), 849-858. https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/35585369/1043350141_49zYasaroglu_Cihat-1-trh.d.ark.-849-858.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1557706949&Signature=o3dHzz%2FWfXWcZcroiKIqtfqf1So%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DHAYAT_BILGISI_DERSI_KAZANIMLARININ_DEGER.pdf adresinden alınmıştır.
- Yaylacı, A. F. ve Beldağ, A. (2018). Değerler eğitimi ve güncel tartışmalar: gazete haberlerine ilişkin bir söylem analizi. *Sakarya University Journal of Education*. 8(1), 139-155. https://www.researchgate.net/profile/Adem_Beldag/publication/324531755_Degerler_Egitimi_ve_Guncel_Tartismalar_Gazete_Haberlerine_Illiskin_Bir_Elestirel_Soylem_Analizi/links/5aedfa24aca2727bc0050cd0/Degerler-Egitimi-ve-Guencel-Tartismalar-Gazete-Haberlerine-Iliskin-Bir-Elestirel-Soylem-Analizi.pdf adresinden alınmıştır.
- Yazar, T. ve Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(10), 44-58. http://www.ijoess.com/Makaleler/1712620045_taha%20yazar%20t.%20yanpar%20yelken.pdf adresinden alınmıştır.
- Yazgan, A. D. (2013). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile aktif vatandaşlığa ilişkin demokratik değer düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilim Araştırmalar*. 19, 499-522. https://www.researchgate.net/profile/Kubilay_Yazici/publication/267781581_DEGERLER_EGITIMINE_GENEL_BIR_BAKIS/links/59106e71aca272f38d5986d7/DEGERLER-EGITIMINE-GENEL-BIR-BAKIS.pdf adresinden alınmıştır.

- Yazıcı, K. (2011). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 36(159), 164-177. <https://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/373/254> adresinden alınmıştır.
- Yeşil, R. (2001). *İlköğretim düzeyinde okul ve ailenin demokratik davranışlar kazandırmadaki etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve ailede demokrasi ve insan hakları eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yeşil, R. (2004). İnsan haklar ve demokrasi eğitiminde yöntem. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 5(1), 35-41. <http://kefad.ahievran.edu.tr/Kefad/ArchiveIssues/PDF/47cf8d86-1c4d-e711-80ef-00224d68272d> adresinden alınmıştır.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(2), 65-84.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2006). *İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerine göre kamu ilköğretim okullarında bireysel ve örgütsel değerler ile okul yöneticilerinin okullarını ve bu değerlere göre yönetme durumları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, K. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi tarzları ile demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 9(21), 147-170. <http://dergipark.org.tr/download/article-file/302462> adresinden alınmıştır.
- Yılmaz, K. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik değerler ile öğrenci kontrol ideolojilerine ilişkin görüşleri arasındaki ilişki. *Uludağ Üniversitesi Eğitim*

Fakültesi Dergisi. 24(2), 297-315. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935349.pdf> adresinden alınmıştır.

Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 24, 407-416. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/237/220> adresinden alınmıştır.

Yiğittir, S. (2010). İlköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını arzuladığı değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi.* 8(19), 207-223. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/302490> adresinden alınmıştır.

Yüksel, S. (2002). Örtük program. *Eğitim ve Bilim.* 27(126), 31-37. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5140/1222> adresinden alınmıştır.

Yüksel, S. (2005). Kohlberg ve ahlak eğitiminde örtük program: yeni ilköğretim programlarında yer alan ahlaki değerleri kazandırma için bir açılım. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri.* 5(2), 307-338.

Yüksel, İ., Bağcı, Ş. ve Vatansever, E. (2013). İlköğretim son sınıf öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 6(12), 309-334. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423864797.pdf> adresinden alınmıştır.

EKLER

Ek 1. Anket Formu

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN HAYAT BİLGİSİ DERSİNİN ÖĞRENCİLERE DEMOKRATİK DEĞERLERİN KAZANDIRILMASINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ BELİRLEME ANKETİ

ANKET FORMU

Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersinin öğrencilere demokratik değerleri kazandırılmasında yeterliliğine yönelik görüşleri almak amacıyla bir araştırma yapmaktayım. Bu anket sizlerin bu konudaki görüşlerinizi almak üzere hazırlanmıştır.

Araştırma sorularına vereceğiniz cevaplar yalnızca bu araştırma için kullanılacaktır. Anket sorularını dikkatle okuduktan sonra size göre uygun seçeneği işaretleyiniz. Değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Yönerge

Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersinin öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik görüşleri adına bir araştırma yapmaktayım. Bu bölüm sizin görüşlerinizi almak için hazırlanmıştır. Değerlendirme bölümleri “**Hiç Katılmıyorum**”, “**Katılmıyorum**”, “**Katılıyorum**” ve “**Tamamen Katılıyorum**” olmak üzere dört seçenekten oluşmaktadır. Sorularda size uygun olan bölüme “ **X** ” işareti koyunuz. Lütfen soruları yanıtsız bırakmayınız. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Salih ÇANAK
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

1.BÖLÜM

Soru no		Tamamen katılıyor	Katılıyor	Katılmıyor	Hiç katılmıyor
1.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında adalet değerine yeterince yer verilmiştir.				
2.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında doğruluk değerine yeterince yer verilmiştir.				
3.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında dürüstlük değerine yeterince yer verilmiştir.				
4.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında hoşgörü değerine yeterince yer verilmiştir.				
5.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında saygı değerine yeterince yer verilmiştir.				
6.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında yardımseverlik değerine yeterince yer verilmiştir.				
7.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında yer alan “adalet” değerine yönelik ders kitabındaki etkinlikler yeterlidir.				
8.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında yer alan “doğruluk” değerine yönelik ders kitabındaki etkinlikler yeterlidir.				
9.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında yer alan “dürüstlük” değerine yönelik ders kitabındaki etkinlikler yeterlidir.				
10.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında yer alan “hoşgörü” değerine yönelik ders kitabındaki etkinlikler yeterlidir.				
11.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında yer alan “saygı” değerine yönelik, ders kitabındaki etkinlikler yeterlidir.				
12.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında yer alan “yardımseverlik” değerine yönelik ders kitabındaki etkinlikler yeterlidir.				
13.	Demokratik değerlerin kazandırılmasında hayat bilgisi dersindeki programda kazanımlar yeterlidir.				
14.	Hayat bilgisi dersi öğretim programında bulunan demokratik değerlerin kazandırılması açısından ders kitapları yeterlidir.				
15.	Hayat bilgisi dersi öğretim programı, demokratik değerleri kazandırma açısından yeterlidir.				

2.BÖLÜM**DEMOKRATİK DEĞERLERİN PROGRAMDA VERİLME DÜZEYİ**

Aşağıdaki değerlere programda ne derece yer verildiğini belirtiniz.	Pek Çok	Çok	Biraz	Çok az	Hiç
Adalet					
Doğruluk					
Dürüstlük					
Hoşgörü					
Saygı					
Yardıms severlik					

3.BÖLÜM**KİŞİSEL BİLGİLER**

1)CİNSİYETİNİZ	1. (...)KADIN	2. (...)ERKEK
2)YAŞINIZ	1. (...)20-25 3. (...)36-45	2. (...)26-35 4. (...)45+
3)MESLEKTE KIDEMİNİZ (YIL OLARAK YAZINIZ)	1. (...) 1-5 YIL 3. (...)11-15 YIL (...)20+	2. (...)6-10 YIL 4. (...)16-20 YIL 5. (...)
4)ÖĞRENİM DÜZEYİNİZ	1. ....)ÖN LİSANS 3.(...)YÜKSEK LİSANS (...)DOKTORA	2. (...)LİSANS 4.
5)OKUTTUĞUNUZ SINIF	1. (...)1. SINIF 3. (...)3. SINIF	2. (...)2. SINIF
6)HERHANGİ BİR SİVİL TOPLUM KURULUŞUNA ÜYE MİSİNİZ?	1. (...)EVET	2. (...)HAYIR

Ek 2. Görüşme Formu

Araştırma Sorusu:

Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersinin öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik görüşleriniz nelerdir?

1. BÖLÜM

Okul:.....
Tarih ve Saat (başlangıç ve bitiş):.....
Görüşmeci:.....

Merhaba, benim adım Salih ÇANAK ve Karagöl İlkokulu'nda görevliyim. Hayat bilgisi dersi öğretim programının öğrencilere demokratik değerlerin kazandırmasındaki yeterliğine ilişkin sınıf öğretmenlerin görüşlerine dayalı araştırma yapıyorum ve sizinle hayat bilgisi dersinin öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik konuşmak istiyorum. Bu görüşmede amacım sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersinin öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik görüşlerinizi almaktır. Öğretmenlerle görüşme yapıyorum, çünkü öğretmenler ders programının uygulayıcısı olarak görüyor ve etkililiği konusunda gerekli bilgileri verebilecek bireyler olarak görüyorum. Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçların, bundan sonra uygulanacak ders programına güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyabilmesi ve demokratik değerlerin kazandırılmasında uygulamalara yönelik tespitine katkıda bulunacağını ümit ediyorum. Bu nedenle sizin, hayat bilgisi dersinin öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılmasına yönelik görüşlerinizi öğrenmek istiyorum.

- ✓ Bu görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu görüşmeleri araştırmacılarına dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken, görüştüğüm bireylerin isimlerini kesinlikle rapora yansıtmayacağım.
- ✓ Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirlemek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?
- ✓ Görüşmeyi izin verirsiniz kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı?
- ✓ Bu görüşmenin yaklaşık 20 -25 dakika süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirsiniz sorulara başlamak istiyorum.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Hayat bilgisi dersi öğretim programında hangi demokratik değerlere yer verilmiştir?
2. Hayat bilgisi dersi öğretim programı hoşgörü değeri hakkında neler öğretiyor?

3. Hayat bilgisi dersi öğretim programı saygı değeri hakkında neler öğretiyor?
4. Hayat bilgisi dersi öğretim programı yardımseverlik değeri hakkında neler öğretiyor?
5. Hayat bilgisi dersi öğretim programı doğruluk değeri hakkında neler öğretiyor?
6. Hayat bilgisi dersi öğretim programı dürüstlük değeri hakkında neler öğretiyor?
7. Hayat bilgisi dersi öğretim programı adalet değeri hakkında neler öğretiyor?
8. Hayat bilgisi dersinde hangi demokratik değerler öğrencilere verilmelidir? Bunu gerekçeleriyle açıklayınız?
9. Hayat bilgisi dersi öğretim programı kapsamında demokratik değerlerin kazandırılması için sınıf içinde hangi etkinlikleri uyguluyorsunuz?
10. Hayat bilgisi ders kitabı demokratik değerlerin öğretimi açısından yeterli mi? Açıklayınız?
11. Hayat bilgisi ders kitapları demokratik değerleri ne tür etkinlikler ile öğretiyor?

2. BÖLÜM

KİŞİSEL BİLGİLER

1)CİNSİYETİNİZ	1. (...)KADIN	2. (...)ERKEK
2)YAŞINIZ	1. (...)20-25 3. (...)36-45	2. (...)26-35 4. (...)45+
3)MESLEKTE KIDEMİNİZ (YIL OLARAK YAZINIZ)	1. (...) 1-5 YIL 3. (...)11-15 YIL (...)20+	2. (...)6-10 YIL 4. (...)16-20 YIL 5. (...)
4)ÖĞRENİM DÜZEYİNİZ	1. (...)ÖN LİSANS 3.(...)YÜKSEK LİSANS (...)DOKTORA	2. (...)LİSANS 4.
5)OKUTTUĞUNUZ SINIF	1. (...)1. SINIF 3. (...)3. SINIF	2. (...)2. SINIF
6)HERHANGİ BİR SİVİL TOPLUM KURULUŞUNA ÜYE MİSİNİZ?	1. (...)EVET	2. (...)HAYIR

Ek 3. Araştırma İzinleri

T.C.
KAYSERİ VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 94025929/605/3420654
Konu: Anket İzni

18/08/2014

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi: 10/07/2014 tarih ve 3544 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı yüksek lisans Programı Öğrencisi Salih ÇANAK'ın İlimiz Kocasinan, Melikgazi ve Talas İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı ilkokullara yönelik "Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinin Öğrencilere Demokratik Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Görüşleri" konulu yüksek lisans Anket çalışması yapmasında bir sakıncanın olmadığı Anket Değerlendirme Komisyonu tarafından tespit edilmiş olup, eğitim-öğretimi aksatmadan Okul Müdürlerinin gözetiminde ve sorumluluğunda araştırmanın yapılması, Okul Müdürlüğü tarafından araştırma sonucunun Müdürlüğümüze bilgi vermesi kaydıyla uygun görüldüğü ile ilgili Valilik Mamandan alınan 15/08.2014 tarihli 3387549 sayılı onay ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi arz ederim.

Bahameddin KARAKÖSE
İl Milli Eğitim Müdürü.

Ek:

1- Onay Örneği (1 sayfa)

Güvenli Elektronik İmza
Aşılı ile Aynıdır.
18/8/2014

Sözgöl ÜÇTEPE

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5'inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır.
Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 869c-9034-3c80-a856-7bb9 kodu ile yapılabilir.

Hacı Saki Mah. Osman Kavunçu Bul.
No:40 B 38010 Kocasinan/KAYSERİ
Elektronik Ağ: www.kayseri.meb.gov.tr
e-posta: arge38@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: NİTAS (Sef.)

Tel: (0 352) 330 11 25/10
Faks: (0 352) 330 70 00

T.C.
KAYSERİ VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 94025929/605/3387549
Konu: Anket İzni

15/08/2014

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: Bakanlığımız Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 07/03/2012 tarihli ve 3616 sayılı (2012/13 Genelge) emirleri.

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı yüksek lisans Programı Öğrencisi Salih ÇANAK'ın İlimiz Kocasinan, Melikgazi ve Talas İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı ilkokullara yönelik "Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinin Öğrencilere Demokratik Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Görüşleri" konulu yüksek lisans Anket çalışması yapması isteği ile ilgili Gaziosman Paşa Üniversitesi Rektörlüğü'nün 10/07/2014 tarih ve 3544 sayılı yazıları ilişikte sunulmuştur.

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı yüksek lisans Programı Öğrencisi Salih ÇANAK'ın İlimiz Kocasinan, Melikgazi ve Talas İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı ilkokullara yönelik "Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinin Öğrencilere Demokratik Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Görüşleri" konulu yüksek lisans Anket çalışması yapmasında bir sakıncanın olmadığı Anket Değerlendirme Komisyonu tarafından tespit edilmiş olup, eğitim-öğretimi aksatmadan Okul Müdürlerinin gözetiminde ve sorumluluğunda araştırmanın yapılması, Okul Müdürlüğü tarafından araştırma sonucunun Müdürlüğümüze gönderilmesi kaydıyla uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde, olurlarınıza arz ederim.

Bahameddin KARAKÖSE
İl Milli Eğitim Müdür V.

OLUR
15/08/2014
Mehmet Emin AVCI
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:
1-Anket Örneği (5 sayfa)

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Hacı Saki Mah. Osman Kavuncu Bul.
No:40/B 38010 Kocasinan/KAYSERİ
Elektronik Ağ: www.kayseri.meb.gov.tr
e-nosta: aree38@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: N.TAŞ (Şef)

Tel: (0 352) 330 11 25(160)
Faks: (0 352) 336 76 04

T.C.
SİVAS VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 92255297/605.01/2250744
Konu: Araştırma İzni
(Yük.Lis.Öğrc. Salih ÇANAK)

03/06/2014

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

TOKAT

- İlgi :a)14/05/2014 Tarihli ve 41047251-044-1043-2621 Sayılı Yazınız.
b)Valilik Makamının 29/05/2014 Tarihli ve 92255297-605.01-2163877 Sayılı Onayı.
c)Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün
07/03/2012 Tarihli B.08.0.YET.00.20.00.0-3616 Sayılı 2012/13 No'lu Genelgesi.

İlgi (a) yazınız gereği, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Salih ÇANAK'ın, "Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinin Öğrencilere Demokratik Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Görüşleri" konulu tez çalışması kapsamında, onaylı bir örneği Müdürlüğümüzde muhafaza edilen veri toplama araçlarının, gönüllülük esas olmak kaydıyla İlimiz Merkez ve Gemerek İlçesinde bulunan ekli listede isimleri belirtilen ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerine uygulanması Valilik Makamının ilgi (b) onayı ile uygun görülmüş olup onay örneği yazımız ekinde gönderilmiştir.

Söz konusu araştırma çalışmasının bitiminde sonuç raporunun bir örneğinin CD ortamında Müdürlüğümüze gönderilmesi hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Turan AKPINAR
Millî Eğitim Müdürü

- EKLER :
1-İlgi (b) Onay Örneği (1 Sayfa)
2-Liste (2 Sayfa)

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır
01/06/2014
Lütfi KELDAL
Şef

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5'inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 7c6a-31a2-3bed-b4e1-23a3 kodu ile yapılabilir.

Muhsin Yazıcıoğlu Blv. No:23 SİVAS
Elektronik Ağ: <http://sivas.meb.gov.tr>
e-posta: arge58@meb.gov.tr ; istatistik58@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: L.KELDAL / Şef
Tel : (0 346) 228 48 00 - 132
Faks : (0 346) 227 06 39

T.C.
SİVAS VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 92255297/605.01/2163877

29/05/2014

Konu: Araştırma İzni
(Yük.Lis.Öğrc. Salih ÇANAK)

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi :a)Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının
14/05/2014 Tarihli ve 41047251-044-1043-2621 Sayılı Yazısı.
b)Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün
07/03/2012 Tarihli B.08.0.YET.00.20.00.0-3616 Sayılı 2012/13 No'lu Genelgesi.
c)Valilik Makamının 29/04/2014 Tarihli ve 92255297-605-1710916 Sayılı Onayı.

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Salih ÇANAK, "Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Dersinin Öğrencilere Demokratik Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Görüşleri" konulu tez çalışması kapsamında, İlimiz Merkez ve Gemerek İlçesinde bulunan ekli listede isimleri belirtilen ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerine yönelik anket çalışması yapmak istemektedir.

İlgi (a) yazı ekindeki anket soruları, Valilik Makamının İlgi (c) Onayı ile oluşturulan Araştırma Değerlendirme Komisyonu tarafından incelenmiş olup anketin, eğitim öğretimin aksatılmaması kaydıyla İlimiz Merkez ve Gemerek İlçesinde bulunan ekli listede isimleri belirtilen ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerine uygulanmasında bir sakınca görülmemektedir.

Makamlarınızca da uygun bulunduğu takdirde onaylarınıza arz ederim.

Adem YILDIRIM
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

OLUR
29/05/2014

Çetin ÖZDEMİR
Vali a.
Millî Eğitim Müdür V.

Güvenli Elektronik İmza
Aşlı İle Aynıdır
29/05/2014
Lütfi KELDAL
Şef

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5'inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır
Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden aebf-a54d-3724-9d80-3c7e kodu ile yapılabilir.

Muhsin Yazıcıoğlu Blv. No:23 SİVAS
Elektronik Ağ: <http://sivas.meb.gov.tr>
e-posta: arge58@meb.gov.tr ; istatistik58@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: L.KELDAL / Şef
Tel : (0 346) 228 48 00 - 132
Faks : (0 346) 227 06 39

Ek 4. Özgeçmiş

Adı Soyadı	Salih ÇANAK
Kişisel Bilgiler	Uyruğu: T.C. Doğum Tarihi ve Yeri: 01.03.1987 / Sivas
İletişim Bilgileri	Tel: 0553 632 45 70 E-posta: cabralovic@gmail.com
Öğrenim Bilgileri	Lise: 2001-2004 Kayseri Lisesi Lisans:2006-2010 Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Lisans: 2011-2015 Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme
İş Deneyimi	2010-2015: Milli Eğitim Bakanlığı Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü Eski yurt Köyü İlkokulu Sınıf Öğretmeni 2015- halen: Milli Eğitim Bakanlığı Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü Karagöl Köyü İlkokulu Müdür Yetkili Öğretmeni